

MVČIR

57 / 4 / 2022
- ÚSTAV MEZINÁRODNÍCH
VZTAHŮ PRAHA

Mezinárodní vztahy
Czech Journal of
International Relations

Vydává Ústav mezinárodních vztahů, v. v. i.

Redakční rada: Ioannis Armakolas, Pavel Barša, Jozef Bátora, Dimitar Bechev, Florian Bieber, Oldřich Bureš, Ondřej Císař, Jan Drahokoupil, Petr Drulák, Rick Fawn, Simona Guerra, Tim Haughton, Ondřej Horký-Hlucháň, Jan Hřích, Jan Karlas, James Ker-Lindsay, Petr Kopecký, Vincenc Kopeček, Zuzana Lehmannová, Dan Marek, Markéta Pitrová, Karolina Pomorska, Jan Růžička, Monika Sus, Ann Towns, Milada Anna Vachudova, Šárka Waisová, Tomáš Weiss, Jiří Zemánek, Štěpánka Zemanová
Předseda redakční rady: Viacheslav Morozov

Šéfredaktor: Michal Kolmaš, kolmas@iir.cz
Zástupce šéfredaktora: Jan Kovář, kovar@iir.cz
Editor, koordinátor odborných akcí: Jan Daniel, daniel@iir.cz
Editorka recenzí: Míla O'Sullivan, osullivan@iir.cz
Redakce: Vladimír Trojánek

Články uveřejněné v tomto časopise jsou abstrahovány či indexovány v následujících databázích: Web of Science (ESCI), Scopus, ERIH PLUS, Central and Eastern European Online Library (C.E.E.O.L.), Political Science Complete (EBSCO), CSA Worldwide Political Science Abstracts (ProQuest), International Bibliography of the Social Sciences (ProQuest), International Political Science Abstracts / Documentation Politique Internationale (SAGE), Česká národní bibliografie (Národní knihovna ČR), World Affairs Online (Fachinformationsverbund Internationale Beziehungen und Länderkunde) a Directory of Open Access Journals (DOAJ).

Toto dílo podléhá licenci Creative Commons Uveďte původ – Nezpracovávejte 4.0. Licenční podmínky jsou dostupné na adrese <<http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>>.

Adresa redakce: Nerudova 3, 118 50 Prague 1.

Redakce
telefonní číslo: +420 251 108 140
webové stránky: www.mv.iir.cz

Předplatné a objednávky vyřizuje redakce.
Telefonní číslo na odbytové oddělení: +420 251 108 107, e-mail: eshop@iir.cz

Tiskne Petr Dvořák – Tiskárna, Dobříš.
Časopis vychází čtyřikrát ročně. Cena výtisku 95 Kč, roční předplatné 285 Kč,
roční předplatné pro Slovenskou republiku 18,92 €.
Vydává Ústav mezinárodních vztahů, v. v. i., www.iir.cz

Výzkumné články

Vendula Prokúpková Za Říši a Evropu národů! „Nová“ NPD jako vzor a partner české extrémní pravice	7
Martin Švantner, Jakub Záhora Vidět (lépe) mezinárodno: Sémiotika obrazu a mezinárodní politika	41

Fórum

Fórum k ukončení české verze časopisu <i>Mezinárodní vztahy</i>	72
Jan Karlas Mezinárodní vztahy 2000–2017: Rozbor jedné základní etapy vývoje časopisu	75
Martina Varkočková Vzdělávací funkce časopisu <i>Mezinárodní vztahy</i>	95
Petr Drulák <i>Mezinárodní vztahy</i> : nositel i oběť internacionalizace	107
Ondřej Císař Sociální věda česky?	125
Ondřej Ditrych Na ztracené vartě české disciplíny mezinárodních vztahů	135
Vít Beneš <i>Mezinárodní vztahy</i> a jejich význam pro českou odbornou komunitu	147
Knihovna Ústavu mezinárodních vztahů	165

Výzkumné články

Za Říši a Evropu národů! „Nová“ NPD jako vzor a partner české extrémní pravice

For the Reich and the Europe of Nations! The “New” NPD as a Paragon and Cooperation Partner of the Czech Extreme Right

VENDULA PROKŮPKOVÁ

Charles University, Prague, Czech Republic

E-MAIL

prokupkovavendula@gmail.com

ORCID

<https://orcid.org/0000-0003-2679-6732>

ABSTRACT

This paper deals with the transnational cooperation of the Czech and German extreme right. The paper focuses on one of the most prominent international partners of the Czech extreme right – the German Nationaldemokratische Partei Deutschlands. By adopting the discourse analytical framework of the Essex School, the author focuses on revealing the discursive conditions as conditions of possibility within which the cooperation between the NPD and the Czech extreme right has gradually formed over the last 25 years (1996–2021). The article first briefly summarises NPD's history and explores the development of the party's foreign policy conception since the second half of the 1990s, when the party became radicalized and opened itself up to a cooperation with the neo-Nazi movement. Reflecting on changes in NPD's political discourse, the article shows that the discursive turn towards anti-globalization served as the main condition for establishing closer cooperation between NPD and Czech extreme right.

KEYWORDS

extreme right, Nationaldemokratische Partei Deutschlands, neo-nazism, Essex School of Discourse Analysis, Czech Republic, Federal Republic of Germany, Workers' Party of Social Justice, Sudeten Germans

DOI

<https://doi.org/10.32422/mv-cjir.12>

ÚVOD

V březnu 2021 tomu bylo 25 let, co byl do čela nejstarší extrémně pravicové strany v Německu zvolen Udo Voigt. Voigt stál v čele Nationaldemokratische Partei Deutschland (NPD) 15 let, pod jeho vedením strana prošla strategicko-programovou proměnou, z minoritně ultranacionalistického subjektu se stala silou, která doposud, přes proměnlivé volební výsledky, zaujímá výsadní postavení v rámci extrémní pravice v Německu.

Význam NPD však není omezen pouze na SRN, kde tato strana po řadu let usilovala o sjednocení sil extrémní pravice. NPD se pod vedením Udo Voigta i v následném období rovněž stala významným vzorem a partnerem pro extrémně pravicové strany a organizace v České republice. Z partnerství s NPD těžili zejména aktivisté neregistrované neonacistické organizace Národní odpor, v roce 2010 Nejvyšším správním soudem rozpuštěná Dělnická strana (DS) a její nástupnický subjekt, Dělnická strana sociální spravedlnosti (DSSS), Dělnická mládež či např. v roce 2018 vzniklá organizace Mladí nacionalisté.

Neonacistické hnutí v ČR se od první poloviny druhého desetiletí 21. století nachází ve fázi dezintegrace (SLAČÁLEK – CHARVÁT 2019: 121). Přestože význam „tradičních“ partnerů NPD za posledních deset let výrazně poklesl, nelze této straně upřít nezanedbatelný vliv na podobu české polistopadové pravice. V současnosti je již zdokumentovaným faktem, že NPD sloužila jako významný vzor pro utváření strategií DS a později také DSSS (HÁKA 2016: 232–233; MAREŠ – VEJVODOVÁ 2010: 48; RATAJ – DLOUHÝ – HÁKA 2020: 243). Od konce první dekády 21. století se navíc projevy členů NPD a její mládežnické organizace Junge Nationaldemokraten (v roce 2018 přejmenovaná na Junge Nationalisten, JN) staly běžnou součástí repertoáru větších manifestací pořádaných DS/DSSS a neregistrovanými neonacistickými organizacemi v České republice (NAPŘ. MAREŠ – VEJVODOVÁ 2010; VEJVODOVÁ 2014). Čeští aktivisté naopak již tradičně navštěvují demonstrace, kongresy a kulturní akce pořádané NPD a JN v Německu (NAPŘ. VEJVODOVÁ 2014).

Ne vždy však byly vztahy mezi českou a německou extrémní pravicí hladké a bezkonfliktní. Na české straně tradičně projevovali ochotu spolupracovat s Němci spíše neonacisté než někdy až vyhroceně protiněmecká národovecká ultrapravice (MAREŠ 2008). Poměrně málo v odborné

literatuře reflektovaným faktem je, že i německá extrémní pravice nebyla vždy ke spolupráci s českými partnery otevřená (CARSTENS 2008: 63). Postoj německé extrémní pravice k formování vazeb do ČR byl mnohdy zdrženlivý, byl zatížen revizionismem, obviňováním z historických křivd, xenofobií i rasismem. O to více paradoxní se pak může zdát případ kooperace DS/DSSS a NPD. Ten totiž dokládá, že NPD pod vedením Voigta byla ochotna rozvinout spolupráci i se subjekty, jež (alespoň z hlediska své veřejné prezentace) trvají na platnosti Benešových dekretů, jejichž zrušení NPD dlouhodobě požaduje.

Co tedy NPD a její mládežnická organizace rozvojem vztahů na východ od německých hranic dlouhodobě sledovala? A jak se svými partnery překonávala rozdílné pozice k otázkám minulosti? Následující text se zabývá proměnami zahraničněpolitické koncepce NPD od roku 1996, tedy od prvního zvolení Udo Voigta do čela strany, a následnými přímými vazbami této strany na strany a organizace extrémní pravice v ČR. Autorka článku post-foundationalistickou optikou Essexské školy diskurzivní analýzy zaznamenává proměny politického diskurzu NPD a zkoumá tak proměny diskurzivních podmínek, které nabízely odlišné rámce pro porozumění a „racionalizaci“ spolupráce s českými partnery. Vývoj vztahů NPD se stranami a organizacemi české extrémní pravice pak analyticky řadí do několika časově se prolínajících etap lišících se podobou diskurzivních podmínek jako podmínek „možnosti“ myslitelného (TORFING 2005: 9–16).

Od dosavadních prací věnovaných transnacionální spolupráci české extrémní pravice (HEINDRICH-BÖLL-STIFTUNG 2008; MAREŠ – VEJVODOVÁ 2011; VEJVODOVÁ 2014) se tento článek liší nejen svým úzkým záběrem na NPD, ale také svým důrazem na porozumění a zmapování změn v percepci českých partnerů ze strany německé extrémní pravice v dlouhodobém časovém horizontu let 1996–2021. Při zaujetí teorie diskurzu rozpracované ve společném díle Ernesta Laclau a Chantal Mouffe (2014) a pozdějších Laclauových dílech (NAPŘ. LACLAU 2015A; LACLAU 2015B; LACLAU 2018) jako koncepčně-analytického rámce, se tak autorka článku zaměřila nejen na popis vztahů mezi NPD a českou extrémní pravíci, nýbrž i na analýzu diskurzivních podmínek, za kterých se zrodila a vyvíjela spolupráce s konkrétními subjekty. Článek si tak klade za cíl osvětlit diskurzivní podmínky, jež nejen z pohledu českých extrémně pravicových organizací, ale především ze strany NPD umožnily případnou spolupráci uchopit a racionalizovat.

Text je strukturován do pěti částí. V jeho úvodní části je představena literatura, zdroje a koncepčně-analytický rámec studie. Poté následuje stručné shrnutí historie NPD. Ve čtvrté části textu jsou mapovány proměny politického diskurzu a s ním i zahraničněpolitické koncepce NPD za posledních 25 let. Ve finální části textu se autorka nejdříve zabývá původem vazeb mezi NPD a českou extrémní pravíci. S ohlédnutím na proměny politického diskurzu NPD jako „podmínek možnosti“ je pak zbývající část textu věnována stručnému nástínu vývoje vztahů mezi českou extrémní pravíci a NPD.

DOSAVADNÍ STAV POZNÁNÍ, LITERATURA A ZDROJE

Tématem spolupráce české a německé extrémní pravice se doposud v českém prostředí zabývali zejména politologové Miroslav Mareš (MAREŠ – VEJVODOVÁ 2011) a Petra Vejvodová (2014), kteří za použití kvalitativních a kvantitativních metod zkoumali transnacionální vazby českého neonacistického hnutí. Aktivitami české a německé extrémní pravice v přeshraničním styku, komparací jejich strategií i ideových rámců se zabývaly i některé kapitoly německojazyčného sborníku vydaného Heinrich-Böll-Stiftung (CAKL – KALIBOVÁ 2008; CARSTENS 2008; ENDERS 2008; MAREŠ 2008; RAABE 2008). O kooperaci DS a NPD, jež začala v roce 2008, se ve svém příspěvku z roku 2009 věnovaném vazbám NPD do východní Evropy zmínil Anton Maegerle (2009). O spolupráci DS/DSSS s NPD se ve svých textech zmínili kromě již uvedených politologů i další autoři publikací primárně věnovaných české krajní pravici (MAREŠ – VEJVODOVÁ 2010: 48, 64; VEJVODOVÁ 2011: 171; FERGER 2011: 229–231; HÁKA 2016: 231–233; RATAJ – DLOUHÝ – HÁKA 2020).

Samotná NPD je od šedesátých let 20. století předmětem bádání řádově desítek německých i dalších evropských politologů a sociologů. Z posledních let lze jmenovat např. monografii Marca Brandstettera (2012) věnovanou NPD pod vedením Udo Voigta, monografii Gideona Botsche (2017) věnovanou programatice a ideologii NPD nebo o něco starší sborník pod názvem „Die NPD“ editovaný Uwe Backesem a Henrikem Steglichem z roku 2007. Dále lze zmínit i publikace německého politologa Armina Pfahl-Thraughbera věnované zejména analýze ideologie a strategií této strany (2008; 2016). Důležitý přínos pro porozumění proměnám zahraničněpolitické koncepce NPD po její radikalizaci a otevření neonacistům přináší zejména práce Thomase Grumkeho (2006; 2016) a Thomase Grevena

(2006), které se věnují antikapitalismu a antiglobalismu současné německé extrémní pravice.

Kromě odborné literatury jsou důležitým zdrojem informací o NPD i zprávy o extremismu vydávané každoročně Spolkovým úřadem pro ochranu ústavy (NAPŘ. BUNDESAMT FÜR VERFASSUNGSSCHUTZ 2021). Hodnotným zdrojem informací jsou i odpovědi na písemné interpelace podávané poslanci Spolkového sněmu (DEUTSCHER BUNDESTAG 2012). V České republice poskytují informace o aktivitách a vývoji extrémní pravice zejména zprávy o extremismu vydávané Odborem bezpečnostní politiky Ministerstva vnitra ČR (2019). Z těchto zdrojů kromě webových stránek dotčených extremistických stran a organizací autorka vycházela při zkoumání nejnovějšího vývoje NPD a jejích kontaktů do České republiky.

Zdroje pro analýzu zahraničněpolitické koncepce a proměn politického diskurzu NPD představoval široký soubor tištěných i online materiálů v německém jazyce. Jedná se především o programové dokumenty NPD, tiskové zprávy, rozhovory představitelů NPD a články publikované na webových stránkách NPD/JN, ve stranických novinách *Deutsche Stimme* či v časopisu Junge Nationaldemokraten *Der Aktivist*. Část těchto materiálů byla získána z archivu Apabiz e.V. v Berlíně.

ANALYTICKÝ RÁMEC A METODY ANALÝZY

Teorie diskurzu Ernesta Laclau a Chantal Mouffe se nachází na průsečíku post-strukturalismu, post-marxismu a lacanovské psychoanalýzy. Dílo těchto autorů pak představuje základní pilíř, na kterém se formovala Essexská škola diskurzivní analýzy. Diskurz je z hlediska tohoto přístupu pojímán jako systém relačních vztahů mezi významy, kdy každý význam je tvořen ve vztahu k ostatním prvkům systému (LACLAU – MOUFFE 2014: 153–160; TORFING 2005: 14). Podle Laclaua a Mouffe (2014: 130–131) je „každý předmět ustaven jako předmět diskurzu“ a jeho význam je konstituován historicky. Slovy politologa Jacoba Torfinga (2005: 14): „Cokoli říkáme, myslíme nebo děláme, je podmíněno více či méně, sedimentovanými diskurzy, které jsou neustále modifikovány a transformovány skrze tyto aktivity.“ Na diskurzy tak můžeme nahlížet jako na nikdy ne zcela uzavřené a ne zcela fixní struktury (nikdy nedochází k definitivnímu spojení označujícího a označovaného) vytvářející samotné „podmínky možnosti“ myslitelného (LACLAU 2015A: 23; TORFING 2005: 9–10).

V diskurzu je význam formován z hlediska logiky *diference* („X je jiné než Y“) nebo *ekvivalence* („X je jiné než Y, ale vůči Z jsou tyto prvky jednotné“) vůči jiným významům (LACLAU – MOUFFE 2014: 153–160; NONHOFF 2017: 92). Hranice diskurzu je primárně vymezena vylučující, antagonistickou hranicí. Diference, které spadají na jednu stranu antagonistické hranice (ve vymezení vůči svému vnějšku, vnější negativitě), jsou vždy v ekvivalentním vztahu. Jsou ekvivalentní v tom, že jsou vymezeny radikální negací vůči tomu, co je za vylučující hranicí, vůči signifikantům nedostatku a krize. Tato překérní jednota ekvivalenčního řetězce je pak *reprezentována* jednou partikulární diferencí, prázdným signifikantem. Tento vztah, kdy se partikulární diference stává univerzálním označujícím, je nazýván vztahem *hegemonie* (LACLAU 2018: 68–71; MARCHART 2017: 62–66).

Diskurzivní teorie Essexské školy zdůrazňuje antagonistickou povahu sociální. Antagonismus na jednu stranu působí jako ontologická konstelace bránící plnému rozvinutí pozitivní identity, na druhou stranu vymezení vůči vnější negativitě samotnou podmínkou toho, aby konkrétní diskurzivní prvky mohly být artikulovány jako „*general form of fullness*“ (NONHOFF 2017: 87, 100). Analogicky lze v Laclauově teorii populismu rozumět i výkladu vzniku *lidového subjektu*, který není předem danou entitou, nýbrž je výsledkem artikulační praxe. Identita kolektivního aktéra (např. „völkisch“ hnutí) vzniká v procesu agregace nenaplněných požadavků adresovaných určité vnější autoritě. Původně vzájemně nesouvisející požadavky se stávají ekvivalentními v opozici vůči autoritě, jež je označena za viníka jejich nenaplnění (LACLAU 2018: 72–77). Jednota daného kolektivního aktéra je pak vyjádřena jedním partikulárním požadavkem (např. „Volksgemeinschaft“ jako kýžené společenské uspořádání), který přebírá roli univerzálního označovaného (LACLAU 2018: 95–96; MARCHART 2017: 61).

Dalším klíčovým pojmem z Laclauovy teorie diskurzu je *dislokace*. K dislokaci struktury dojde ve chvíli, kdy je narušena kontinuita stávajícího sociálního řádu, kdy určitá událost nebo krize nemůže být reprezentována v rámci stávajícího diskurzivního řádu. Právě v této situaci se otevírá prostor pro reartikulaci, formování nových diskurzů a identit a jejich následnou sedimentaci (HOWARTH 2013: 161–162; LACLAU 2015B; TORFING 2005: 16–17).

Zvolený metodologický postup byl inspirován minimalistickým modelem a metodou analýzy diskurzu Olivera Marcharta (2017). Při přijetí

výše uvedených východisek analýza diskurzu spočívala v mapování vztahů mezi diskurzivními prvky (viz výše popsané vztahy ekvivalence, diference, antagonismus, reprezentace), rekonstrukci diskurzivních struktur a jejich změn v čase (SRV. MARCHART 2017: 62).

V prvním kroku analýzy se autorka zaměřila na zmapování vztahů mezi prvky artikulovanými uvnitř diskurzu:

- 1) Jaké subjektové pozice jsou artikulované do protagonistického řetězce („my“)?
- 2) Jaké hlavní cíle a požadavky jsou artikulovány do protagonistického řetězce? Lze navíc identifikovat nějaký z požadavků, který vystupuje do popředí a má všezahrnující roli (prázdný signifikant)?
- 3) Jaké signifikanty spojené se stavem hrozby a nedostatku jsou artikulovány do antagonistického řetězce?

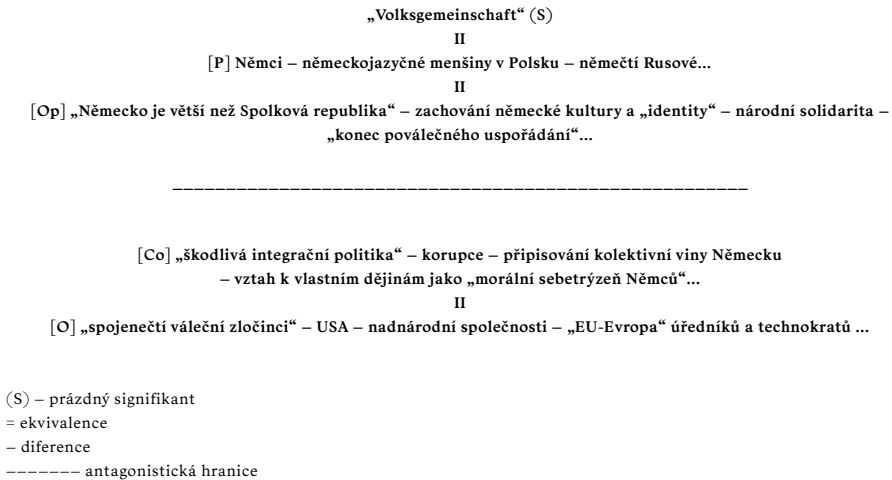
Analýza v prvním kroku probíhala formou teoretického kódování (MARTILA, 2016; VIZ TABULKA 1).

TABULKA 1: PŘÍKLADY KÓDŮ

Zkratka kódu	Název kódu	Příklady kódování
P	Protagonisté („My“)	P – etničti Němci
Cp	Hlavní cíle a požadavky protagonistů („My“)	Cp – Volksgemeinschaft Cp – Německo v historicky vzrostlých hranicích
O	Oponenti („Oni“)	O – neomarxisti O – EU
Co	Hlavní cíle a požadavky oponentů	Co – One World Co – multikulturní společnost

V dalším kroku bylo možné přistoupit v rekonstrukci základních kontur diskurzu: protagonistického řetězce, jehož celistvost je reprezentována prázdným signifikantem, a proti němu v antagonistické pozici stojícího řetězce signifikantů nedostatku a krize.

OBRÁZEK 1: PROCES REKONSTRUKCE ZÁKLADNÍCH KONTUR DISKURZU

Ve finálním kroku analýzy se autorka zaměřila na zkoumání diskurzivních změn: Došlo k nějakým změnám původního hegemonního diskurzu v čase? Jaké události mohou být spojovány se zkušeností dislokace?

VÝVOJ NPD

„Stará“ NPD

Nationaldemokratische Partei Deutschlands byla založena v roce 1964. Prvním předsedou NPD byl Fritz Thielen, v roce 1967 ho nahradil Adolf von Thadden. Ve svém prvním programu z roku 1967 NPD odmítla vinu Německa na druhé světové válce, vyzvala k ukončení vlivu USA a Sovětského svazu na území SRN a NDR a volala po znovusjednocení rozděleného Německa (PFAHL-THRAUGHBER 2016: 59). Vedle těchto témat se zejména od osmdesátých let 20. století začala strana výrazně profilovat skrze protimigrační pozice (BOTSCH 2012: 88).

Už v druhé polovině šedesátých let NPD zažila sérii volebních úspěchů, kdy postupně dostala své zástupce do sedmi zemských sněmů (BUNDESWAHLLEITER 2020). V roce 1969 strana s výsledkem 4,3 % těsně nedosáhla na vstup do Spolkového sněmu (BUNDESWAHLLEITER 2018: 25). Po volební porážce v roce 1969 byla NPD paralyzována četnými vnitrostranickými spory a prudkým poklesem voličské podpory. V roce 1971 stanul v čele

strany Martin Mußgnug, který ve své funkci setrval 30 let. V roce 1991 jej nahradil Günter Deckert. Se stabilně nízkými volebními zisky a úbytkem veřejných aktivit zůstal význam NPD až do konce osmdesátých let zcela marginální, výraznějšího vzestupu se strana dočkala až na konci devadesátých let (BOTSCH 2012; PFAHL-THROUGHBER 2016).

„Nová“ NPD

V roce 1996 se stal předsedou NPD Udo Voigt, který ve funkci setrval až do roku 2011. Voigt okamžitě po svém zvolení zahájil programovou a strategickou reorientaci strany.

Zatímco hlavními tématy „staré“ NPD pod vedením G. Deckerta byla problematika migrace a relativizace zločinů nacionálního socialismu, pod vedením Voigta se strana začala zaměřovat i na sociální témata a kritiku kapitalismu (PFAHL-THROUGHBER 2016: 64). Původní „Deutsch“ nacionalismus a orientaci „staré NPD“ na zájmy německé střední třídy nahradily výzvy k nacionálně-sociální revoluci a idea „völkisch“ nacionalismu¹ (PFAHL-THROUGHBER 2016: 64–66).

Zatímco „stará“ NPD byla klasickou volební stranou, „nová“ NPD měla kromě vstupu do parlamentů usilovat o to stát se po vzoru levicové Außerparlamentarische Opposition z šedesátých let novou nacionální mimoparlamentní opozicí (DISTLER 1997). V tomto smyslu nabrala NPD pod vedením Voigta aktivistický směr a otevřela se spolupráci s neonacisty.

V roce 1998 představilo předsednictvo NPD koncept tří strategických pilířů strany. Prvním z nich označovaném jako „boj o hlavy“ bylo míněno šíření ideologie „völkisch“ nacionalismu, budování intelektuálních sítí a v neposlední řadě i snaha oslovit bývalé přívržence jiných politických táborů, a to i včetně krajní levice (PFAHL-THROUGHBER 2008: 42). Podstata druhého strategického pilíře („boj o ulice“) spočívala v pořádání masových demonstrací, jejichž prostřednictvím se strana snažila oslovit především mladé lidi (PFAHL-THROUGHBER 2008: 44). Poslední strategický pilíř („boj o voliče“) spočíval tradičním smyslu v dalším náboru členů, budování stranických struktur a účasti na volbách na komunální, zemské i národní úrovni (SCHULZE 2016: 89–91).²

Společně s radikalizací NPD byla ve veřejném prostoru poprvé od konce šedesátých let znovu vznesena otázka o možnostech jejího zákazu. V roce 2001 podaly spolková vláda, Spolkový sněm a Spolková rada návrh na zákaz NPD (BUNDESAMT FÜR VERFASSUNGSSCHUTZ 2001: 26). V průběhu procesu však vyšlo najevo, že v čelních pozicích strany dlouhodobě působila řada informátorů Spolkového úřadu pro ochranu ústavy. Spolkový ústavní soud řízení vzhledem k těmto důvodům proces v roce 2003 zastavil (BRANDSTETTER 2012: 140–141; BOTSCH 2017: 65).

Poté, co bylo řízení o rozpuštění NPD pozastaveno, následovalo několikaleté období jejího relativního vzestupu. Na podzim 2004 se poprvé od roku 1968 podařilo NPD uspět v zemských volbách. S výsledkem 9,2 % hlasů získala 12 mandátů v zemském sněmu v Sasku. V roce 2009 strana s výraznými ztrátami zastoupení v Saském zemském sněmu obhájila, obdržela 5,6 % hlasů a 8 mandátů. V letech 2006 (7,3 %, 6 mandátů) a 2011 (6 %, 5 mandátů) NPD uspěla ve volbách do zemského sněmu v Meklenbursku-Předním Pomořansku (BUNDESWAHLEITER 2020).

Hegemonní postavení NPD v rámci německé krajní pravice měla navíc posílit fúze s toho času druhou největší extrémně pravicovou stranou v Německu – Deutsche Volksunion (DVU), která byla odsouhlasena na konci roku 2010 (PFAHL-THRAUGHBER 2018: 293–294). Tyto skutečnosti však nezabránily počátku fáze poklesu voličské podpory a postupné dezintegrace strany, která trvá až do současnosti.

NPD po roce 2010

V roce 2011 nahradil Udo Voigta ve funkci předsedy NPD Holger Apfel. Apfel po svém nástupu do funkce zahájil pod heslem „seriózní radikalita“ kurz nového, v porovnání ke svému předchůdci umírněnějšího, ideového a strategického směřování strany. Tato změna se však zcela nesesetkala s pozitivní odezvou u straníků s vazbami na scénu „freie Kräfte“,³ kteří Apfelovo vedení kritizovali jako „příliš umírněné“ (BOTSCH 2012: 138; BUNDESAMT FÜR VERFASSUNGSSCHUTZ 2013: 94–95).

Apfel vydržel v čele strany jen do roku 2013.⁴ Na podzim 2014 nastoupil do čela NPD 36letý Frank Franz. Pod heslem „objasněný nacionalismus“ („aufgeklärter Nationalismus“) si nové vedení kladlo za cíl

vybudovat modernější a přívětivější obraz strany pro veřejnost (BUNDESAMT FÜR VERFASSUNGSSCHUTZ 2016: 70).

V roce 2014 NPD se ziskem 4,95 % hlasů těsně nedosáhla na opakovaný vstup do Zemského sněmu v Sasku. Se ziskem 1 % však téhož roku získal Udo Voigt křeslo v Evropském parlamentu (BUNDESAMT FÜR VERFASSUNGSSCHUTZ 2015: 47). V kontextu vrcholící migrační krize se agitace NPD více zaměřila na témata migrační a azylové politiky. NPD však nedokázala oslovit nové voliče. V roce 2016 se straně se ziskem 3 % hlasů nepodařilo obhájit mandáty v zemském sněmu v Meklenbursku-Předním Pomořansku (BUNDESWAHLLEITER 2020: 13). Jedním z důvodů volební porážky byla silná konkurence Alternative für Deutschland v regionu.⁵ Sestupný trend voličské podpory dokládají i výsledky voleb do Spolkového sněmu, kdy z výsledku 1,6 % hlasů (celkově 748 568 druhých hlasů) v roce 2005 volební zisky NPD postupně klesly až na 0,1 % hlasů (celkově 64 574 druhých hlasů) na podzim 2021 (BUNDESWAHLLEITER 2018: 28; BUNDESWAHLLEITER 2021). Navzdory snahám nového vedení zlepšit veřejné image strany „napravo od AfD“ byl veřejný obraz NPD rovněž v předchozích letech značně poškozen v souvislosti s kauzou teroristické organizace Nationalsozialistisches Untergrund (NSU), kde mj. mezi hlavními obviněnými (a následně odsouzenými) figuroval bývalý místopředseda její durynské zemské organizace Ralf Wohlleben.

NPD v kontextu kauzy NSU čelila dalšímu řízení o zákazu, které bylo zahájeno v roce 2016 Spolkovým ústavním soudem na základě podnětu Spolkové rady z roku 2013. Soud v roce 2017 návrh Spolkové rady zamítl s odůvodněním, že NPD sice prokazatelně sleduje cíle, které jsou protiústavní, avšak potenciál k jejich realizaci je malý na to, aby bylo možné zákaz dostatečně odůvodnit (BUNDESAMT FÜR VERFASSUNGSSCHUTZ 2018: 72). V roce 2019 podala spolková vláda, Spolková rada a Spolkový sněm návrh na vyloučení NPD z nároku na státní financování a daňové zvýhodnění stran (BUNDESMINISTERIUM DES INNERN, FÜR BAU UND HEIMAT 2019).

Strana se od druhé poloviny druhého desetiletí nového tisíciletí potýká se závažnými problémy, a to jak s odchody členů, tak se zužováním stavu stranických financí. Zhoršující se finanční situace, jež se může ještě dále prohloubit v případě vyloučení ze státního financování stran, omezuje NPD jak v rozsahu možností jejich předvolebních kampaní, tak v jejím

vnitřním fungování. V posledních letech roste v NPD vliv radikální „völkisch“ frakce. Pod vlivem svého radikálního křídla se NPD navrácí k „boji o ulice“ a snaží se oslovit co největší částí hnutí. Od jara 2020 se NPD, podobně jako další krajně pravicové subjekty v zemi, soustředila zejména na kritiku vládních opatření během pandemie či později na protest proti povinnému očkování.

ZAHRANIČNĚPOLITICKÁ KONCEPCE NPD

Revize poválečného uspořádání Evropy a Sudety jako signifikant nedostatku

Zahraničněpolitickou koncepci „nové“ NPD je možné vnímat na pozadí dvou jejích dlouhodobých, navzájem se protínajících politických cílů. Prvním z nich je ustavení nového, organicky fungujícího společenského řádu jako *Volksgemeinschaft*. A dále pak znovuoobnovení, popř. ustavení nové „Německé říše“ nebo nástupnického Německého státu, jako „domova“ rasově/etnicky homogenní německé *Volksgemeinschaft* (SRV. BOTSCH 2017; VIRCHOW 2008: 59–61).

NPD, podobně jako i dříve německá extrémně pravicová Deutsche Volkunion či Die Republikaner v první polovině devadesátých let, nepovažovala znovusjednocení Německa v říjnu 1990 za konečný akt německého znovusjednocení. Nesouhlasila s potvrzením německo-polské hranice na linii Odra–Nisa a požadovala „navrácení“ tzv. východních oblastí, které Německo ztratilo po druhé světové válce (BUNDESAMT FÜR VERFASSUNGSSCHUTZ 1991: 110).⁶

Požadavky na revizi hranic nezmizely z programu NPD ani po změně vedení v roce 1996, byť později jsou územní nároky mírně zastíněny jinými požadavky a tématy – ať už se jednalo o sociální témata nebo problematiku migrace. Ve svém novém programu z roku 1996 (publikováno 1997) NPD požadovala revizi smluv o hranicích uzavřených po druhé světové válce. Jako svůj programový cíl pak deklarovala znovusjednocení Německa v rámci jeho „historicky vzrostlých hranic“ (NPD 1997: 9). „Politický lexikon“ NPD z roku 2006 uvádí, že znovuoobnovená Německá říše má z územního hlediska „zohledňovat původní kmenovou strukturu a historicky formované regiony Německa“ (NPD 2006). Za myšlenkou obnovení Říše se pak skrývá vize

Německa jako nového evropského hegemonu, který „poskytne pomoc menším evropským národům proti cizorodým myšlenkám a imperialismu“ (NPD 2006).

Znovusjednocení Německa v rozsahu „historicky vzrostlých hranic“ strana požaduje i v programu odhlasovaném v roce 2010 na stranickém dnu v Bamberku (2. aktualizované vydání tohoto programu vyšlo v roce 2013). NPD zde explicitně požaduje podpis mírové dohody s vítěznými mocnostmi druhé světové války (čímž je patrně míněno především Rusko), která by stvrдила konečné uspořádání Evropy (NPD 2010: 14; NPD 2013: 32).

NPD v programu z roku 1996 (publ. 1997) provolává, že „Německo je větší než SRN“ (NPD 1997: 9). Volá tak po nápravě dvojího nedostatku: po územním i etnickém znovusjednocení Německa. Ztráta území po druhé světové válce byla podle NPD „porušením mezinárodního práva“, přičemž Spolková republika Německo je označována za „provizorní zřízení“ a „okupační organizaci“ (NPD 1997: 9; NPD 2003: 6). V evropském programu NPD z roku 2003 se doslova uvádí: „Německo už není stát. Naše země je vojensky obsazena a náš německý stát, Německá říše, sice od 23. května 1945, kdy došlo k zatčení říšské Dönitzovy vlády, z hlediska mezinárodního práva přetrvává, ale není oprávněna suverénně jednat. Hlavní úloha německé nacionální demokracie pak spočívá v znovuoobnovení plné akceschopnosti Německé říše“ (NPD 2003: 6).

V aktuálním znění programu z roku 2010 NPD volá po ustavení nové německé ústavy „z vůle lidu“, která by nahradila stávající, domněle oktrojovaný ústavní řád SRN (NPD 2013: 14). NPD rovněž trvá na vystoupení z EU a NATO, jediné tak podle ní může Německo znovu obnovit svou domněle ztracenou svrchovanost a svobodu (NPD 2013: 9).

Zda se územní nároky podmiňující znovuoustavení Německa v jeho „historicky vzrostlých hranicích“ vztahovaly i na oblast Sudet, není v programu NPD z roku 1996 explicitně vyjádřeno. Odpověď na otázku, zda Voigtova NPD v rámci své vize nového uspořádání Evropy pomýšlela i na změny, jež by se dotkly stávajících hranic České republiky, lze vyvodit z dalších dobových dokumentů. První z otázek, které si v této souvislosti můžeme položit, je postoj k platnosti mnichovské dohody. ČSFR a SRN sice v roce 1992 smluvně potvrdily její nulitu, z hlediska NPD však SRN není uznána jako plnoprávný nástupce Německé říše (SCHWEMMER 2008). Zároveň se v tiskových materiálech, ale i v projevech některých čelných představitelů

JN a NPD můžeme setkat s označením Sudet, popř. celých Čech, Moravy a Slezska jako území které je „okupované“ nebo „dnes pod cizí správou“ (NAPŘ. DORNBRACH 2014).⁷

Další z otázek se týká problematiky poválečného odsunu/vyhnání a výkladu dějin česko-německých vztahů. V tiskovém prohlášení předsednictva NPD, vydaném v prosinci 1999, hovoří NPD o „vyhnání 15 milionů Němců“ jako o „největší organizované genocidě v dějinách lidstva“ (NPD 1999). Ještě v programu z roku 2010 strana uvádí, že „stát má povinnost podporovat spolky vysídlenců při prosazování jejich zájmů, při zachování tradic a zvyků a při zachování paměti německé vlasti na okupovaném území“ (NPD 2013: 14).

V souvislosti s požadavky o revizi poválečného uspořádání Evropy se NPD věnuje i otázce etnických Němců v zahraničí. Program z roku 1996 zahrnuje požadavek „pomoci milionům Němců v oddělených oblastech uchránit si vlastní německou kulturu a národní identitu“ (NPD 1997: 9). „Cizí správa“ na historickém území obývaném Němci je z pohledu NPD považována za nelegitimní a v rozporu s mezinárodním právem. Představuje tak jeden z momentů dislokace, trhlinu bránící dosažení úplné *Volksgemeinschaft*. Státy a další mezinárodní aktéři podporující status quo představují Druhého, který brání německému *Volk* (ve smyslu *démos*) dosáhnout svých „oprávněných“ nároků. „Akční program NPD pro lepší Německo“ z roku 2002 k sudetoněmecké otázce uvádí: „Zachování evropských kultur je možné pouze na základě ochrany národního charakteru evropských národů. Předpokladem k tomu je vymezení hranic, které zohledňuje národní ráz. Vyhnání nesmí být prostředkem politiky. Ten, kdo podobně jako český stát schvaluje vyhnání sudetských Němců, porušuje základy nové Evropy a vytváří živnou půdu pro další zločiny tohoto typu. Takový nemůže být rovnoprávným členem evropského společenství států“ (NPD 2002: 67).

V programu NPD z roku 2010 (včetně aktualizovaného vydání z roku 2013) se už ostrá rétorika vůči České republice výrazně mírní. Nadále však rezonuje požadavek zrušení Benešových dekretů. Strana v programu udává, že „německá vláda by měla pomoci vyhnancům a jejich potomkům k získání odškodnění za porušení mezinárodního práva ukradeného majetku“ (NPD 2010: 14). Do jaké míry je však tento požadavek brán jako stěžejní, se pokusím osvětlit níže.

„My“ vs. One World, Evropa národů vs. One world

Jestliže v devadesátých letech bylo „znovusjednocení“ Německa hlavním bodem zahraničněpolitického programu NPD, po přelomu milénia se pak jedním z hlavních témat stává boj proti globalizaci. *Volksgemeinschaft*, jakožto „společenství krve a sdíleného osudu“ (*Deutsche Stimme*) (CIT. DLE BUNDESAMT FÜR VERFASSUNGSSCHUTZ 2008: 69), vystupuje v ideologii NPD za Voigtovy éry jako antiteze současné pozdně kapitalistické, liberální společnosti, kde multikulturalismus, internacionalismus, ekonomické, politické a kulturní dopady globalizace („amerikanizace“ kultury) jsou označovány za hlavní zdroje sociálních problémů, krize identity a vykořenění německého *Volk*. Liberalismus a „globalismus“ podle NPD představují základní komponenty nepřátelské ideologie či vize světa, označované v „akčním programu pro lepší Německo“ z roku 2002 a evropském programu z roku 2003 jako *One World*, nebo také *New World Order*, NWO (VIZ GRUMKE 2016: 147), která je spojována především s antisemitsky či antiamericky konotovaným obrazem Druhého (NPD 2003; NPD 2006; HÄUSLER 2016: 154; GREVEN 2006: 15).

V programu z roku 2002 a v dalších stranických dokumentech NPD je jako *One World* označován údajný (již částečně realizovaný) strategický cíl, vize nového globálního řádu nebo popř. i „světostátu“, o jejíž naplnění má za použití různých ideologických i mocenských nástrojů usilovat USA, „korumpované“ vlády západních zemí a Izrael, nadnárodní koncerny a globální finanční elita sdružená v různých tajných spolcích. *One World* má představovat vizi světa bez kultury a národní diverzity, unifikovaný svět materialismu a konzumerismu ovládaný úzkou skupinou „světovládců“, kteří z nového globálního uspořádání výlučně profitují (SRV. GRUMKE 2016: 146–147).⁸

„Nová“ NPD pod vedením Udo Voigta požaduje zásadní změnu v zahraničněpolitické orientaci Německa, a to především ve vztahu vůči USA, které jsou označovány za „imperialistický stát“ (NPD 2002: 50–51). Současný globální řád je podle NPD ovládán imperialistickými snahami o dosažení výše zmíněného *One World* (SRV. HÄUSLER 2016: 154). Nositelem „amerického imperialismu“ je podle NPD NATO. Jedním ze základních instrumentů k dosažení *One World* je podle této strany kromě likvidace tradičních kulturních a ekonomických struktur, šíření idejí univerzálních lidských práv a přednosti individuálního zájmu nad zájmem kolektivním (NPD, 2006).

Proti *One World* staví NPD ideál „světa národních států“, jejichž právo na sebeurčení má být garantováno mezinárodním právem (NPD 2002: 54–55, 76).

Jeden z hlavních pilířů zahraničněpolitické koncepce „nové“ NPD již od druhé poloviny devadesátých let představuje koncepcí „Evropy národů“ (*Europa der Völker*).⁹ Představa „nové Evropy“ v programech „nové“ NPD je založena na etnopluralismu a nese tak silný rukopis nové pravice¹⁰ (SRV. KREBS 2012). Při bližším pohledu je však patrné, že jde stále o představy Evropy „bílých“ národů navíc zcela nevylučující dosavadní pangermánské vize. „Svaz evropských národních států“, který NPD představuje jako alternativu k EU, má podpořit úsilí o uchování „národní identity“ a „biologických kořenů“ jednotlivých národních států. Národy v něm sdružené mají společně usilovat o ochranu evropského velkoprostoru (*Großraum*) proti vnějším nepřátelům (NPD 2003). Jak poznamenává Virchow (2008: 60), důsledné uplatnění představ, kdy by měla každá „ethnie“ nárok na vlastní autonomii, by vedlo k rozdrobení velkých evropských států do řady menších státních útvarů. Tyto rozdrobené národy by etnicky sjednocené Německo převážilo ekonomicky, rozlohou i počtem obyvatel.

Ideál Evropy etnicky a kulturně homogenních a autonomně se vyvíjejících národů stojí v antagonistickém rozporu vůči veškerým podobám náboženského, kulturního, ekonomického (ať už kapitalistického, nebo socialistického) internacionalismu a univerzalizmu. „*Svět by měl být také v budoucnu Pluriversem a nikoliv zdegenerovat v Universum! Každý národ by měl najít svoji vlastní cestu ke státu, hospodářství a k Bohu*“ (NPD 2003: 5), uvádí strana ve svém evropském programu z roku 2003.

Jako alternativu Evropské unie NPD v programu z roku 2003 navrhuje zřízení svazu suverénních evropských národních států, který by zahrnoval i Rusko. Tento svaz by spolupracoval zejména z hlediska vnější obrany a „*v dalších sférách vyžadujících kooperaci*“ (NPD 2003: 9–11). Pod vedením Udo Voigta se NPD soustředila na vytváření sítě kontaktů s podobně orientovanými stranami a hnutími v zahraničí. Strana si rovněž nárokovala vedoucí roli v Evropské národní frontě založené v roce 2004 (GRUMKE 2006: 136). Místem mezinárodního setkávání aktivistů se za Voigtovy éry stávají festivaly NPD s kulturně-politickým programem *Deutsche Stimme Pressefest a Fest der Völker*. Mládežnická organizace NPD navíc už od roku

1994 organizuje evropské kongresy mládeže s mezinárodní účastí (GRUMKE

2002, CIT. DLE GRUMKE 2006: 140).

Evropská unie a islám jako Druhý

Na začátku druhého desetiletí nového tisíciletí se agitace NPD zaměřuje především na sociální otázky a postmateriální témata. V kontextu evropské dluhové krize začala NPD hlasitě vystupovat s požadavkem vystoupení z Evropské měnové unie. Od roku 2014 pak představuje hlavní téma azylová politika a migrace. Po roce 2010 nabývá stále většího významu otázka soužití s muslimy, kdy NPD artikuluje obavy z údajné „islamizace“ Německa. Údajná hrozba „islamizace“ není ze strany NPD prezentována vždy jako problém jednotlivých muslimů, kteří při životě v cizí zemi mají sami čelit vlastnímu kulturnímu vykořenění, nýbrž je vysvětlována jako součást „politiky odcizení“, uplatňované mocenskou třídou v SRN a EU (NPD S.D. 14). 70 let od skončení druhé světové války zaujímá stále menší úlohu v ideologii NPD historický revizionismus, připomínání starých sporů a křivd. Pozornost je naopak věnována aktuálním hrozbám a fenoménům, jež vizi německé *Volksgemeinschaft* v očích NPD ohrožují. NPD tak volá po překonání dávných sporů a společném postupu evropských národů proti společným nepřátelům.

Strana v preambuli aktualizovaného programu z roku 2010 upozorňuje na údajnou krizi, ohrožení zachování německé identity, kdy se má v 21. století rozhodnout o samotném „bytí nebo nebytí německého národa“ (NPD 2013: 8). Za samotné příčiny této krize jsou pak označovány pokles porodnosti, rozvoj multikulturní společnosti, pokračující „etnické odcizení“ v důsledku přistěhovalectví a „kulturní odcizení“ vlivem globalizace a „islamizace“ Německa (NPD 2013: 8–9).

Oproti předchozím programům z Voigtovy éry už v aktualizované verzi programu z roku 2013 nenajdeme zmínky o konspiraci *One World*. NPD ve své agitaci klade menší důraz na konspirace o celosvětovém spiknutí mocných řízeném z USA či Izraele, namísto toho je kladen větší důraz na kritiku institucí EU, protest proti německým a evropským politickým elitám, veřejnoprávním médiím a velkým mediálními domům. „Brusel“, evropské liberální špičky a média představují nově skloňované nepřátelské

identity, představu Druhého, který je nejen geograficky blíž, ale má rovněž méně abstraktní obrysy.

Představitelé velkokapitálu jsou společně s německou vládou a odbory označováni za viníky masové migrace do země. NPD dokonce hovoří o cílené „výměně národů“, integrační politiku označuje za „genocidu“ (*Völkermord*) Němců a požaduje bezpodmínečný návrat všech cizinců do jejich původní vlasti (NPD 2013: 28). Německé úřady jsou obviňovány z oklešťování demokratických práv a svobod, veřejnoprávní a masová média pak označována za zdroj indoktrinace (MÜLLER 2020). Evropská unie podle NPD vede k destrukci národních států (DS-TV 2018). Zejména v souvislosti se schválením národních plánů obnovy po pandemii NPD upozorňuje na neúnosnost role Německa jako „pokladnice“ Evropy a kritizuje orientaci německé ekonomiky na import a export (NPD 2021).

Z hlediska zahraniční politiky NPD nadále propaguje koncept silné „Evropy národů“, který je předkládán jako antiteze současné multikulturní „EU-Evropy“. Tyto pozice NPD hájí i jako zakládající člen Aliance pro mír a svobodu (Alliance for Peace and Freedom, APF), která vznikla v roce 2015 jako platforma evropských nacionalistických sil.¹¹

Strana rovněž požaduje „věnovat zvláštní pozornost rozvoji vztahů s Ruskem a Čínou“ (NPD 2021), artikuluje pozici současného Ruska jako spojence, součást kýžené „Evropy národů“ (DS-TV 2018).

NPD JAKO ZDROJ INSPIRACE, NPD JAKO PARTNER ČESKÉ EXTRÉMNÍ PRAVICE

Úvodem ke genezi vazeb české extrémní pravice na NPD

K intenzivním kontaktům mezi českou a německou krajní pravicí docházelo prokazatelně už v první polovině devadesátých let, a to v subkulturním prostředí. Zatímco české neonacistické hnutí se v té době formovalo v prostředí rasistických skinheads (NAPŘ. MAREŠ 2003; CHARVÁT 2007; SCHMIDT – MAREŠ, 2018), v SRN tvořily krajně pravicové subkultury a neonacistické hnutí dvě stále ještě do určité míry oddělená spektra, o jejichž mobilizaci později usilovala „nová“ NPD pod vedením U. Voigta a k jejichž významnějšímu protnutí

dochází ke konci devadesátých let zejména v rámci lokálních buněk *freie Kräfte / freie Kameradschaften* (GRÄFE 2017: 162; SCHEDLER 2011).

Už v první polovině devadesátých let se na českém území konaly koncerty white power hudby,¹² na nichž kromě českých kapel vystupovali i zahraniční interpreti. Tyto akce poskytovaly příležitost pro setkávání skinheads z různých částí Evropy. Aktivistické vazby navázané uvnitř hudebních scén navíc někdy přerostly i v podnikatelské kontakty a dlouhou obchodní spolupráci. V té době byla většina těchto akcí organizována pod hlavičkou neonacistických organizací Bohemia Hammerskins (BHS; zal. 1993) a Blood & Honour Division Bohemia (B&HDB, zal. 1996) (MAREŠ 2003: 470–473, 481–485; MAREŠ 2005: 150–151).

Němečtí krajně pravicoví skinheads rovněž tvořili významnou část návštěvníků velkých hudebních akcí pořádaných BHS nebo B&HDB, souběžně vznikaly vazby na partnerské organizace extrémní pravice v Německu spjaté se skinheadským prostředím. Kontakty do SRN také navazovali i přívrženci minoritní větve českého skinheadského hnutí tzv. Sudeťáků, která se formovala v první polovině devadesátých let a hlásila se k odkazu historické Sudetendeutsche Partei (MAREŠ 2003: 466–467; CÉÉ 2009). Z té doby existují archivní materiály, na jejichž základě můžeme doložit první kontakty mezi BHS a německými Hammerskins ze Saska (PROKŮPKOVÁ 2021: 236). Kontakty do ČR disponovali např. aktivisté v roce 2001 Spolkovým ministerstvem vnitra zakázané organizace Skinheads Sächsische Schweiz (GRÄFE 2017: 173) či v roce 2000 zakázané Blood & Honour Division Deutschland (NSU WATCH, 2015). Zejména u Skinheads Sächsische Schweiz lze zmínit úzké vazby na NPD (GRÄFE 2017: 168–169).

V kontextu, kdy se NPD pod vedením Udo Voigta v druhé polovině devadesátých let otevřela spolupráci s neonacisty a krajně pravicovými subkulturami, lze hledat i první doklady o orientaci české neonacistické scény na NPD. V roce 1998 došlo po vzoru *freie Kräfte / freie Kameradschaften* k položení základů později nejvýznamnější neonacistické organizace v ČR, Národního odporu (NO) (MAREŠ 2003: 489). Název „Národní odpor“ (v němčině „Nationaler Widerstand“) je v překladu shodný s německým názvem platformy, pod kterou se ve stejném období snažila NPD v rámci strategie „boje o ulice“ apelovat na široké části neonacistického spektra i krajně pravicových subkultur.¹³

Aktivisté kolem NO se rovněž v těchto letech pokusili o registraci české pobočky mládežnické organizace NPD s názvem Junge Nationaldemokraten. Ministerstvo vnitra ČR však tehdy registraci zamítlo (MAREŠ 2003: 490). V této souvislosti je zajímavé zmínit, že později byla v ČR registrována ještě dvě další sdružení, která svým názvem odkazují na JN. Jednak se jednalo o Občanské sdružení Mladí národní demokraté, jež bylo nahlašovatelem pochodu centrem Prahy k výročí křišťálové noci 10. 11. 2007 (ČT 24 2007). V roce 2018 pak vznikl spolek Mladí nacionalisté, který je českým překladem názvu „Junge Nationalisten“, který mládežnická organizace NPD užívá od stejného roku. Mladí nacionalisté používají i logo podobající se nápadně logu JN (MLADÍ NACIONALISTÉ 2021).

Říše a její spojenci. Za revizi poválečného uspořádání Evropy

Zatímco české neonacistické hnutí čerpalo v průběhu devadesátých let především z vlivů z anglosaského prostředí a z Německa (MAREŠ 2003; CHARVÁT 2007), po roce 2000 tvoří hlavní zdroj ideové a strategické inspirace německá extrémní pravice (NAPŘ. VEJVODOVÁ, 2011; VEJVODOVÁ 2014; RATAJ – DLOUHÝ – HÁKA, 2020). Jak poznamenává Mareš (2005: 148) a Mareš a Vejvodová (2011: 77), mezi vůdčími osobnostmi českého neonacistického hnutí po roce 1989 je možné nalézt jak aktivisty řadící se k modernímu „white power“ neonacismu, hlásající nadřazenost „bílé rasy“ a rovnoprávnost národů v rámci „bílé civilizace“, tak stoupence idejí historického nacismu, včetně jeho dogmat o germánské nadřazenosti. Tito aktivisté navazovali či stále navazují na proněmeckou linii historické kolaborace (popř. se sami považují za etnické Němce) a uznávají postavení Českých zemí jako spojence budoucí znovuobnovené Německé říše.

Ne vždy však čeští neonacisté naráželi v řadách Kameradschaften nebo NPD na vstřícnost a ochotu ke spolupráci. Kromě stále přítomné nedůvěry spojené s obrazem Čechů jako těch, kdo „vyhnali Němce z jejich vlasti“, potažmo se podíleli na „genocidě“ a „bezprecedentním porušení lidských práv“ Němců (JLO SACHSEN 2001: 5; NPD 1999), případná spolupráce narážela i na překážky ve formě rigidního výkladu rasové ideologie a přetrvávajících dogmat týkajících se postavení Slovanů vůči árijcům. To, že se v německém neonacistickém hnutí vedly diskuse o rasovém postavení soupeřících z východní Evropy, dokládají i dostupné archivní zdroje z přelomu tisíciletí

(BLOOD & HONOUR DEUTSCHLAND 2000: 119).

Spíše než u tradičních „völkisch“ neonacistů, někdy až rigidně orientovaných na historická dogmata a vzory, se čeští neonacisté mohli setkat s přijetím u německých ultrapravicových subkultur a později např. u hnutí autonomních nacionalistů,¹⁴ kteří jsou více orientováni na současné trendy a aktuální problémy (SRV. SCHULZE 2017: 168–196). Obraz Čechů jako „rasově nerovných“ byl koneckonců revidován i v kontextu debat napadajících kult Adolfa Hitlera, kdy příčina neúspěchu nacionálního socialismu podle kritiků spočívala v německém šovinismu a údajné neschopnosti rozpoznat důležitost jednoty „bílých národů“ v boji proti společnému nepříteli (SRV. DURHAM 2010: 162–163; GRUMKE 2006: 133–135) i v kontextu prosazování myšlenek nové pravice v rámci hnutí (WEISSGERBER 2020: 172).

Část německé extrémní pravice byla ke spolupráci s českými protějšky ochotna přistoupit jen za podmínky, že uznají roli Čechů jako viníka historických křivd a uznají roli znovuobnovené Německé říše jako budoucího hegemonu Evropy. Zatímco část českých aktivistů byla ochotna se s cíli německých kolegů ztotožnit, zbytek hnutí nikoliv. Rozdílné pozice se projeví např. v roce 2005 v reakci na prohlášení Jürgena Riegela, pozdějšího předsedy zemské organizace NPD v Hamburku a svolavatele tradičního vzpomínkového pochodu věnovanému památce Rudolfa Hesse ve Wunsiedelu, který podmínil účast českých aktivistů na pochodu výslovným prohlášením, že netrvají na platnosti Benešových dekretů a že jsou ochotni vzdát se pohraničí. Zatímco část českých neonacistů chtěla s Riegelem vyjednávat, část hnutí se rozhodla pochod, který byl nakonec zakázán, bojkotovat (ODPOR.ORG 2005A, 2005B).

V roce 2009 se na webu Národního odporu objevil text *Základní úmluvy mezi českými a německými kamarády*, kde se česká strana zavázala k boji za zrušení Benešových dekretů a souvisejících křivd (ODPOR.ORG 2009). Vztah Němců a českých „kamarádů“ je v textu úmluvy jasně vymezen jako vztah německého hegemonu a jeho spojenců: „[S]tavíme na tradici Německé říše a spojenců říše jako jádra a opory Evropy. Nepřátelskou mocí páchanou zkažku na našich národech skrze biologické a ekonomické zatěžování cizími vlivy může zastavit jen náš společný boj“ (ODPOR.ORG 2009).

Tato úmluva se pak stala základním dokumentem Německo-českého svazu přátel (Deutsch-Böhmischer Freundekreis), na jehož aktivitách zahrnujících účast na demonstracích a pořádání kulturně-politických akcí

se za českou stranu podíleli aktivisté NO i členové DSSS a její mládežnické organizace – Dělnické mládeže. Z německé strany se pak jednalo o aktivisty neonacistické organizace Freies Netz Süd (zakázána 2014), členy Junge Nationaldemokraten a NPD (zejm. z Bavorska a ze Saska) včetně některých osob později aktivních v minoritní pravicově extremistické straně Der III. Weg, která vznikla v roce 2013.¹⁵ Nejvíce aktivit Německo-český svaz přátel vyvíjel v letech 2010–2012, poté přestaly být funkční jeho webové stránky a nejsou veřejně dohledatelné informace o jeho další činnosti.

Námluvy Dělnické strany a NPD: společně proti globalizaci

Dělnická strana byla založena v roce 2003 bývalými členy Sdružení pro republiku – Republikánské strany Československa. Tato původně zcela minoritní strana s volebními zisky v řádu desetin procent začala poutat pozornost v poslední čtvrtině prvního desetiletí našeho století, kdy se (podobně jako NPD v druhé polovině devadesátých let) otevřela spolupráci s neonacisty a výrazně se radikalizovala (MAREŠ – VEJVODOVÁ 2010; RATAJ – DLOUHÝ – HÁKA 2020: 242–260). Právě vstup čelných představitelů neonacistického hnutí do strany jako kontra-hegemonní síly, může vysvětlovat i radikální obrat pozic u DS, jejíž předseda Tomáš Vandas ještě v polovině první dekády osmdesátých vystupoval proti sudetským Němcům a o několik let později navazuje styky s vedením NPD (PROKŮPKOVÁ 2021).

Dělnická strana začíná s NPD otevřeně spolupracovat v roce 2008. Jak již dříve poznamenali Mareš a Vejvodová (2011: 83), tato spolupráce navazuje na již stávající kontakty českého neonacistického hnutí do Německa, resp. s NPD a JN. V roce 2007 např. proběhlo setkání aktivistů NO a členů NPD v saském městě Chemnitz (ODPOR.ORG 2007).¹⁶ Dne 10. 11. 2007 se do Prahy vydala 60–70členná výprava z Německa v čele s představiteli saské NPD na (následně zakázanou) demonstraci k výročí Křišťálové noci pořádanou českými neonacisty (DEUTSCHER BUNDESTAG 2012: 4). Aktivisté NO dokonce v únoru 2008 navštívili frakci NPD v saském zemském sněmu, kde jednali o česko-německé spolupráci (ODPOR.ORG 2008). V srpnu 2008 se už setkala delegace se zástupci zemských organizací a spolkového předsednictva NPD s vedením DS (NEJVYŠŠÍ SPRÁVNÍ SOUD 2010: 362), 13. září vystoupil Tomáš Vandas na Festivalu národů (*Fest der Völker*) NPD v saském Altenburgu s projevem, ve kterém odsoudil multikulturalismus a migraci a varoval před zákulisními úmysly „architektů Nového světového řádu“ (VANDAS 2008).

Strana se po boku NPD postavila do pozice bojovníka za „svobodnou Evropu národů“, jako součást „jednotné evropské nacionální fronty“ (LAMPRECHT 2009). Obě strany začaly vyzývat ke společnému postupu proti multikulturalismu, globalizaci, mocnostem a silám, které vizi „bílé“ Evropy etnicky homogenních národních států zvnějšku či zevnitř ohrožují.

Spolupráce DS a NPD měla řadu forem, zejména se jednalo o setkávání představitelů stran na zemské nebo regionální úrovni. Mládežnická organizace DS – Dělnická mládež (DM), která byla založena v roce 2009, navázala úzkou spolupráci s Junge Nationaldemokraten (OD 2018 JUNGE NATIONALISTEN). Zástupci NPD a JN začali být zvaní jako řečníci na manifestace DS/DM a naopak. Vztah NPD a DS byl zároveň vztahem do jisté míry asymetrickým. Německá strana představovala pro DS (a později DSSS) vzor a vystupovala v roli nositele know-how (RATAJ – DLOUHÝ – HÁKA 2020). Tato asymetrie byla patrná zejména v kontextu četných „stáží“ českých straníků v Německu, kdy mladí zástupci DS/DM byli zemskými a místními organizacemi NPD v různých částech Německa využíváni jako pomocná síla při předvolebních kampaních.

DSSS a NPD: proti EU a migraci

Poté, co byla Dělnická strana v roce 2010 rozpuštěna Nejvyšším správním soudem (2010), oznámil její dosavadní předseda Tomáš Vandas, že budou její bývalí členové kandidovat za Dělnickou stranu sociální spravedlnosti. Tato strana na DS navazovala nejen personálně, ale i programově s tím, že revidovala některé kontroverzní formulace svého programu. Kontinuita platila i v oblasti zahraniční spolupráce, kdy DSSS navázala na dosavadní kontakty DS v rámci NPD a nadále je rozvíjela.

Jestliže se v prvním desetiletí 21. století upírá pozornost NPD, českého neonacistického hnutí a posléze i „nové“ DS především k boji proti kulturní a ekonomické globalizaci, proti nadnárodním finančním elitám a údajným strůjcům „Nového světového řádu“, po roce 2010 (a tím spíše v kontextu evropské migrační krize) se stále více obrací k problematice migrace, „islamizace“ a dalšímu z tradičních „nepřátel“ krajní pravice – EU, „Brusel“ označuje za Druhého, který brání zachování identity, svrchovanosti a kulturně-biologické substance evropských národů. Právě odpor proti migraci, údajné „islamizaci“ a opozice vůči souboru politik, institucí,

hodnot a idejí reprezentovaných „EU“ představuje jeden ze styčných bodů spolupráce NPD a DSSS.

V roce 2011, na samém sklonku Voigtova předsednictví v NPD, se obě strany rozhodly posvětit své spojenectví podpisem společného Manifestu z Riesy, ve kterém deklarovaly své sdílené pozice a cíle. Strany se kromě přeshraniční spolupráce na komunální úrovni v dokumentu mj. zavázaly ke spolupráci v oblasti propagace opatření proti migraci, kritice „systému EU“ či kampaních proti ozbrojeným konfliktům USA a NATO ve světě (NPD

DIE VOLKSUNION – DSSS 2011).

Text manifestu se však nezabývá citlivými otázkami týkajícími se sudetských Němců a Benešových dekretů. Přístup obou stran se v tomto aspektu jeví pragmaticky: zaměřit se na aktuální problémy, výbušnou otázku dekretů zbytečně neotevírat a odsunout do pozadí ve prospěch „důležitějších bojů“. Tomáš Vandas v roce 2011 k otázce Benešových dekretů uvedl: „*Tato otázka padla. Já jsem naše německé přátele informoval o tom, že otázka Benešových dekretů je pro nás uzavřená záležitost a že jsou součástí českého právního řádu. Dělnická strana nebude nikdy požadovat jejich zrušení. Současně jsem ale také při jednání řekl, že minulost nás nesmí rozdělovat a že se všichni společně musíme dívat dopředu*“ (DĚLNICKÉ LISTY 2011).

Kooperace mezi DSSS a NPD a jejich mládežnickými organizacemi přetrvávala i po změně vedení NPD. Úsilí DSSS po vzoru „seriózní radikality“ Holgera Apfela o vytvoření „příznivějšího obrazu strany“ potvrzují úsilí DSSS držet krok s proměnou kurzu svého zahraničního partnera (RATAJ – DLOUHÝ – HÁKA 2020: 262). V roce 2015 se DSSS stává členem Alliance for Peace and Freedom (TISKOVÉ CENTRUM DSSS 2015), Tomáš Vandas a další členové strany se posléze pravidelně setkávají se zástupci NPD na zasedáních této platformy.¹⁷

V druhé polovině druhé dekády tohoto století DSSS podobně jako NPD čelí propadu voličské podpory, úbytkem členů a výraznému poklesu mobilizačního potenciálu. Část bývalých členů DM/DSSS v parlamentních volbách v roce 2017 kandidovala za minoritní extremistickou stranu Národní demokracie.¹⁸ DSSS v roce 2018 rovněž opouští část bývalých aktivistů Dělnické mládeže, kteří následně zakládají hnutí Národní a sociální fronta (MINISTERSTVO VNITRA ČR 2019: 9). Partnerství DSSS a její mládežnické organizace

a NPD/JN v tomto kontextu rovněž ztrácí na své exkluzivitě. Nepočítáme-li neregistrované neonacistické organizace, byly DSSS a Dělnická mládež po řadu let výhradními partnery NPD/JN v České republice. V roce 2019 se pokusila iniciovat jednání o spolupráci s NPD Chomutovská organizace Národní demokracie vedená bývalým aktivistou Dělnické mládeže

(NÁRODNÍ DEMOKRACIE 2019).

Rovněž JN začala v posledních letech rozvíjet kontakty na nové subjekty z českého prostředí. V roce 2011 byla v rámci JN a českého neonacistického hnutí zahájena tradice česko-saských kulturních dnů, na kterých dnes participuje Dělnická mládež, ale i další extremistické organizace – Národní a sociální fronta, mládežnická organizace Národní demokracie či Mladí nacionalisté. Poslední ze zmiňovaných organizací se pravidelně účastní manifestací a kulturně-politických akcí extrémní pravice v Německu, včetně kongresů JN.

ZÁVĚR

Pohled do programatiky NPD v letech 1996–2021 ukazuje několik vzájemně se prolínajících a do popředí výrazně vystupujících požadavků. V popředí vystupuje vize společenského uspořádání jako *Volksgemeinschaft* (SRV. BOTSCH 2017), který rovněž zaujímá funkci prázdného signifikantu. K plnému rozvoji *Volksgemeinschaft* nemůže dojít v SRN, nýbrž v rámci znovuobnovené Německé říše či nového nástupnického státu v rámci (bílé) Evropy etnicky homogenních národních států.

Při zaujetí východisek Laclauovy teorie diskurzu, tento text staví na předpokladu, že identifikace nových antagonismů (Druhého, který ideál *Volksgemeinschaft* blokuje) a tím změn politického diskurzu NPD, pak představuje hlavní kritérium pro porozumění vazbám a aliancím, které tato strana buduje navenek, a tedy i spolupráci s českou extrémní pravici (SRV. LACLAU 2018).

„Nová“ NPD pod vedením Udo Voigta v druhé polovině devadesátých let volá po „znovusjednocení Německa“ a přepsání mapy poválečné Evropy. Cílem je nejen územní sjednocení Německa v rozsahu jeho „historicky vzrostlých hranic“, ale i jeho etnického sjednocení. *Volksgemeinschaft* jako společenství „krve a osudu“ v ideologii „nové“ NPD dosáhne svého

naplnění pouze tehdy, budou-li z ní vyloučeni ti, kdo biologicky k definovanému německému lidu nenáleží, a zároveň budou-li zahrnuti etničtí Němci žijící v oblastech mimo hranice SRN.

Když se NPD po Voigtově nástupu do vedení strany radikalizuje a otevírá spolupráci s krajně pravicovými subkulturami a neonacisty, dostává se do centra pozornosti českých neonacistů. Skrze již stávající vazby české extrémní pravice do Německa přes subkulturní prostředí se tak otevírá přímá spojnice k NPD.

Čeští neonacisté jsou však zpočátku přinejmenším částí německé extrémní pravice (včetně kruhů uvnitř NPD) chápáni jako spojenci jen doposud, souhlasí-li či rovnou podporují cíle Německa přepsat poválečné uspořádání Evropy a akceptují-li roli znovuobnovené Německé říše jako evropského hegemonu. To se však mění v kontextu posilování jiného antagonismu, kdy NPD kolem přelomu milénia začíná významněji brojit proti kapitalismu, politické a kulturní globalizaci a veškerým formám univerzalizmu a internacionalismu. Tyto fenomény jsou vnímány jako nový zdroj dislokace. V důsledku globalizace dochází podle NPD k odcizování německého *Volk* od jeho vlasti, tradic a kultury, k zániku tradičních forem výroby a životního stylu (NPD 2006). Údajné snahy skupinky mocných o zřízení světovlády (*One World / New World Order*) pak představují překážku dosažení vize autonomně se rozvíjející *Volksgemeinschaft* v intencích znovuobnovené Německé říše či jejího nástupnického státu.

S Udo Voigtem v čele mobilizuje NPD na odpor proti imaginární skupině světovládců jako Druhému, vůči kterému stojí jednotlivé evropské národy, potažmo Češi i Němci společně. V této konstelaci se v roce 2008 rodí i spolupráce mezi NPD a Dělnickou stranou, která později plynule přešla na její nástupnici Dělnickou stranu sociální spravedlnosti. Zatímco ještě v devadesátých letech by byla pro NPD spolupráce se stranou veřejně trvající na neprolomitelnosti Benešových dekretů těžko myslitelná, postupně se tyto podmínky mění. S posilováním antiglobalizačního diskurzu sílí nové antagonismy a dochází k přehlušení antagonismů dosavadních (SRV. NONHOFF 2017). NPD sice ještě po roce 2010 trvá na zrušení Benešových dekretů, význam tohoto požadavku však postupně klesá.

Autorka článku dochází k závěrům, že původní antiglobalizační diskurz NPD se během druhého desetiletí 21. století, a zejména pak v kontextu evropské migrační krize, dále modifikuje. V tomto bodě tato práce aktualizuje závěry 15 let staré studie Thomase Grumkeho (2006) o transnacionální spolupráci německé extrémní pravice, v níž autor zdůrazňoval antiglobalizační aspekt. V pozici Druhého vystupují výrazněji kromě velkokapitálu „bruselští technokraté“, média a proevropští liberálové. Spolupráce NPD a Dělnické strany sociální spravedlnosti se pak nese ve znamení boje proti EU, migraci, „islamizaci“ a za „bílou Evropu národů“.

NPD pod vedením Udo Voigta zažila několikaletý vzestup, jenž byl po roce 2010 vystřídán fází pozvolné dezintegrace trvající až doposud. V tomto kontextu se rozplývají i původní ambice této strany stát se vůdčí silou evropského hnutí nacionálních sil. Jednu z příčin je možné nalézt v současném vzestupu populistické radikální pravice, která se ve většině západních demokracií stává hlavním proudem. Extrémní pravice zůstává navzdory tomuto vývoji do značné míry marginální (MUDDE 2019: 164–165). Zejména v kontextu evropské migrační krize se NPD nedokázala prosadit v konkurenci jiných subjektů artikulujících obavy z migrace, eroze národních států a hrozby radikálního islamismu v Evropě. V kontextu vzestupu a následné radikalizace Alternative für Deutschland v Německu oslabila voličská podpora i mobilizační potenciál NPD, podobný vývoj je zřetelný i v ČR, kdy mobilizační potenciál DSSS v kontextu mobilizace protiislámského a protimigračního hnutí v druhé polovině druhého desetiletí 21. století výrazně převýšily jiné, výrazně euroskeptické a protimigrační subjekty.

POZNÁMKY

- 1 „Völkisch“ nacionalismus představuje součást ideologie nacionálního socialismu. Vychází z představy příslušnosti k národu jako k domnělé rase, kdy je cílem ustavení homogenního, biologicky definovaného národního společenství (*Volksgemeinschaft*).
- 2 V roce 2004 v rámci strategických debat rozšířila NPD svoji koncepci strategických pilířů o nový pilíř „boj o organizovanou vůli“ („*Kampf um den organisierten Willen*“). Ten spočívá v úsilí o sjednocení národních sil, ve snaze o prosazení „jednotné vůle“ pronárodních sil (Bundesamt für Verfassungsschutz 2005: 78).
- 3 „Freie Kräfte“ (v překladu „svobodné síly“) představuje strategicko-organizační koncept německého neonacistického hnutí, který vznikl v druhé polovině devadesátých let v reakci na sérii zákazů neonacistických organizací. Tento druh organizační struktury je založen na existenci na sobě nezávislých aktivistických buněk (tzv. Kameradschaften) o malém počtu členů, jež mají být koordinovány a po organizační a strategické stránce vedeny regionálně uznávanými charismatickými lidry (srv. Bundesamt für Verfassungsschutz

- 1996: 113, Schulze 2017: 159–163). Nová forma decentralizované organizace bez formálních struktur a členských legitimací měla za účel ztížit případný zákaz těchto organizací (Bundesamt für Verfassungsschutz 2005: 57).
- 4 V prosinci 2013 Holger Apfel ze své funkce odstoupil, důvodem mělo být nařčení ze sexuálního obtěžování kolegy (Sager 2013).
- 5 AfD získala v zemských volbách v Meklenbursku-Pomořansku v roce 2016 celkem 20,8% druhých hlasů a 18 mandátů (Bundeswahlleiter 2020: 13).
- 6 V rámci německé extrémní pravice zároveň stále zaznívají i nároky revize územních ztrát po první světové válce.
- 7 Upozornit lze také na četné využívání zastaralého pojmu „Tschechei“ jako označení pro Česko v programových dokumentech NPD (Evropský program NPD z roku 2003), tak ve stranickém tisku. Termín „Tschechei“ se v současné mluvené němčině běžně nepoužívá, a to z důvodu negativních konotací spjatých s obdobím nacistického Německa (obsazení území nacisty označovaného jako „Rest-Tschechei“ 14. 3. 1939).
- 8 Základy konspiračních teorií *New World Order (One World)* byly položeny už v padesátých letech 20. století v USA. Tyto teorie podle všeho odkazují na jeden z nejvýznamnějších antisemitských pamfletů 20. století – *Protokoly sionských mudrců*, který přináší údajné poselství o plánech Židů na světovládu. Na rozdíl od *Protokolů* však konspirační teorie *One World a New World Order* neoznačuje za jedině strůjce „spiknutí“ Židy, byť tyto teorie mají nevyhnutelně i silný antisemitský podtext (Baldauf 2015).
- 9 Podrobněji je však tento koncept rozpracován až v „Akčním programu pro lepší Německo“ z roku 2002, resp. po něm následujícím Programu evropské politiky z roku 2003.
- 10 Pojem „nová pravice“ (*nouvelle droite*) představuje intelektuální hnutí v rámci krajní pravice, jehož počátky se datují k think tanku Groupement de Recherche et d'Études pour la Civilisation Européenne založenému v roce 1968 ve Francii. Nová pravice analogicky k cílům tzv. nové levice usiluje o modernizaci a reformu základních pojmů a ideologie krajní pravice. Nová pravice se odvrací od konceptů „staré pravice“, jako je např. rasa, do popředí se pak dostává pojem „etnicity“ a „kulturní identity“. Namísto představ o biologicky dané nerovnosti mezi jednotlivými rasami představitelé nové pravice propagují *etnopluralismus*, tedy představu, že lidé spadají do etnických skupin, které jsou si rovnocenné a pro jejichž rozvoj a přežití je klíčové, aby zůstaly navzájem oddělené a nemísily se.
- 11 Navzdory skutečnosti, že NPD na svých webových stránkách nadále prezentuje APF jako eurostranu, není APF ani její nadace Europea Terra Nostra momentálně registrována Úřadem pro evropské politické strany a evropské politické nadace. Dne 13. 9. 2018 úřad rozhodl o výmazu APF z rejstříku, a to z toho důvodu, že strana neprokázala, že splňuje pozměněné podmínky registrace (Authority for European Political Parties 2018).
- 12 White power hudba představuje specifický hudební žánr, který je primárně definován svým sémantickým obsahem. White power hudba slouží jako nástroj šíření a komunikace ideologií extrémní pravice, představuje nástroj politické artikulace, vyznačuje se tím, že je produkována v prostředí extrémní pravice, a i k její konzumaci dochází převážně v rámci krajně pravicových hnutí.
- 13 Později se v německém prostředí označení „Nationaler Widerstand“ objevuje i v názvech aktivistických sítí a neonacistických organizací, např. v roce 2003 založený Nationaler Widerstand Dortmund (zakázán 2012).
- 14 Autonomní nacionalismus se formoval od roku 2003 jako nový proud uvnitř německého neonacistického hnutí. Tento proud se vyznačuje především přebíráním stylů, symboliky či strategií krajní levice s tím, že v popředí stojí více důraz na „akci“ a sebe prezentaci než na politický program (Schulze 2017: 303–304). Autonomní nacionalismus se následně uchytil i v českém prostředí, podrobněji viz (Vejvodová 2014).
- 15 Strana Der III. Weg vznikla v roce 2013 odštěpením od NPD. Členskou základnu této strany tvořili bývalí členové NPD/JN a zakázaných neonacistických organizací (zejm. bavorské Freies Netz Süd zakázané v roce 2014) zejména ze Saska a Bavorska. Der III. Weg se hlásí k ideologii nacionálního socialismu a odkazuje se k historickému odkazu „levicového“ nacionálně-revolučního křídla NSDAP. Tato strana neuznává platnost Benešových dekretů, volá po ustavení Německé říše včetně územních nároků na oblast bývalých Sudet, které považuje za neprávem okupované území.

- 16 Dlouholetá radní NPD z Chemnitzu Katrin Köhler následně figuruje jako jeden z kontaktních uzlů mezi DS/DSSS a NPD.
- 17 V roce 2017 uspořádala DSSS kongres APF v Brně, kterého se účastnili představitelé evropských krajně pravicových stran (Tiskové centrum DSSS 2017).
- 18 Vlastní rešerše.

ZDROJE

- A Apfel, Holger (2007): Liebe Kameradinnen und Kameraden! Vorwort des JN-Bundesvorsitzenden Holger Apfel. *Der Aktivist. Mitgliedzeitschrift der JN*, No. 1, s. 4.
- Authority for European Political Parties and European Political Foundations (2018): Decision of the Authority for European Political Parties and European Political Foundations of 13 September 2018 to remove Alliance for Peace and Freedom from the Register (2018/C 417/06), <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32018D1116%2802%29>>.
- B Backes, Uwe – Steglich, Henrik (2007): Einleitung. In: Backes, Uwe – Steglich, Henrik (eds.): *Die NPD*. Baden-Baden: Nomos, s. 7–30.
- Backes, Uwe – Steglich, Henrik (ed.) (2007): *Die NPD*. Baden-Baden: Nomos.
- Baldauf, Johannes (2015): Jüdische Weltverschwörung, UFOs und das NSU-Phantom. *Bundeszentrale für politische Bildung*, 14. 10. 2015, <<https://www.bpb.de/politik/extremismus/rechtsextremismus/210327/juedische-weltverschwoerung-ufos-und-das-nsu-phantom>>.
- Blood & Honour Division Deutschland (2000): Chauvinismus oder Nationaler Befreiungskampf? *Blood & Honour Division Deutschland*, Vol. 9, s. 119.
- Botsch, Gideon (2012): *Die extreme Rechte in der Bundesrepublik Deutschland 1949 bis heute*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- Botsch, Gideon (2017): *Wahre Demokratie und Volksgemeinschaft: Ideologie und Programmatik der NPD und ihres rechtsextremen Umfelds*. Wiesbaden: Springer VS.
- Brandstetter, Marc (2012): *Die NPD unter Udo Voigt: Organisation, Ideologie, Strategie*. Baden-Baden: Nomos, <<https://doi.org/10.5771/9783845238487>>.
- Bundesamt für Verfassungsschutz (1991): *Verfassungsschutzbericht 1990*. Bonn: Bundesministerium des Innern.
- Bundesamt für Verfassungsschutz (1996): *Verfassungsschutzbericht 1995*. Bonn: Bundesministerium des Innern.
- Bundesamt für Verfassungsschutz (2001): *Verfassungsschutzbericht 2000*. Berlin: Bundesministerium des Innern.
- Bundesamt für Verfassungsschutz (2005): *Verfassungsschutzbericht 2004*. Berlin: Bundesministerium des Innern.
- Bundesamt für Verfassungsschutz (2008): *Verfassungsschutzbericht 2007*. Berlin: Bundesministerium des Innern.
- Bundesamt für Verfassungsschutz (2013): *Verfassungsschutzbericht 2012*. Berlin: Bundesministerium des Innern.
- Bundesamt für Verfassungsschutz (2015): *Verfassungsschutzbericht 2014*. Berlin: Bundesministerium des Innern.
- Bundesamt für Verfassungsschutz (2016): *Verfassungsschutzbericht 2015*. Berlin: Bundesministerium des Innern.

- Bundesamt für Verfassungsschutz (2018): *Verfassungsschutzbericht 2017*. Berlin: Bundesministerium des Innern.
- Bundesamt für Verfassungsschutz (2021): *Verfassungsschutzbericht 2020*. Berlin: Bundesministerium des Innern.
- Bundesministerium des Innern, für Bau und Heimat (2019): Ausschluss der NPD von der staatlichen Parteifinanzierung beantragt. *Bundesministerium des Innern, für Bau und Heimat*, 19. 7. 2019, <<https://www.bmi.bund.de/SharedDocs/pressemitteilungen/DE/2019/07/antrag-ausschluss-npd-parteienfinanz.html>>.
- Bundeswahlleiter, der (2018): *Ergebnisse früherer Bundestagswahlen*. Wiesbaden: Der Bundeswahlleiter.
- Bundeswahlleiter, der (2020): *Ergebnisse früherer Landtagswahlen*. Wiesbaden: Der Bundeswahlleiter.
- Bundeswahlleiter, der (2021): Bundestagswahl 2021. *Der Bundeswahlleiter*, <<https://www.bundeswahlleiter.de/bundestagswahlen/2021/ergebnisse/bund-99.html>>.
- C Carstens, Frank (2008): Wenn aus Feinden Freunde Werden. Konfliktlinien bei den grenzüberschreitenden Kontakten deutscher und tschechischer Neonazis. In: Heinrich-Böll-Stiftung (ed.): *Gefährliche Liebschaften: Rechtsextremismus im kleinen Grenzverkehr*. Dresden: Heinrich-Böll-Stiftung und das Kulturbüro Sachsen, s. 61–65.
- Céé, Vojtěch (2009): Specifika neonacistického hnutí skinheads na Liberecku. Bakalářská práce. Pardubice: Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická, <https://dk.upce.cz/bitstream/handle/10195/33401/CeeV_Specifika%20neonacistického%20hnut%C3%AD%20skinheads%20na%20Liberecku_2009.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
- Č ČT 24 (2007): Mladí národní demokraté jsou registrovaní teprve od letošního zří. *Česká televize*, 9. 11. 2007, <<https://ct24.ceskatelevize.cz/archiv/1464231-mladi-narodni-demokraty-jsou-registrovani-teprve-od-letosniho-zari>>.
- D Dělnické listy (2011): Listopadový režim už krachuje. *Dělnické listy*, Vol. 9, No. 31, s. 1.
- Deutscher Bundestag (2012): Antwort der Bundesregierung auf die Kleine Anfrage der Abgeordneten Ulla Jelpke, Dr. Lukrezia Jochimsen, Petra Pau, weiterer Abgeordneter und der Fraktion DIE LINKE. Drucksache 17/9120. 17. Wahlperiode. Berlin: Deutscher Bundestag.
- Distler, Jürgen (1997): „Wir wissen, wer wir sind und was wir wollen. Für den NPD-Parteivorsitzenden ist seine Partei die authentische nationale Partei in Deutschland.“ *Deutsche Stimme*, No. 66.
- Dornbrach, Pierre (2014): Eine Reise nach Prag. *Der Aktivist*, No. 1, s. 14–15.
- DS-TV (2018): „Der Kampf gegen die Völker Europas wird international geführt“ – Im Gespräch mit Udo Voigt. *Youtube*, 2. 2. 2018, <https://www.youtube.com/watch?v=t_yC6lndSy4>.
- Durham, Martin (2010): White Hands across the Atlantic: The Extreme Right in Europe and the United States. In: Durham, Martin – Power, Margaret (eds.): *New Perspectives on the Transnational Right*. New York: Palgrave Macmillan, s. 149–170.
- E Enders, Carsten (2008): Europäische Vernetzung der rechtsextremen Szene. In: Heinrich-Böll-Stiftung (ed.): *Gefährliche Liebschaften: Rechtsextremismus im kleinen Grenzverkehr*. Dresden: Heinrich-Böll-Stiftung und das Kulturbüro Sachsen, s. 68–83.
- F Ferger, Florian (2011): *Tschechische Neonazis: Ursachen rechter Einstellungen und faschistische Semantiken in Zeiten schnellen sozialen Wandels*. Stuttgart: Ibidem.
- G Gräfe, Sebastian (2017): *Rechtsterrorismus in der Bundesrepublik Deutschland. Zwischen erlebnisorientierten Jugendlichen, „Feierabendterroristen“ und klandestinen Untergrundzellen*. Baden-Baden: Nomos Verlag, <<https://doi.org/10.5771/9783845287577>>.

- Greven, Thomas (2006): Rechtsextreme Globalisierungskritik: Anti-globaler Gegenentwurf zu Neoliberalismus und Global Governance. In: Greven, Thomas – Grumke, Thomas (eds.): *Globalisierter Rechtsextremismus? Die extremistische Rechte in der Ära der Globalisierung*. Wiesbaden: VS Verlag, s. 15–29.
- Grumke, Thomas (2006): Die transnationale Infrastruktur der extremistischen Rechten. In: Greven, Thomas – Grumke, Thomas (eds.): *Globalisierter Rechtsextremismus? Die extremistische Rechte in der Ära der Globalisierung*. Wiesbaden: VS Verlag, s. 130–159.
- Grumke, Thomas (2016): „Sozialismus ist braun“: Rechtsextremismus, die soziale Frage und Globalisierungskritik. In: Braun, Stephan – Geisler, Alexander – Gerster, Martin (eds.): *Strategien der Extremen Rechten*. 2. Aufl. Wiesbaden: Springer VS, s. 141–159. <https://doi.org/10.1007/978-3-658-01984-6_7>.
- H Háka, Antonín (2016): Dělnická strana sociální spravedlnosti: postoj k systému. *Politické vědy*, No. 1, s. 224–250.
- Häusler, Alexander (2016): Themen der Rechten. In: Virchow, Fabian – Langebach, Martin – Häusler, Alexander (eds.): *Handbuch Rechtsextremismus*. Wiesbaden: Springer VS, s. 135–180. <https://doi.org/10.1007/978-3-531-19085-3_6>.
- Heinrich-Böll-Stiftung (ed.) (2008): *Gefährliche Liebschaften: Rechtsextremismus im kleinen Grenzverkehr*. Dresden: Heinrich-Böll-Stiftung und das Kulturbüro Sachsen.
- Howarth, David (2013): *Poststructuralism and After: Structure, Subjectivity, and Power*. New York: Palgrave Macmillan.
- CH Charvát, Jan (2007): *Současný politický extremismus a radikalismus*. Praha: Portál.
- J JLO Sachsen (2001): Demonstration der Jungen Landsmannschaft Ostpreußen anlässlich des 8. Mai 1945 in Dresden. *Der Weisse Wolf Rundbrief für Kameraden*, Vol. 3, s. 5.
- K Kalibová, Klára – Cakl, Ondřej (2008): Rechtsextreme Aktionsformen in Tschechien: Themen, Szenen, Personen. In: Heinrich-Böll-Stiftung (ed.): *Gefährliche Liebschaften: Rechtsextremismus im kleinen Grenzverkehr*. Dresden: Heinrich-Böll-Stiftung und das Kulturbüro Sachsen, s. 93–123.
- Krebs, Pierre (2012): *Fighting for the Essence Western Ethnocide or European Renaissance?* London: Arktos.
- L Laclau, Ernesto (2015a): Discourse (1993). In: Howarth, David (ed.): *Ernesto Laclau: Post-Marxism, populism and critique*. Oxon: Routledge, s. 23–29.
- Laclau, Ernesto (2015b): Dislocation and capitalism, social imaginary and democratic revolution (1990). In: Howarth, David (ed.): *Ernesto Laclau: Post-Marxism, populism and critique*. Oxon: Routledge, s. 30–65.
- Laclau, Ernesto (2018): *On populist reason*. New York: Verso.
- Laclau, Ernesto – Mouffe, Chantal (2014): *Hegemonie a socialistická strategie: za radikálně demokratickou politiku*. Praha: Karolinum.
- Lamprecht, Erik (2009): Moravské právo na sebeurčení. *Dělnická mládež*, 21. 9. 2009. <https://web.archive.org/web/20090930093758/http://www.delnickamladez.cz/report-21_9_09>.
- M Maergerle, Anton (2009): Die Internationale der Nationalisten: Verbindungen bundesdeutscher Rechtsextremisten – am Beispiel von NPD/JN – zu Gleichgesinnten in ausgewählten osteuropäischen Staaten. In: Braun, Stephan – Geisler, Alexander – Gerster, Martin (eds.): *Strategien der Extremen Rechten*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, s. 461–473.
- Mareš, Miroslav (2003): *Pravicový extremismus a radikalismus v ČR*. Brno: Barrister & Principal.
- Mareš, Miroslav (2005): *Terorismus v ČR*. Brno: Centrum strategických studií.

Mareš, Miroslav (2008): Die ideologische Verankerung des tschechischen Rechtsextremismus. In: Heindrich-Böll-Stiftung (ed.): *Gefährliche Liebschaften: Rechtsextremismus im kleinen Grenzverkehr*. Dresden: Heinrich-Böll-Stiftung und das Kulturbüro Sachsen, s. 36–43.

Mareš, Miroslav – Vejvodová, Petra (2010): Dělnická strana: profil české pravicově extremistické strany. *Rexter. Časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu*, No. 2, s. 42–74.

Mareš, Miroslav – Vejvodová, Petra (2011): Transnacionální dimenze soudobého českého neonacismu. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 46, No. 1, s. 75–90.

Marchart, Oliver (2017): Die Diskursanalyse der Essex School. Modell und Methode. In: Marchart, Oliver (ed.): *Ordnungen des Politischen*. Wiesbaden: Springer Fachmedien Wiesbaden, s. 57–80, <https://doi.org/10.1007/978-3-658-17259-6_4>.

Marttila, Thomas (2016): *Post-Foundational Discourse Analysis. From Political Difference to Empirical Research*. London: Palgrave Macmillan, <<https://doi.org/10.1057/978113753840>>.

Ministerstvo vnitra ČR (2019): *Zpráva o projevech extremismu a předsudečné nenávisti na území České republiky v roce 2018*. Praha: MV ČR, Odbor bezpečnostní politiky, <<https://www.mvcr.cz/clanek/extremismus-vyrocní-zpravy-o-extremismu-a-strategie-boje-proti-extremismu.aspx>>.

Mladí nacionalisté (2021): Stanovy. *Mladí nacionalisté*, <<http://www.mladinacionaliste.cz/stanovy>>.

Mudde, Cas (2019): *The Far Right Today*. Cambridge: Polity Press.

Müller, Maik (2020): Auf dem Weg in die Diktatur? NPD bekräftigt Bekenntnis zur Meinungsfreiheit! *NPD. Die soziale Heimatpartei*, 18. 3. 2020, <<https://npd.de/2020/03/auf-dem-weg-in-die-diktatur-mpd-bekraeftigt-bekennnis-zur-meinungsfreiheit/>>.

N

Nejvyšší správní soud (2010): Rozsudek jménem republiky ze dne 17. února 2010. Pst 1/2009-348. Brno.

Nonhoff, Martin (2017): Antagonismus und Antagonismen – hegemonietheoretische Aufklärung. In: Marchart, Oliver (ed): *Ordnungen des Politischen*. Wiesbaden: Springer VS, s. 81–102, <https://doi.org/10.1007/978-3-658-17259-6_5>.

NPD (1997): *Parteiprogramm*. 1. Aufl. Stuttgart: NPD-Parteivorstand.

NPD (1999): Erklärung des NPD-Parteivorstandes: Keine Mark für politische Erpresser! Stuttgart: Parteivorstand der NPD, 14. 12. 1999.

NPD (2002): *Aktionsprogramm für ein besseres Deutschland*. Berlin: NPD-Parteivorstand.

NPD (2003): *Europäische Freiheit statt US-Imperialismus: Europawahlprogramm 2004 der Nationaldemokratischen Partei Deutschlands (NPD)*. Berlin: Nationaldemokratische Partei Deutschlands.

NPD (2006): Politisches Lexikon. *Nationaldemokratische Partei Deutschlands*, 13. 4. 2006, <https://web.archive.org/web/20060712195241/http://www.npd.de/index.php?sek=0&pfad_id=31&seite_id=30&vid=398>.

NPD (2010): *ARBEIT. FAMILIE. VATERLAND. Das Parteiprogramm der Nationaldemokratischen Partei Deutschlands (NPD)*. 1. Aufl. Berlin: Nationaldemokratische Partei Deutschlands. Začátek formulářeKonec formuláře

NPD (2013): *ARBEIT. FAMILIE. VATERLAND. Das Parteiprogramm der Nationaldemokratischen Partei Deutschlands (NPD)*. 2. Aufl. Berlin: Nationaldemokratische Partei Deutschlands, <https://npd.de/Parteiprogramm_NPD.pdf>.

NPD (2021): Programm zur Bundestagswahl. *NPD. Die soziale Heimatpartei*, <<https://npd.de/wahlprogramm-2021/>>.

NPD (s.d.): *Der Islam. Ursprung. Erscheinungsformen. Problematik: Ein Beitrag zur Frage: Gehört der Islam zu Deutschland?* Berlin: Nationaldemokratische Partei Deutschlands.

- NPD Die Volksunion – DSSS (2011): Manifest z Riesy o porušování lidských práv, <<http://www.dokumenty.dsss.cz/manifest-riesa.pdf>>.
- NSU Watch (2015): Protokoll 199. Verhandlungstag. 22. April 2015. *NSU Watch*, 22. 4. 2015, <<https://www.nsu-watch.info/2015/04/protokoll-199-verhandlungstag-22-april-2015/>>.
- O Odpor.org (2005a): Evropa podporuje Čechy proti Riegerovi. *Odpor.org*, 16. 8. 2005, <<https://web.archive.org/web/20071030171512/http://www.odpor.org/index.php?page=clanky&kat=3&clanek=267>>.
- Odpor.org (2005b): My Wunsiedel bojkotovat nebudeme! *Odpor.org*, 10. 8. 2005, <<https://web.archive.org/web/20071030171507/http://www.odpor.org/index.php?page=clanky&kat=3&clanek=264>>.
- Odpor.org (2007): Návštěva u NPD Sasko. *Odpor.org*, 5. 12. 2007, <<https://web.archive.org/web/20100620125227/http://odpor.org/index.php?page=clanky&kat=3&clanek=727>>.
- Odpor.org (2008): Vzpomínkový průvod Drážďanami, jednání s NPD a mnohem více. *Odpor.org*, 21. 2. 2008, <<https://web.archive.org/web/20080225193808/http://www.odpor.org/index.php?page=clanky&kat=&clanek=765>>.
- Odpor.org (2009): Základní úmluva mezi českými a německými kamarády. *Odpor.org*, 3. 4. 2009, <https://web.archive.org/web/20090415000000*/http://odpor.org/index.php?page=clanky&kat=&clanek=952>.
- P Pfahl-Thraughber, Armin (2008): *Der „zweite Frühling“ der NPD: Entwicklung, Ideologie, Organisation und Strategie einer Rechtsextremistischen Partei*. Köln: Konrad Adenauer Stiftung.
- Pfahl-Thraughber, Armin (2016): Die „alte“ und die „neue“ NPD: Eine vergleichende Betrachtung zum Gefahrenpotential und Profil. In: Braun, Stephan – Geisler, Alexander – Gerster, Martin (eds.): *Strategien der Extremen Rechten*. 2. Aufl. Wiesbaden: Springer VS, s. 55–75, <https://doi.org/10.1007/978-3-658-01984-6_3>.
- Pfahl-Thraughber, Armin (2018): Deutsche Volksunion (DVU). In: Decker, Frank – Neu, Viola (eds.): *Handbuch der deutschen Parteien*. 3. erw. Aufl. Wiesbaden: Springer VS, s. 292–298.
- Prokúpková, Vendula (2021): *Spolupráce německých a českých krajně-pravicových stran po roce 1989. Od protiněmeckých tendencí SPR-RSČ k česko-německému přátelství DSSS*. Dizertační práce. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd.
- R Raabe, Jan (2008): Grenzüberschreitende Bruderschaft: Rechtsrock und Musikhandel. In: Heinrich-Böll-Stiftung (ed.): *Gefährliche Liebschaften: Rechtsextremismus im kleinen Grenzverkehr*. Dresden: Heinrich-Böll-Stiftung und das Kulturbüro Sachsen, s. 84–92.
- Rataj, Jan – Dlouhý, Miloš – Háka, Antonín (2020): *Proti systému: Český radikální konzervativismus, fašismus a nacionální socialismus 20. a 21. století*. Praha: Auditorium.
- S Sager, Thomas (2013): Braunes Scherbengericht. *Blick nach Rechts*, 23. 12. 2013, <<https://www.bnr.de/artikel/hintergrund/braunes-scherbengericht>>.
- Schedler, Jan (2011): „Modernisierte Antimodern“: Entwicklung des organisierten Neonacismus 1990–2010. In: Schedler, Jan – Häusler, Alexander (eds.): *Autonome Nationalisten. Neonazismus in Bewegung*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, s. 17–35.
- Schmidt, Ina – Mareš, Miroslav (2018): Transformationserfahrungen als Voraussetzung rechtsextremer Mobilisierungserfolge in Sachsen und Tschechien. *Kriminalistik*, Vol. 72, No. 4, s. 228–233.
- Schulze, Christoph (2016): Das Säulenkonzept der NPD. In: Braun, Stephan – Geisler, Alexander – Gerster, Martin (eds.): *Strategien der Extremen Rechten*. 2. Aufl. Wiesbaden: Springer VS, s. 77–100, <https://doi.org/10.1007/978-3-658-01984-6_4>.
- Schwemmer, Jürgen (2008): 70 Jahre Münchner Abkommen. *Deutsche Stimme*, No. 9, s. 25.

- Slučálek, Ondřej – Charvát Jan (2019): Setkávání na okrajových scénách. Průsečky politického a subkulturního radikalismu v polistopadovém Česku. *Český lid*, Vol. 106, No. 1, s. 107–126, <<https://doi.org/10.21104/CL.2019.1.06>>
- T Tiskové centrum DSSS (2015): DSSS přijata do celoevropské národní strany APF. Vandas po boku Voigta, Griffina a Fioreho. *Dělnická strana sociální spravedlnosti*, 19. 6. 2015, <http://www.dsss.cz/dsss-prijata-do-celoevropske-narodni-strany-apf_-vandas-po-boku-voigta_-griffina-a-fioreho>.
- Tiskové centrum DSSS (2017): Kongres APF v Brně: Evropa se musí stát pevností. *Dělnická strana sociální spravedlnosti*, 20. 11. 2017, <http://www.dsss.cz/kongres-apf-v-brne_-evropa-se-musi-stat-pevnosti>.
- Torfin, Jacob (2005): Discourse Theory: Achievements, Arguments, and Challenges. In: Howarth, David – Torfin, Jacob (eds.): *Discourse theory in European politics: identity, policy, and governance*. Houndmills: Palgrave Macmillan, s. 1–32.
- V Vandas, Tomáš (2008): Festival národů, Altenburg (Německo). Projev Tomáše Vandase, předsedy DS. *Dělnická strana*, 13. 9. 2008, <<https://web.archive.org/web/20080913120632/http://www.delnickastrana.cz/>>.
- Vejvodová, Petra (2011): Neonacismus. In: Bastl, Martin – Mareš, Miroslav – Smolík, Josef – Vejvodová, Petra: *Krajní pravice a krajní levice*. Praha: Grada, s. 139–196.
- Vejvodová, Petra (2014): *Transnational forms of contemporary neo-nazi activity in Europe from the perspective of czech neo-nazis*. Brno: Masaryk university, Faculty of social studies, International institute of political science.
- Virchow, Fabian (2008) Will die NPD ein „Viertes Reich“? In: Virchow, Fabian – Dornbusch, Christian (eds.): *88 Fragen und Antworten zur NPD*. Schwalbach: Wochenschau Verlag, s. 59–61.
- W Weißgerber, Christian E. (2020): *Moje vlast! Proč jsem byl neonacista*. Brno: Host.

NOTE

This work was supported by the Center for the Transdisciplinary Research of Violence, Trauma and Justice (also known by the acronym VITRI), Charles University (project number: UNCE/HUM/009). The author would like to thank all the reviewers of this manuscript for their suggestions and comments, and also thanks Mgr. Jan Charvát, PhD from the Faculty of Social Sciences of Charles University and the researchers of the Emil Julius Gumbel Forschungsstelle Antisemitismus und Rechtsextremismus at the Moses Mendelssohn Zentrum Europäisch-Jüdische Studien Universität Potsdam for providing archival materials.

AUTHOR BIOGRAPHY

Vendula Prokúpková studied Gender Studies at the Faculty of Humanities, Charles University, and Political Science at the Faculty of Social Sciences, Charles University. She also underwent research stays at the Moses Mendelssohn Zentrum für europäisch-jüdische Studien in Potsdam and Heinrich-Heine Universität in Düsseldorf. In her dissertation, Prokúpková focused on the relations between the Czech and German far right after 1989. Her further research focuses on social movements, subcultures and political violence.

Vidět (lépe) mezinárodno: Sémiotika obrazu a mezinárodní politika

To See (Better) the International:
Semiotics of the Image and the International Politics

MARTIN ŠVANTNER	Charles University, Prague, Czech Republic
E-MAIL	martin.svantner@fhs.cuni.cz
ORCID	https://orcid.org/0000-0001-9147-0582
JAKUB ZÁHORA	Charles University, Prague, Czech Republic
E-MAIL	zahora.jakub@fsv.cuni.cz
ORCID	https://orcid.org/0000-0002-6463-0007
ABSTRACT	<p>This article contributes to the research program of “visual turn” in International Relations (IR). It specifically engages Roland Bleiker’s methodological proposal which is rooted in assemblage thinking and calls for a comprehensive and pluralistic understanding of the relationship between visuality and politics. In this framework, semiotics should play a prominent role in attending to the role of images in (co)constituting the international politics. However, we show that Bleiker’s conceptualization of semiotics and its concepts is rather vague. The text therefore discusses how we can approach semiotics in a more rigorous way, and how the concepts of ‘symbolism’ and ‘symbolic signs’ can be understood from a semiotic perspective inspired mostly by work of Charles S. Peirce. The text thus offers theoretically sophisticated answer to Bleiker’s call for semiotically informed visual analysis. We illustrate our arguments by discussing scholarship on the politics of jihadist videos.</p>
KEYWORDS	visuality, semiotics, assemblage, methodology, Peirce
DOI	https://doi.org/10.32422/mv-cjir.203

ÚVOD

Produkce a působení technických „multimodálních“ (KRESS – LEEUWEN 2001: 20) obrazů, skládajících se z vizuálních, zvukových i textuálních prvků, se podílí na utváření podmínek možnosti, ve kterých se odehrává politický diskurz (BLEIKER 2018; MIRZOEFF 2009). Setkávání se s „dromokratickými“¹ (VIRILIO 1986) sítěmi politického marketingu a globální šíření technických obrazů politického násilí, které je bezprecedentní co do kvantity a dopadu na publikum (KRAIDY 2017A: 1197) a nebývalou měrou mobilizuje a legitimizuje činnost politického aparátu (FRIIS 2015: 727), se stalo běžnou součástí našeho žitého světa.

Tato skutečnost je nyní reflektována i v rámci disciplíny Mezinárodních vztahů (MV), kde došlo v posledních dvou dekadách ke značnému zvýšení zájmu o vizualitu a praktiky a širší politické aspekty s ní spojené. Tento zájem pramení z uvědomění si, že „*to, jak lidé poznávají, přemýšlejí a reagují na vývoj ve světě, je hluboce spojené s tím, jak jsou tyto informace zviditelněné [made visible]*“ (SHIM – NABERS 2013: 292), a že vizuálně „*je jedním z hlavních způsobů, kterým jsou zprostředkovávány zprávy ze vzdálených míst*“ (CAMPBELL 2007: 358). Jinými slovy, produkce, reprodukce a šíření obrazů v podobě fotografií, klipů a filmů významně formují dynamiku i samotné chápání mezinárodní politiky. Hlubší analýza politika (ne)viditelného v mnohém čerpá z výzvy Rolanda Bleikera (2001, 2009) věnovat se více zevrubně problematice estetiky a zahrnout i zdánlivě nepolitické artefakty a praktiky (jako např. sféru populární kultury nebo fotografie) do studia mezinárodních vztahů (ANDERSEN – MÖLLER 2013; CASO – HAMILTON 2015; GRAYSON – DAVIES – PHILPOTT 2009; MÖLLER 2017; SCHLAG – GEIS 2017). V rámci tohoto „obratu k vizualitě“ (*visual turn*) byla vyprodukována za poslední dvě dekády celá řada prací, které se zabývají tím, jak je skrze vizuální praktiky konstituována identita státních (SHIM – NABERS 2013; SHIM 2014) i nestátních aktérů (BLEIKER – CAMPBELL – HUTCHISON – NICHOLSON 2013; FRIIS 2015, 2018; PATRUSS 2016), jak jsou jimi upevňovány i narušovány mocenské vztahy (HUTCHISON 2014; SCHLAG 2019; VUORI – SAUGMANN 2018) a jak z(ne)viditelnější politické procesy (CAMPBELL 2002A, 2002B, 2003, 2007; HECK – SCHLAG 2013; HOZIĆ 2011). Součástí rozvoje tohoto výzkumného programu je pak i zvýšená pozornost věnovaná metodologickým otázkám, o čemž svědčí vzrůstající množství prací, které na toto téma vznikly (BLEIKER 2014, 2015, 2020; HANSEN 2011, 2015; SAUGMANN – VUORI – MUTLU 2015; SCHLAG 2016). Je to právě problém metodologie, v širokém chápání práce s obrazem, kterým se zabývá tento článek.

Hlavním záměrem tohoto textu je rozvinout a specifikovat podnětný návrh Rolanda Bleikera, jenž představil komplexní návrh pluralistické metodologie pro studium vizuality v mezinárodních vztazích, který si klade za cíl uchopit komplexní povahu média obrazu (BLEIKER 2014, 2015, 2020). Bleikerův návrh je v kontextu obratu k vizualitě významný nejen pro jeho ambice a šíři (jak uvidíme níže), ale i z hlediska širšího vlivu tohoto autora na celkový výzkumný program (SRV. BLEIKER 2001, 2009, 2018). Jednu z dílčích úloh v Bleikerových snahách má hrát sémiotika, jejíž doménou má být zkoumání vizuální reprezentace, jmenovitě „symbolismu“, jenž je obrazy zprostředkováván globálnímu publiku. Předmětem našeho textu je úsilí zjistit, co se přesně z hlediska sémiotiky „symbolismem“ a také „symboly“ a „symbolickými znaky“ míní a pokusit se otevřít cestu ke konkrétnějším teoretickým vývodům plynoucím z Bleikerových postulátů, přičemž se opíráme především o dílo Charlese Sanderse Peirce (PEIRCE 1931–1966 [I. 1867–1913])² a jeho aplikace v oboru vizuální sémiotiky (VIZ. NAPŘ. SEBEOK – UMIKER-SEBEOK 1995; PAAVOLA 2011; NÖTH 2011). Vedle této kritické (ve smyslu detailnějšího zaostření) reflexe Bleikerova návrhu je obecným cílem textu ukázat na výhody použití konkrétněji specifikovaného teoretického slovníku, který z Peirce vzešlá obecná sémiotika nabízí, a to nejen teorii MV, ale každé perspektivě, která za – i dílčí – cíl svých snah chápe přesnější uchopení vztah pojmů jako „znak“, „symbol“ a „obraz“.³

V našem návrhu postupujeme následovně: 1) od velmi vágního nastínění sémiotické problematiky Bleikerem, kde sémiotika má mít za úkol zkoumat „symbolismus obrazů“; 2) k obecnému pojetí symbolu v sémiotice. Zde čerpáme z konceptualizace Umberta Eca (který navazuje na širší historickou tradici), totiž jako typ znaku, který je na jedné straně spojen s konvencí, na straně druhé s sebou nese jakousi mlhavost.⁴ Za výchozí text si vybíráme jeho knihu *Semiotics and the Philosophy of Language* (ECO 1986),⁵ jež je jeho syntetickou, encyklopedizující prací stojící mezi jeho raným, silně kulturologicky zaměřeným spisem *Teorie sémiotiky* (ECO 2009) a poslední rozsáhlou knihou o sémiotice, kognitivisticky laděným textem *Kant a ptakopysk* (ECO 2011). A nakonec 3) postupujeme vzhledem ke konkrétnímu – a co do pojednání nejkompaktnějšímu a systematickému – rozboru symbolického znaku v Peircově sémiotice. Je třeba dodat, že u Peirce se, vzhledem k šíři a záběru jeho díla, omezujeme pouze na některé aspekty. Jmenovitě jde o sepětí jeho pojetí znaku a inferenčních procesů (CP 5.266–267), které mají

v jeho perspektivě habitualizační a diagramatickou povahu ^(CP 4. 350; QUEIROZ – STJERNFELT 2011; STJERNFELT 2014).

Ve zbytku textu nejdříve představujeme Bleikerův metodologický návrh a jeho filozofické pozadí. Následně ukazujeme, že „symbol“ je (navzdory často zjednodušenému a poněkud intuitivnímu užívání) komplexním fenoménem, který je nutné uchopit rigorózně a systematicky. Další sekce představuje základní principy a východiska sémiotických bádání se zaměřením na práci Peirce a Eca, přičemž tato expozice pak slouží k ukázání toho, jak sémiotika umožňuje nahlížet obraz jakožto fenomén složený z celé řady technických i ideových praktik. Text pak ukazuje, jak tyto postřehy mohou obohatit výzkum vizuality v mezinárodních vztazích na příkladu diskuse existujících studií džihádistických videí. V závěru se stručně věnujeme možnostem budoucího výzkumu.

MYSLET ASAMBLÁŽ: FILOZOFICKÉ INSPIRACE

Bleikerovy vlastní úvahy jsou charakteristické volným následováním myšlenek Deleuze a Guattariho ^(BLEIKER 1998), inspirované myšlením asambláže ^(ACUTO – CURTIS 2014). Jedná se o perspektivu, která by – spíše než „normativní dálnici“ – měla být „cik-cak“ ^(L'ABÉCÉDAIRE DE GILLES DELEUZE 1996) stezkami vedoucími k analýze podmínek možnosti působení vizuálního v mezinárodních vztazích ^(BLEIKER 2014: 77). Myšlení skrze asambláž „*nabízí přístup, který umožňuje věnovat pozornost různorodým hybridním uskupením materiálních, biologických, sociálních a technologických prvků, které utvářejí náš svět*“ ^(ACUTO – CURTIS 2014: 2). Ačkoliv je koncept asambláže v oboru MV často použit ke zkoumání politické role a aktérství ne-lidských entit (např. cestovních dokumentů a jejich databází) ^(VIZ DUEZ – BELLANOVA 2012), ve vztahu k vizualitě je inspirativní především tím, že upozorňuje na neustálé, dynamické propojování a rozpojování heterogenních elementů, jež se nicméně „*chovají podle jednotlicí logiky, která strukturuje pohyb jednotlivých částí*“ ^(BLEIKER 2015: 882) dané asambláže. Jednoduše řečeno, z tohoto pohledu je třeba se vyhnout jakémukoliv dědictví pozitivismu. Myslet asambláž znamená snahu spíše myslet a zkoumat proces než vynalézat bezčasé zákonitosti.⁶

V kontextu Bleikerových úvah o digitálně šířených obrazech má být tento přístup zdrojem jisté teoretické emancipace a rozšíření možností analytické reflexe. Z tohoto hlediska totiž nemají smysl pokusy

o jednostrannou interpretaci povahy obrazu jako jednodílného bodu, uzavřené entity nebo statického objektu, který se (zdánlivě přirozeně) nabízí kauzálním explanačním rámcům (BLEIKER 2014: 79). Obraz není bodem jednoho kauzálního řetězce nebo jedinečné série, ale je *vždy multiplicitou*, tj. komplexní entitou, která nemá žádné *a priori* jednotící centrum. Obraz se zde uskutečňuje z „[...] *takového pojetí skutečnosti, které říká, že základním stavem skutečnosti je její „přechodnost“ ve smyslu otevřenosti [...] obraz se zajišťuje vztahem ke skutečnosti, ale nikoliv z vnějšku, nýbrž nějak zevnitř: obraz je skutečný stejně jako cokoliv jiného, s čím se v našem světě setkáváme, a současně je aktivní reflexí tohoto světa*“ (PETŘÍČEK 2000: 21).

Obraz tak nestojí proti nějaké jediné pravé skutečnosti, kterou má adekvátně či neadekvátně reprezentovat. Obraz procesualizuje soubor multiplicit, různě komplexních entit, kdy každá z nich generuje rozdílné procesy, „toky“ (DELEUZE 2010: 247–248; SRV. SMITH 2011) a afektivní „otřesy“ (CHARVÁT 2014), jež se kodifikují jako skutečné, spoluutváří a „hybridizují“ (MARKS 1994). Obrazy zde uchopené jako strukturované vizuální toky artikulují vlastní limity, dělení, kontinuity a diskontinuity a implicitně vedou k různorodé škále možností percepce, interpretace a různým „režimům imaginace“ (FLUSSER 2001: 11).

„Pro Deleuze je nesmyslné mluvit o beztělesném filozofování. Vždy obýváme těla, která interagují s jinými těly na konkrétních fyzických místech. Nervy spojují naše oči a ruce a kůže je porézní. Existuje otevřený okruh spojující obrazy v našich očích, koncepty v našem mozku, pocity na konečcích prstů a akce jiných těl. A přesto, jak tvrdí Deleuze, vztah mezi senzibilitou a myšlením je asymetrický, což znamená, že vždy existuje nesoulad mezi idejemi a pojmy na jedné straně a skutečností na straně druhé. Tělesné praktiky mohou otřást myšlením, ale nemohou je určit. Naopak, myšlenky a koncepty mohou podnítit akci, která transformuje politickou sféru, ale při přechodu od teorie k praxi vždy dochází k třenicím. Deleuzská politická teorie je druh praxe do té míry, do jaké obohacuje naši vizi politických možností a inspiruje nás k práci směrem k cílům, které by jinak zůstaly uzavřené nebo nepředstavitelné“ (TAMPIO 2014: 7).

Technický obraz šířený v současném socio-technickém prostředí je multimodálním médiem, které jak hybridizuje některé klasické artikulace toků vázané na tradiční obraz a diskurzivní očekávání s ním spojené, tak přináší nové a naprosto odlišné ontologické řády – zejména pak v kontextu

rychlosti produkce, snadnosti technické manipulace, šíření a recepce (KRAIDY 2017A: 1197) – a v důsledku těchto dynamik proměňuje i náš samotný pohled (SRV. BELTING 2009; IBRAHIM 2019).

Tyto filozofické náměty lze označit jako pozadí, ze kterého vyplývá Bleikerův široký metodologický požadavek pro disciplínu MV, která, jak bylo diskutováno výše, ve vzrůstající míře začíná chápat (technický) obraz jako důležitý aspekt svého výzkumného programu. Z výše uvedeného se jeví – jako přinejmenším *krátkozraké* – obraz, tuto neredukovatelnou heterogenní entitu, jež vede k mnohačetným možnostem intervence v politickém diskurzu, popisovat pouze jediným metodologickým rámcem. Pokud zde budeme následovat Bleikera, pak obraz si ze své povahy vynucuje perspektivy, které jsou často metodologicky i ontologicky fundamentálně odlišné.

BLEIKEROVA PERSPEKTIVA: OD ASAMBLÁŽE K DETOTALIZOVANÝM METODOLOGIÍM

Perspektiva asambláže synergicky doplňuje metodologickou multidisciplinaritu vztahenou k problému obrazu (BLEIKER 2014: 78). Následujeme-li zde Bleikerův (2014, 2015, 2020) metodologický návrh opírající se o koncept asambláže, teoretické a metodologické diskurzy obrazu se rozprostírají:

- 1) Od strukturální analýzy, jejíž tendence lze vyjádřit snahou uchopit obraz definovaný v „symbolickém prostoru“ (SRV. DELEUZE 2010: 193–195) jako v tomto smyslu derivát lidského jazyka – interpretovaný nakonec jako druh textu (SRV. BRENNER 1977; DOSSE – GLASSMAN 1998A: 211, 1998B: 323);
- 2) ke genealogické a kritické diskurzivní analýze poukazující na mocenské vztahy (spolu)utvářející povahu obrazu a zároveň mocenské vztahy implikované obrazem (SRV. VAN DIJK 1991), kdy součástí této teoretické rodiny má být i sémiotika (VIZ WANG 2014);
- 3) přes kvantitativní analytické nástroje, které zkoumají technické podmínky produkce a šíření vizuálních obsahů a s nimi spojené „empirické obsahové analýzy sociálně-kulturních vzorců, které mají zobrazovat svět“ (BLEIKER 2014: 77);

- 4) až po konkrétní kvalitativní etnografii zaměřující se jak na studium samotné recepce obrazu publikem, tak na okolnosti vzniku obrazu a s ním spojenou praxi jeho tvůrců (IBID.).

Jednotčím výzkumným cílem pro tento široký metodologický rozvrh má být podle Bleikera povaha „vlivu vizuality“ (*visual impact*). Tento, na jeden teoretický či metodologický rámec neredukovatelný a spleťtý fenomén, nelze v Bleikerově optice dost dobře kvalifikovat ani kvantifikovat; nepůsobí přímo, kauzálně a lineárně na politické postoje a události. Spíše je na jedné straně kříží a překračuje a na straně druhé potvrzuje zažitě geografické a časové hranice způsoby, které nelze striktně oddělit. Aktérství obrazů utvrzuje tradiční formy politických uspořádání a antagonismů a vytváří nové – jak ukazují např. Grayson a Mawdsley (2019) v diskusi toho, jak zažitě vizuální postupy legitimizují útoky drony díky jejich autoritativním technickým charakteristikám.

Neredukovatelná povaha obrazu, Bleikerem viděná jako multiplikace různorodých toků, nás má tedy nutně přivést k nezbytnosti zapojit myšlení asambláže, jehož úkol je dvojitý: má posloužit k analýze existujících politických antagonismů a pokusit se opustit antagonismy teoretické. Ocitáme se před nutností obrazům rozumět jako performativním fenoménům nastavujících „podmínky možnosti“ politického diskurzu.

Ačkoliv je Bleikerova práce v intencích oboru MV jistě inovativní a inspirativní, nevyužívá plně potenciálu poskytovaného sémiotickým aparátem. Ve zbytku textu proto ukazujeme, že hlubší práce s nebanálně uchopenou sémiotikou má, v tomto vybraném detailu, potenciál rozvinout výše představený Bleikerův metodologický program. Dále se zaměříme na otázku sémiotické definice symbolu a obrazu. Zkoumání takových aspektů, kdy symbolický znak je definovaný jako entita spojená s kognitivními operacemi, jež lze uchopit jako analyzovatelné skrze formy usuzování ze znaků, může podle našeho soudu v jistých bodech upevnit výše uvedené, komplexní zkoumání vlivu vizuality.

SYMBOL: NA ŠKÁLE VÁGNOSTI A OBECNOSTI

Pokud má – podle Bleikera – sémiotika za úkol zkoumat sepětí obrazu a symbolismu (BLEIKER 2014: 77), zaměříme se tedy na přesnější specifikaci

pojmu „symbol“. Jakmile se jej pokusíme jednoduše definovat, narazíme na řadu netriviálních teoretických problémů. V následujících odstavcích představujeme jejich základní charakteristiky, jakkoliv jsme si vědomi, že tato uchopení představují zjednodušení pro potřeby tohoto textu. Samotný pojem, „symbol“ (obdobně jako „znak“), nemá žádný jednotný či snad univerzální význam. Symbol lze definovat jako druh rodového pojmu znak, obecně jako typ *relace*. Býti znakem vyjadřuje nejobecněji *vztah* určitého zastupování něčeho jiného, jinými slovy reprezentaci. „Reprezentace“ však také nemá – ani v sémiotice – jednotný význam. Většina přístupů se nicméně shoduje, že znak uchopený jako relace nemá v izolaci žádný smysl a že je primárně definován rozdílem (vůči ostatním prvkům daného sémiotického systému).⁷

Podstatné zde je, že i symbol je z této perspektivy určený vztahem k jiným symbolům či symbolickým systémům/uspřádáním. A to, jak ob-
sáhle analyzuje Umberto Eco, ať už jde co do určenosti o vysoce kódované symboly, jako jsou např. matematické symboly a písmena abecedy, které co do své formy nic ze zastupovaného přímo nereprezentují, tak i vágněji („slaběji“) kódované symboly, jakými jsou např. v křesťanské tradici klíče od nebeské brány, kde se symbol – jakkoliv vágně – podobá tomu, co zastupuje (SRV. MITCHELL 2009: 300). Oproti prvnímu typu symbolických znaků jako např. matematické a logické značky, jejichž množina vztahů k ostatním symbolům je přísně definována, u vágněji kodifikovaných symbolů je pochopitelně i rezervoár jejich diferenčních vztahů určen mlhavěji a otevírá se potenciálně širšímu množství interpretací (ECO 1986: 132; SROV. ŠVANTNER – ABRAHAMYAN 2022) – zejména pak pokud má jít o symbolismus obrazů zapojených do regularit politického diskurzu. Zkoumání vlivu vizuálně-symbolického by tak mělo prvně vzít v úvahu to, že symbol není reifikovatelnou, statickou entitou, ale znakem, který existuje v slabě či silně kodifikovaném prostředí kognitivního pole (STJERNFELT 2014) a může tak – na základě výše definované povahy – denotovat jak vágní asociace, tak vysoce specifikované instrukce k jednání (ECO 1986). To, co Bleiker proponuje jako symbolismus, je tedy možné chápat procesuálně zaprvé jako věc škály či stupně, na kterém se symbolické definuje, a zadruhé jako věc recepce symbolického nějakou komunitou (publikem).

Tento postulát lze ilustrovat na kritické analýze pojmu „rasa“ jakožto sémiotického konceptu, jak ji popisuje Stuart Hall (1985). „Rasa“ je

„symbolem“, který činí obecný rozdíl: rozčleňuje a zároveň spojuje individua do skupin v rámci jedné společnosti na základě sociálně indikovaných znaků, většinou vizuálně zprostředkovaných. Tyto aspekty mohou mít podobu vágních představ či kolektivních operativních fikcí (jako je např. obraz „ušlechtilého divocha“ či „Věčného žida“), nebo mohou vystupovat jako vysoce kodifikovaná pravidla pro segregaci a ostrakizaci (CHRISTIAN 2019). Podnětnou sémiotickou studii, která ilustruje Hallova východiska týkající se symbolické kodifikace rasy na empirickém materiálu, konkrétně skrze digitální úpravy fotografií, nabízí Philip Bell (2017). Bell mj. poukazuje na případy manipulativní úpravy fotografií Baracka Obamy, kde podoba tehdejšího kandidáta byla v rámci útočných kampaní upravována tak, aby působila tmavěji. Jinými slovy, šlo o takové vizuální techniky, jejichž úkolem bylo podpořit právě symbolické operativní fikce, jež měly pohled publiku naklonit k „neviditelným“, nebo přímo nerefektovaným, symbolickým aspektům reprezentované rasistické ideologie. Měly za úkol vyvolat či posílit víru v to, že existují jasně určitelné rasy reprezentovatelné na základě kontinua mezi bělostí a tmavostí a že jedním z dostatečných kritérií pro příslušnost k rase je barva pleti, popř. jiné vizuálně rozpoznatelné vlastnosti (tvar obličeje, tvar očí, tloušťka rtů atd.). Jak si všímá Bell, vizuální kritérium v takových obrazech je vybráno tak, aby vyhovovalo určitému předsudku, či jeho slovy – a to je pro naši argumentaci podstatné – „před-úsudku“ (BELL 2017: 59). Symbolismus obrazu zde tak lze chápat jako reprezentaci obecné zákonitosti toho, že rasa je obecně kvantifikovatelná a stupňovatelná a je tak spojena s usuzováním, inferenčními postupy. Aktérství Bleikerem navrženého symbolismu obrazů tak s sebou nese důležitý aspekt: to, co by bylo nemožné tvrdit v rámci demokratické kultury slovy, je možné skrytě kodifikovat, či (multi)modalizovat, ve viditelnosti symbolického sdělení (SRV. MITCHELL 2009: 299–300).

S termínem „symbol“ se v tomto smyslu (regulace, produkce a kontrola politického symbolismu) tak logicky pojí konvencionalita. Eco ji ilustruje následujícím příkladem: „*když vstupujeme do divadla s utrženou vstupenkou, nikdo se nepídí po tom, kde se nachází její útržek; všichni důvěřují, sémiotické přirozenosti znaku, který v tomto případě funguje na bázi zavedené a uznávané konvence*“ (ECO 2004: 15). Popřípadě může daný symbol – jako ve výše uvedeném příkladu – k utváření sémiotické přirozenosti přispívat.⁸ Eco si obsáhle všímá právě tohoto napětí v definici symbolu jakožto něčeho, co je v prvním smyslu obdařeno zvláštní výjimečností a kde symbol není

běžným jazykovým výrazem, kdy „[B]ěžný mluvčí má jisté obtíže určit ‚správný‘ smysl takových výrazů. [...] ‚Symbolické gesto‘ se nepokouší dosáhnout okamžitého konkrétního efektu. [...] Je zde síť kontrastních vztahů, od konkrétního k abstraktnímu (liška pro mazanost), od abstraktního ke konkrétnímu (logické symboly), vágních metafor (temnota pro tajemství); v prvním plánu může být symbol chápán jako konvenční (jako je to v případě klíčů svatého Petra představujících moc církve), ale při bližším pohledu zjistíme, že ačkoliv považujeme nějaký symbol za transparentní, vždy v něm nalzáme nové a méně konvenční významy (jako je nejasné, co přesně znamená gesto, kdy Ježíš dává Petrovi klíče, kdy je zřejmé, že mu je nedává ‚materiálně‘, ale ‚symbolicky‘)“ (ECO 1986: 132).

Symbolismus obrazů se tedy pojí jak s imaginací ve smyslu evokování procesů a objektů „konvenčně“ spojených s danými zobrazovanými symboly (BORECKÝ 2003: 9), tak se snahou tuto imaginaci politicky či jinak kontrolovat a regulovat. Prohloubíme-li Bleikerův návrh, tak onen „symbolismus“, který obrazy přenášejí, je vždy spojen s nastolováním propozičních stavů (STJERNFELT 2014), a tedy s inferenčními operacemi (CP 2.442): „úsudky“, „předsudky“ a „před-úsudky“ (BELL 2017). Ty jsou nastolovány nikoliv pouze verbálně, či pouze vizuálně, ale ve vzájemném sepětí různých režimů reprezentace a nimi spojenými instrukcemi k jednání, tj. multimodálně.⁹ V případě obrazů, které jsou v širokém (tedy nikoliv nutně negativním) slova smyslu manipulacemi s viditelným, se propoziční stavy, jinými slovy agenda, kterou obrazy nastolují, procesualizuje diagramaticky. Právě propoziční stavy a s nimi spojené inferenční operace (úsudky a před-úsudky) a s nimi spojená politická, morální aj. hodnocení lze z hlediska Peircovy sémiotiky detailněji uchopit jako typy níže popsané deduktivního, indukativního a abduktivního usuzování (CP 5.145). Níže tak sledujeme vybrané motivy Peircovy sémiotiky, které chápou symbol jako reprezentaci konvence, a samotnou reprezentaci pak jako spojenou s usuzováním/inferencí (široce chápanými). Právě taková perspektiva podle našeho soudu nabízí možnost sice částečného, ale zaostřenějšího zkoumání symbolické povahy obrazů, těchto – s Bleikerem řečeno – performativních fenoménů nastavujících „podmínky možnosti“ politického diskurzu. Tato performativita obrazů je nesena právě tím, že „symbolismus obrazu“ (jak mu rozumí Bleiker) se váže jak k inferenčním operacím (Bellovým „úsudkům“ a „před-úsudkům“), tak k jednání z nich plynoucích, jinými slovy má habitualizační povahu. Zdrojem pro tuto performativní směs je pak právě specifická symbolického znaku (jak mu rozumí Peirce), který denotuje obecné objekty, a tedy

reprezentuje jak obecné zákonitosti, tak instrukce ke specifickým modům politického aktérství.

PEIRCOVA INFERENCIALISTICKÁ SÉMIOTIKA: SYMBOL JAKO ZNAK OBECNOSTI

Znaky – *a fortiori* symboly – jsou relacemi, které zprostředkovávají nejen to, co recipujeme, ale také to, jak usuzujeme a jednáme. Reprezentace jakéhokoli objektu nemůže být – podle této definice – náhodná (symbol v izolaci nemá smysl), ale je součástí jiných reprezentací: součástí nebo výsledkem různých interpretačních řetězců, které lze s Peircem nazvat řetězci inferenčními. V jeho pojetí je inference procesem, v němž se usuzuje/interpretuje na základě něčeho, co je reprezentováno znakem (CP 5.462); jde o kauzální proces, který vytváří či produkuje přesvědčení (*belief*) a jeho přijetí (CP 2.442–444; 5.109). Přičemž toto „přijetí přesvědčení“ není míněno pouze v abstraktním smyslu („změny názoru“ nebo „přijetí dané hodnotové normy“), ale také ve smyslu změny jednání, změny habitualizace. Je třeba dodat – a ohradit se tím proti příliš zjednodušujícím interpretacím Peircovy sémiotiky – že znak-symbol, stejně jako znak-ikón nebo znak-index, nejsou separátní a distinktní jednotky, ale vždy relace, nekryjí se tedy nijak se strukturalistickým pojetím znaku jako diferenční jednotky formy a obsahu (ŠVANTNER 2014; 2017).¹⁰

Peirce vysvětluje obecnou povahu inference pomocí tří obecných – symbolických – forem usuzování (forem inferenčních reakcí na znakem reprezentovaný objekt). Jsou jimi abdukce, indukce a dedukce (CP 2.266–270). Abdukci se rozumí metoda tvoření obecné predikce bez jistoty, že predikce bude úspěšná, ať ve zvláštním případě, nebo v obvyklosti. Oprávnění této metody spočívá v tom, že je to jediná možnost, jak racionálně řídit naše budoucí chování, a minulá zkušenost v nás zároveň vzbuzuje naději, že predikce bude úspěšná i v budoucnosti (CP 2.270). Abdukce je provizorní přijetí hypotézy, a to z toho důvodu, že každý důsledek přijetí daných kroků může být experimentálně verifikován později (CP 1.68). Výsledkem abdukce tak může být i neshoda s fakty, které jsou podrobeny zkoumání podle předem stanovené hypotézy. Dedukce nám pak pomáhá vyvodit testovatelné důsledky z vysvětlujících hypotéz, které nám abdukce pomohla artikulovat, a indukce nám nakonec pomáhá tyto důsledky pravděpodobnostně ověřit. V případě abduktivního uvažování v analýze symbolů je třeba

odhadnout, jaké aspekty patří k povaze samotného zobrazování něčeho jako symbolického. Vztáhneme-li tento formální jazyk k naší problematice, pak Peircova sémiotika nás vede k otázkám typu: Jaké kvalitativní aspekty (jako např. zmíněná škála tmavosti a světlosti) vůbec možnost symbolického konstituují? Jaké typy sémiotických forem nám známých kvalitativních aspektů (jakými jsou např. analogie) musíme považovat za závazné, abychom mohli kvalifikovat potenciálně neznámý (nebo nový) předmět zkoumání? Vůdčím principem induktivního uvažování je extrapolace. Induktivní otázka by pak zněla, zda případy (které sdílejí společné nebo hypoteticky předpokládané aspekty) podléhají obecnému pravidlu a zda mu budou podléhat v budoucnu (nebo mu podléhaly v minulosti). Podstatným aspektem zde je to, že i objekt znaku (a to i objekt, který je reprezentován obrazem), není reprezentován jednoduše jako čistě materiální nebo abstraktní, ale je vždy součástí inferenčního procesu, můžeme říci, inferenční z principu rostoucí interpretační sítě, součástí „růstu symbolů“ (CP 2.302).

Takto lze – jakkoliv reduktivně – uchopit a rozšířit Bleikerovu výzvu. Takto interpretovaný sémiotický inferencialismus otevírá možnosti pro důkladnější analýzu a zakotvenější metodologii „vlivu vizuálního“ v rámci politického symbolismu. Řečeno ve zkratce, symbolismus obrazů, uchopený jako aktérství, zapojené do inferenčních operací (abduktivního, induktivního a deduktivního typu), habitualizuje (činí obvyklými až závaznými) způsoby interpretace a recepce. Jelikož Peircova sémiotika nabízí komplexní pojednání o symbolickém znaku, níže se budeme věnovat některým jejím aspektům, které dále prohlubují Bleikerovu perspektivu.

Pokud zde budeme Peircovu sémiotiku interpretovat ve vztahu k výše uvedeným aspektům Deleuzovy filozofie, které Bleiker přebírá, pak každé symbolické aktérství je formou *stávání se*. Ontologie Peircovy sémiotiky je z tohoto pohledu bytostně procesualisticko-relacionistická a jde naproti Bleikerovým sociálně filozofickým aspiracím. První klíčový aspekt lze spatřit v Peircově fenomenologické teorii kategorií (CP 8.303), které definují *semiosis*, tj. aktérství, působení a vznikání znaků (CP 5.367), tedy komunikaci. Každé význam nesoucí aktérství, každá reprezentace („symbolismus“ obrazů nevyjímaje) je procesualizována prostřednictvím tří základních ontologických kategorií. Tyto kategorie jsou základem každé zkušenosti (CP 6.64) nebo významotvorného děje. Peirce je nazývá jako

prvost (*Firstness*), druhost (*Secondness*) a třetost (*Thirdness*) (CP 1.25–26). Tyto kategorie jsou také modifikátory inferenčních procesů: abdukce, indukce a dedukce. Prvost je definována jako kvalita pocitu (*Quality of feeling*), vyjádřitelná jako vágní, kvalitativní – hypotetická (abduktivní) – možnost (potenciální použití tmavšího či světlejšího odstínu barev, více či méně zaostřené fotografie, rychlost či pomalost střihu videa apod.). Druhost je kategorií střetu, akce a reakce, existenčního vztahu: vzbuzuje-li v nás pohled na daný obraz vzrušení, úlek, nevolnost, odpor, či strach, lze mluvit o kognitivních aspektech majících rysy druhosti. Třetí, tj. reprezentace *per se*, je nejkompexnější kategorií pravidelnosti, zákonitosti a habitu. Jejím výrazem je jakákoliv mediace, v Peircově práci chápána jako proces, který nazývá *sémiosis*, v němž se něco stává znakem, tj. daná entita zastupuje něco jiného, než je sama, a to ve vztahu k něčemu dalšímu. Znak v tomto smyslu je komplexní triadická relace tří prvků: toho, co je zastupováno (objekt znaku), toho, co jej zastupuje (representamen), a toho, co toto zastupování způsobuje (interpretant).

Pro pochopení specifičnosti a role symbolu je zásadní Peircova klasifikace znaků (kterou zde redukuje na velmi omezený základ), kdy hovoří o ikonických znacích, kdy representamen se zastupovanými objekty sdílí společné kvality (jako je např. portrét); indexikálních znacích, které jsou indikacemi existujících situací (jako např. cvaknutí kliky indikuje příchodího návštěvníka); a právě symbolech, které jsou znaky obecnými a nejkompexnějším a které jsou reprezentací konvence a regularity (CP 1.559). Jinými slovy hlavním charakterem symbolu v tomto pojetí je reprezentovat obecnost (BELLUCI 2021). Základním aspektem symbolu je denotace třídy objektů na základě zákona, pravidla či asociace obecných idejí. Symbol sám je tedy obecným typem, působícím prostřednictvím své přítomnosti, své repliky, a označuje objekt obecné povahy (CP 2.249). Třetí předpokládá druhé a druhé první – symbolické znaky, jelikož denotují nějakou třídu instancí, obsahují specifické druhy indexikálních znaků a tyto znaky spolu sdílí určité kvality; symbolické znaky obsahují i zvláštní druh ikonických znaků, tedy takových znaků, které evokují vágní ideje (STJERNFELT 2014: 61). Naše myšlení je neseno znaky jakožto komplexními triadickými relacemi, kdy právě symboly – jako např. obecné jazykové výrazy nebo kodifikované systémy symbolických znaků jako v matematice, logice či abecedě – tvoří jeho klíčovou součást.

Výše zmíněná tmavá fotografie Obamy je nikoliv pouze znakem reprezentujícím upravenou podobu amerického prezidenta. Je znakem, protože je konkrétní realizací kvalitativních – prvostních – aspektů: barev, tvarů, odstínů. Protože je existující konkretizací těchto kvalit, je také indexem. Jelikož na obraze rozpoznáváme obecné koncepty (jde o „člověka“, „prezidenta“, „ilustrační fotografii“ apod.), a také tyto koncepty chápeme jako více či méně hodnověrné (jde o rasistickou manipulaci), jde o znak symbolický (SRV. STJERNFELT 2014: 56). Nejde však o jednoduché hierarchické uspořádání, ale o systém, v němž jsou tyto dynamiky analyticky rovnocenné (IBID.: 77): znaky nejsou statické entity, ale komplexně provázané vztahy zapojené do inferenčních sítí.¹¹ O daném obraze můžeme říci to, jak to, že je např. neostrý, nebo to, že záměrně ztmavuje Obamovu pleť, a měli bychom se proti takovému manipulativnímu jednání ohradit.

Obrazy zapojené do politického diskurzu tak mohou vystupovat jako uskupení, kde zobrazované má povahu dosud konkrétně nerozpoznaného (když obraz něco recipientovi vágně připomíná – a skrze tuto vágnost determinuje jeho pohled), jako zobrazení konkrétní události, tak i jako obrazy, které zobrazují vysoce kodifikovaná pravidla (jako jsou obecné diagramy; grafy; *memes* ve formě komparace či juxtapozice apod.). Inferenční odpovědi pak nejsou ani věci čistě sociálně-kulturního hodnocení (nejsou v silném smyslu pouze verbálně-argumentativním diskurzem), ani věci vyvěrající z jejich materiální či dokonce „přirozené“ povahy. Z hlediska uvedených sémiotických předpokladů jsou vždy nutně směsí různých řádů. Když např. mluvíme o ostrosti barev obrazu, předpokládáme v rámci barevného kontinua vágní kvalifikaci něčeho jako více či méně ostrého, co můžeme vztáhnout k nějakému existujícímu výskytu – jako je námi v daný moment z tohoto hlediska hodnocený obraz. Právě tato schopnost mediovat mezi vágním a existujícím je hlavním aspektem třetosti, reprezentace v sémiotickém slova smyslu. Representamen, objekt i interpretant nejsou statické, diskrétní jednotky, ale jsou součástí triadického vztahu, kterým je znak.

Specifičností symbolického znaku je pak denotovat nějaké případy jako podléhající pravidlu. Jinými slovy takto pojatý symbol je tím, díky čemuž rozumíme nějaké entitě jako instanci určité kategorie jevů (např. právě utržené vstupence jako symbolu oprávnění navštívit divadlo; zobrazení vlajky jako „symbolu státnosti“ atp.). Tento typ znaku tak determinuje zvláštní případy jak indexikálních znaků (utržená vstupenka), tak v úplné

obecnosti je vztažen k nějaké množině potenciálních kvalit a vágních asociací (ikonických relací). Symbol je věcí inference v tom smyslu, že je obecným očekáváním možného jednání (pokud mám vstupenku, je vysoce pravděpodobné, že mě do divadla vpustí). Jak uvádí André De Tienne (2003: 49), „[i]ndex bez ikónu je slepý, symbol bez indexu je prázdný. Čisté indexy a čisté symboly se nevyskytují, s výjimkou abstraktní klasifikace sémiotické teorie.“ Je třeba tak zopakovat, že Peircovo pojednání o symbolu se nekryje s opakovaným omylem, rozšířeným některými slavnými autory (VIZ ŠVANTNER – ŠEDIVCOVÁ 2019; ŠVANTNER 2014), že ikón, index a symbol jsou samostatně stojící znaky a že je lze klasifikovat primitivním přiřazením podobnosti, kauzality a konvence (SRV. ŠVANTNER 2017). Ve vztahu ke znaku je tak zásadní nejen, co jiného zastupuje, ale i to, jak je toto jiné zastupováno a vzhledem k tomu, co toto zastupování vyvolává. Z tohoto hlediska prostě „nemůžeme očekávat, že konceptuální distinkce – jako je například známá trichotomie ikonu, indexu a symbolu – je zcela separovatelným a autonomním druhem znaků, jako by šlo o leopardy, lvy a tygry. [...] Spíše je tomu tak, že Peircovy odlišení spočívají v tom, že komplikovanější znaky obsahují, ukládají [embed] nebo zahrnují aspekty znaků jednodušších“ (STJERNFELT 2014: 4).¹²

Shrňme-li výše tematizované, symbol je modus bytí znaku, který determinuje inferenční zvyklosti a nejrůznější diskurzivní očekávání skrze kodifikaci. Bylo by mylné redukovat symbol (a obecně konvencionalitu) pouze např. na jazykové výrazy, jednoduchá zobrazení nebo matematické a logické značky, ačkoliv všechny tyto případy jsou symbolickými znaky. Jak jsme viděli výše na příkladu rasy, instrukce k jednání nemusí být nesená pouze plně artikulovanými a zakoušenými artefakty. Symbol totiž v konkrétním užití může vystupovat jako indexikální znak (prokázání se vstupenkou je druhostí třetosti) a jako znak asociující vágní ideje (jako jsou např. alegorická zobrazení; jde o prvost v třetosti), tak i jako komplexní symbol reprezentující obecné zákonitosti (třetí ve třetím). Vidíme, že Peircova sémiotika pro svoji bytostnou ontologickou inferencialistickou procesualitu jde naproti požadavku uchopení transformačních vztahů nesených multimodálně (SRV. BATEMAN 2018) a také je – poněkud nadneseně řečeno – myšlením asambláže.

Zásadní výhodou Peircovy sémiotiky pro zkoumání obrazu je, že do centra sémiotiky nestaví lidský jazyk, ale zmíněnou esenciální vztahovost každé reprezentace, a je ve svém určení zcela nepsychologická: znaky jako

takové jsou uvažovány jako nezávislé na mentálních a psychologických dispozicích (STJERNFELT 2014: 4). Symbolismu lze na základě výše uvedeného rozumět jako soustavám různě (více či méně silněji) artikulovaných pravidel, instrukcí pro interpretaci. Percepce obrazu, ani jeho interpretace nezačíná nikdy *ex nihilo*, spíše je kontinuálním řetězcem usuzování, tedy je nutně svázaná s percepčními soudy a nevyhnutelně obsahuje propoziční postoje (IBID.: 5). Jsme tak daleko od jednoduché kvalifikace obrazu jako prosté nápodoby (portrét) či otisku (fotografie). Ikonické/abduktivní aspekty obrazu (barvy, zobrazená gesta, ostrost...) hrají neméně důležitou roli pro utváření propozice, stejně jako to, zda obraz něco zobrazuje hodnověrně. Analogicky tomu, že znak sémiotika nechápe jako statickou entitu, ale jako součást inferenčních řetězců, je i symbolismus obrazů, uchopený jako systém propozic denotující obecné objekty (jako např. „kvantifikovatelnost rasy“), vždy lokalizován (IBID.: 108) – ať už z hlediska materiálního (ve smyslu konkrétní realizace daného znaku), tak ve smyslu jeho svázanosti s diskurzivním univerzem. Tato lokalizace obrazem je spojena s předchozí obeznámeností s tím, co obraz reprezentuje (SRV. CP 8. 179; STJERNFELT 2014: 82–83).

Přínos představeného chápání symboliky lze ilustrovat diskusí slavné eseje z oblasti historicko-symbolické antropologie Roberta Darntona (2013), který zkoumá symbolickou kodifikaci násilí uvnitř evropské kultury. Darnton nejprve zkoumá dochovaný pramen, který je vyprávěním jednoho z tiskařů a popisuje symbolickou a rituální mstu zbídačených tiskařských dělníků na kočkách obývajících prostor manufaktury. Kočky, jež se v mnoha ohledech měly lépe než tiskařští dělníci, se staly obětí násilného běsnění, vybití strádané frustrace. Darnton se ptá: je však toto násilí *pouze* aktem barbarství, iracionálním, excesivním výbuchem? Autor nejprve podrobně analyzuje celou radu symbolických aspektů tohoto výjevu – ač *textu*, chtělo by se zde říci *obrazu*. Prvně, samotné zbídačování je kodifikováno symbolicky jak ve smyslu zákona skrze změnu tehdejší legislativy (umožňující najímat nekvalifikovanou pracovní sílu), tak i v nepsaném, ale tíživém pravidlu spočívajícím v nemožnosti vertikálního kariérního postupu, kdy se mistrovský titul dědil pouze v rámci rodinných vztahů. Podstatnou otázkou zde ale je, jak se mohli dělníci nejen tímto krveprolitím bavit, ale i si jej mnohokrát za doprovodu hurónského smíchu přehrávat. K vysvětlení existence této obskurní konvence se musíme obrátit právě k rozboru symbolického pozadí, ve kterém je tento akt kodifikován,

kdy kočka vystupuje nikoliv jako prázdný jazykový znak, ale jako živoucí symbol svázaný s konstitucí lidové kultury karnevalu raného novověku.

Slovy Peircovy sémiotiky jde o znak zapojený do celé šíře inferenčních řetězců (vyprávění, lidových zvyklostí a jednání), které se Darnton pokouší odhalit a popsat. Darnton popisuje celou řadu tradic a zvyků, ve kterých byla kočka obvykle v rámci buď magických, nebo karnevalových rituálů mrzačena, a to nikoliv z důvodu sadistického potěšení, ale z důvodu specifických inferenčních struktur vázaných na kulturně-symbolické interpretační soustavy. Msta dělníků byla *symbolická* v silném slova smyslu: jednání bylo vybitím narůstající frustrace, symbolickou kastrací mistra dílny a jeho ženy, parodií tehdejšího soudnictví, a v jistém ohledu následovalo běžnou praxi tehdejších širokých kulturních zvyků. Rigorózně uchopená sémiotika obecně, a vhledy Peircovy práce konkrétně, tak nabízejí mnohem komplexnější chápání ontologie obrazu a symbolu, a následně rozšiřují možnosti analýzy jejich působení. Zbytek textu diskutuje a ukazuje, jak je tato diskuse relevantní pro obrat k vizualitě a Bleikerovu metodologickou výzvu v MV.

OBRÁZY, ZNAKY A MEZINÁRODNO: DŽIHÁDISTICKÁ VIDEA V PERSPEKTIVĚ SÉMIOTIKY

Tato sekce ukazuje produktivnost výše diskutovaného analytického aparátu na příkladu analýzy džihádistických videí, kterým disciplína MV věnovala poměrně rozsáhlou pozornost (VIZ NAPŘ. FRIIS 2015, 2018; KRAIDY 2017A, 2017B; LEANDER 2017). Naše debata v tomto ohledu začíná diskusí existujícího výzkumu, aby následně ukázala, jak lze vhledy těchto prací významně rozšířit využitím Peircovy sémiotiky, ačkoliv autoři a autorky výslovně s Peircovou sémiotikou nepracují.

Prvním příkladem je optika Lene Hansen (2015), která pro své cíle mobilizuje práce Laclaua a Mouffe (1985) a hovoří o „inter-ikonicitě“ obrazů. Její text pojednává právě o vzájemné vztaženosti vizuálních entit, které nejenže reprezentují, *co se stalo*, ale jsou obrazy s *ikonickým* statusem – a tedy se z mnoha výše uvedených důvodů nekříží s tím, jak ikonické relaci rozumí Peirce. Nejde v tomto smyslu o znaky-ikóny, znaky podobnosti asociující pouze vágní ideje – Hansen, ačkoliv je nazývá „ikonickými“, se zabývá právě znaky *symbolickými*, tj. konvencionalizovanými znaky, jelikož jsou „privilegovaným zobrazením“ poskytujícím fixaci „struktur významu“ (HANSEN 2015:

265–266). Symbols v tomto smyslu (např. fotografie vietnamské dívky prchající před napalmovým bombardováním), jak Hansen dovozuje, mají zvláštní status ve smyslu toho, že na jedné straně kodifikují – neboli činí konvenčním – „samozřejmě poselství zahraniční politiky“; na straně druhé však vyvolávají pochybnosti o tom, co tato samozřejmost vůbec je. Jak vyplývá z níže uvedené argumentace, velmi erudovaný a podnětný pokus Hansen – když se obrací k uchopení povahy ikonického a symbolického znaku – zůstává k jiné, než v tomto případě post/strukturalistické, sémiotice slepý a limituje možnost zapojení komplexnějšího teoretického aparátu zohledňujícího inferenční aspekty. Následujeme-li Bleikerovu radikálně pluralitní metodologickou výzvu: sémiotika se nemusí omezit na (jinak mimořádně zajímavé) zkoumání inter-ikonicity, tedy pouze na zkoumání toho, jakým způsobem univerza diskurzu determinují např. kulturní možnosti a rozdíly v reprezentaci vágních kvalit v multimodálních artefaktech (např. asociace spojené s barvami), ale i třeba směr čtení textu. Nejde však nutně pouze o možnosti empirického zkoumání, ale i o spekulativní otázky po způsobech, za jakých okolností se v rozdílných kvalitativních kontinuitách utváří abduktivní (induktivní a deduktivní) inference. Na základě výše uvedeného je zřejmé, že Peircova sémiotika také nabízí nástroje ke zkoumání inter-indexikality a inter-symbolicity a jejich mísení a transformací, a poskytuje tak pozadí pro prohloubení Bleikerem navržené metodologie.

Zkoumání symbolismu obrazů sémiotikou se tak nemusí omezit na roli technické katalogizačně-interpretací disciplíny, jejíž úkol by se podobal vytváření slovníku či jakési populární encyklopedie symbolů. O takovou interpretativní katalogizaci symbolismu se pokouší Dawn Perlmutter (2005), která, jejími slovy řečeno, provádí forenzní analýzu symbolismu mudžahedínských krvavých rituálů. Perlmutter po kvantitativní katalogizaci popravčích videí Al-Káidy popisuje problematiku diskurzivních regularit pojmu „mudžahedín“ – zkoumá tedy to, jak se daný koncept etymologicky, historicky a kulturně kóduje a re-kóduje. Podstatné je, že Perlmutter zkoumá tuto kodifikaci jak co do možné interpretace v rámci samotných teroristických skupin a jejich potenciálního publika, tak co do struktury symbolické kodifikace určené pro západní média. Jinými slovy se minimálně v tomto aspektu přibližuje Bleikerově základní metodologické výzvě a uchopení obrazu jako vždy spleteného v rozsáhlé síti symbolické kodifikace, jež je navázána jak na konvence interpretačních očekávání, tak i na „mlhavost“ reprezentace mající svůj základ v tom, že symbol – řečeno

s Peircem – vždy denotuje obecný objekt. Perlmutter se snaží postihnout právě různorodost symbolického (ve smyslu konvenčního a imaginativního) katalogu pojmu „mudžahedín“, encyklopedicky uchopeného jako „božského válečníka“, „guerillového bojovníka“ nebo „barbara“. Pokud hovoříme o symbolickém ve smyslu konvenčním, je nabíledni poukázat tedy nejen na řád vágně-imaginativního (jak to činí Perlmutter), ale – vzhledem k naší argumentaci – i na řád konvenčně-restrikčního, který s sebou obsah pojmu „symbolu“ nese. V případě uchopení symbolismu digitálních obrazů násilí je to např. v rámci západního racionalizujícího diskurzu redukce vysvětlení na „barbarismus“ a „akt psychologické války“, který kontrastuje s reprezentovaným náboženským symbolismem, jenž skrze ritualizaci činí násilí posvátným. Rigoróznější uchopení konceptuálního aparátu tak umožňuje lépe identifikovat rozdílné symbolické roviny zkoumaného materiálu v duchu Bleikerovy výzvy.

Viděli jsme, kam může Bleikerův podnět sémiotiku dovést: multiplinitní perspektiva generující heterogenní ontologické řády netkví pouze v charakteristikách obrazu, ale v samotné povaze obrazu uchopeného jako symbolický znak. Sémiotika není něčím, co je subdisciplínou myšlení asambláže, vykázané do oblasti katalogizace symbolů, ale něčím, co je v jeho samotném jádru. Darntonův příklad na rozdíl od prací Hansen a Perlmutter poukazuje na komplexní sémiotickou transformaci iterace karnevalové slavnosti násilí, ideologicky kódovaný resentment a symbolickou kodifikaci jeho ospravedlnění. Uvedené příklady, přes svoji neoddiskutovatelnou erudici a podnětnost, jsou však – pokud je budeme hodnotit z našeho hlediska interpretace Bleikerovy výzvy – co do stanovení možného ucelenějšího teoretického aparátu nedostačující. A to předně tím, že často zůstávají v jednostranné akcentaci povahy symbolu: tu u samotných pravidel jeho katalogizace, tedy u analýzy primárně syntaktických pravidel (jako by tomu bylo v případě prostého vymezení symbolického slovníku), tu vysvětlování sémantiky symbolických struktur, tu u poukazu k pragmatickým pravidlům, tj. kulturním konvencím za jakých pro někoho něco jako symbol vůbec tak vystupuje.

Naproti tomu předchozí sekce tohoto textu ukázaly, jak může být Bleikerova výzva rozvinuta za použití analytických možností poskytovaných sémiotikou, tj. jak uchopit obraz co se týče jeho kvalitativní možnosti determinovat potenciální interpretace, jeho afektivní stránku, a nakonec

i různé způsoby jeho překladu, transformace a kodifikace. Symbolismus současných technických obrazů, které reprezentují např. *fatwu online*, či *e-jihad/gore jihad*, jsou pouze malou částí komplexní kampaně, která je sama souborem celé řady symbolických (konvenčních a imaginativních) režimů generujících různé specifické žánry a artefakty. První videa často obsahovala poslední vůli a odkaz sebevražedných atentátníků (vysvětlující motivy a sebe-representaci atentátníka jako mučedníka), některá videa měla povahu dokumentárního narativu, jiná představovala návody atd. Multimodální symbolismus „džihádistické konvence“ a imaginace se tak váže nejen na lineární (text) a vizuální média a jejich asambláže, ale i na distribuci písni (často kombinovaných s vojenskými zvukovými efekty), plakáty, fotomontáže, nahrávky modliteb a obecně memetický *computer-art* určený ke kopírování a šíření (VIZ NAPŘ. HEGGHAMMER 2017; LEANDER 2017).

Sémiotika umožňuje zkoumat obraz jako soubor multiplicitních relací, přičemž relací se zde obecně rozumí právě znak jakožto specifický ontologický triadický vztah usouvztažňující to, co je zastupováno (objekt znaku), jak je toto něco zastupováno (representamen) a jak toto něco determinuje nějaký interpretovaný obsah a vytváří specifický, interpretační efekt (interpretant). Přičemž tento interpretovaný obsah se může stát objektem dalšího znaku, a tak ad infinitum. Znakovou relaci pak můžeme chápat jako determinovanou povahou objektu, přičemž objektem se zde nemyslí nutně nějaká „fyzická věc“, ale ani nutně pouze „mentální obsah“. Znak/obraz/symbol je reprezentací ve své povaze, nikoliv ve smyslu toho, že reprezentuje něco jemu vnějšího. Reprezentace něčeho dalšího (např. obraz zachycující stětí bezvěrců) je součástí této specifické relace, avšak není její jedinou zakládající podmínkou: vedle intencionálně-symbolického zobrazení vázaného často na sociální konvenci recepce (kdy např. akt stětí konotuje pro různá publika různé interpretanty: hrůzu a odpor, nebo slávu a vznešenost) se také obrazu můžeme zaleknout, či se z něj dokonce pozvracet, ergo obraz může být také v různé intenzitě afektivní, tj. být indexem. Triviální, ale nutnou podmínkou je ikonický aspekt obrazu. Abychom obraz vůbec viděli, musí být konstituován z nějakých kognitivně recipovatelných kvalit, jako jsou barvy a tvary, které mohou být zobrazeny doslova v *různé kvalitě*. Bylo by chybou chápat tyto elementy jako nutně separované komponenty – jde o komplexní vztahy a procesy generující různé typy pohybů, toků, časů a jednání.

Z hlediska takto chápané sémiotiky jsou tedy možnosti reprezentace spojené s (ikonickými) intenzitou a intenzifikací, (indexikální) afektivitou a (symbolickou) regularitou. Proto je z hlediska teoreticky propracovanější sémiotiky znak/obraz zmíněnou ontologickou relací, která může v konkrétní relační instanci (indexu), jako je „výjev popravý“, reprezentovat relačně-obecné (symbol) – „akt zastrašení“, které však zároveň reprezentuje kvalitativní (ikon) – „strach, nevolnost“. Řečeno bleikerovským slovníkem, znak sám je již asambláží, směsí jak řádu kultury, tak přírody, nebo – interpretováno pro záměry tohoto textu – je směsí jak řádů sociálně konstruovaného, tak řádů konstruovaných technologicky. Obecný teoretický úkol Peircem ovlivněné sémiotiky obrazu je tak trojí: 1) spekulativně gramatický, tj. zkoumá to, za jakých podmínek se něco může vůbec obrazem stát (jakým způsobem vzhledem k jakému zákonitosti je něco vůbec obrazem), 2) kriticko-logický, tj. zkoumá, jaká jsou formální pravidla zobrazení objektů obrazem a nakolik je lze považovat za závazná a pravdivá, a 3) spekulativně rétorický (SRV. JAPPY 2013: 167–168), tj. zkoumá pravidla, za kterých se právě nějaký interpretovaný obsah stává objektem dalšího znaku. Pokud vztáhneme tento abstraktní program k naší problematice, jde o rozumění technickému obrazu jako konstituovanému 1) zároveň technologickými a zároveň ideovými podmínkami; jako 2) entitě, která je v různých modech rozuměná jako zobrazující nějaké (více či méně abstraktní) objekty nacházející se (zejména v politickém diskurzu) na škále pravdivosti tohoto zobrazení; konečně 3) jako určujícím možnosti nějakého jednání, vymezujícím možnosti interpretace či specifické inferenční postupy. Multiplicita je tak inherentní již tomuto pojetí znakové relace a vyjadřuje ji setrvalá snaha Peircovy sémiotiky znaky jako multiplikované a multiplikující entity klasifikovat.

Technickému obrazu jako „symbolu“ tak lze rozumět jako specificky komponované entitě, která odkazuje k řádům *různě* neviditelného: u videa zobrazujícího popravu západního novináře nevidíme kameramana, post-produkci videa atd., stejně jako nevidíme přenos samotných dat elektronickým éterem. Technický obraz jako symbol je tak asambláží jak lidských, tak ne-lidských, strojových symbolických regularit. Analogicky v případě ne-expertního diváka nevidíme některé konvenční zákonitosti, jako jsou kontextuální význam ilustrací citátů z koránu a celá řada kulturně-kódovaných znaků („nůž na hrdle zajatce představující

meč na krku bezvěrce“), které jsou určeny jiné možné kognitivní mapě, jinému publiku, než je to „západní“.

Obraz sestává z celé řady různě, tj. sémiosicky, implikovaných regularit: nejde pouze o znaky („symboly“), které daný obraz reprezentují, ale i o znaky, jimiž je obraz reprezentován jako znak. A to skrze znaky, jež přisuzujeme obrazu jakožto vizuálnímu médiu, tak specifické znaky technického obrazu jakožto média interaktivního (jako je např. možnost zastavit a znovu přehrát video, nebo jej jednoduše dále sdílet). Zákonitě jsme však vždy *nuceni vidět* jistý druhový, globální interpretant, jenž často technické obrazy islamistické propagandy reprezentují; tj. brachiální násilí, které tvoří nedílnou součást této propagandy a které jsme uvyklí popisovat symboly (jakožto jazykovými výrazy) jako „teror“, „barbarismus“ apod. Z výše uvedeného vyplývá podstatné zjištění: obraz z hlediska sémiotiky rozhodně není pouze věcí „symbolismu“ ve smyslu ustanovování významů, stejně jako není pouze věcí řádu vizuálního (jakožto zakoušeného pouze okem), ale dotýká se i specifického jednání (nakládání s technickým obrazem), a také někdy i řádu audiálního (hudba a zvukové efekty). Technický obraz je z povahy asambláží, jinými slovy je multimodální entitou, komplexním systémem znaků, z nichž symboly jsou jeho jistě klíčovou, ale ne jedinou součástí.

ZÁVĚR

Záměrem tohoto textu bylo nastínit, jak může být výzkumná agenda zkoumání obrazů v mezinárodní politice posílena vážněji uchopenou sémiotickou peircovskou perspektivou. Zatímco Bleiker vyzývá ke komplexnímu metodologickému přístupu ke studiu obrazů a jejich pozice v mezinárodní politice, v předchozích řádcích jsme ukázali, že jeho vlastní chápání sémiotiky a jejich objektů analýzy lze produktivně rozšířit. Využití Peircovy sémiotiky umožňuje přistoupit důkladněji k pojmům, jako je znak, symbol či obraz, a zachytit jejich mnohačetné roviny. Tyto možnosti byly ukázány na příkladech studia džihádistických videí, které jsou vzhledem k jejich politickým, socio-technickým a kulturním dimenzím vhodným empirickým terénem pro tuto diskusi.

Předkládané argumenty nicméně mají relevanci i pro zkoumání řady dalších fenoménů. Jak tento text argumentoval, představená sémiotická

perspektiva může být produktivní pro promýšlení nejen dalších vizuálních materiálů a postupů, ale i obecně procesů, v nichž mají znaky a symboly nezastupitelnou roli. Výše nabídnutá diskuse tak může přispět i do debat k roli každodenních praktik a materialit(y) v mezinárodních vztazích (VIZ NAPŘ. ARADAU – COWARD – HERSCHINGER – THOMAS – VOELKNER 2015; BUEGER – GADINGER 2018; JACKSON ET AL. 2017; LUNDBORG – VAUGHAN-WILLIAMS 2015) skrze promýšlení toho, jak různé registry (ikónických, indexikálních a symbolických) znaků různými způsoby intervenují v politické dynamice. V obecnější rovině pak předkládaná výzva brát sémiotiku méně vágně rezonuje se snahou části oboru MV snažit se věrně pracovat se sociální teorií, která slouží jako metodologický rámec a konceptuální inspirace pro studium mezinárodní politiky.

POZNÁMKY

- 1 Paul Virilio tímto termínem (společně s „dromologií“) definoval rostoucí význam role rychlosti v sociálně-ekonomické povaze současné politiky. Rychlost sdělení je jím definována v závislosti s rostoucím technologickým pokrokem a stává se klíčovým aspektem inovací, jejichž cílem je neustálý výzkum vývoje časoprostorových vztahů.
- 2 Pro pramenou literaturu (Peircovy spisy) zde používáme mezinárodně standardizované zkratky: CP jako *Collected Papers*, kde první číslo je pro svazek a číslo za tečkou pro odstavec.
- 3 Cílem tohoto textu není poskytnout čtenáři základní přehled nebo úvod dějin vizuální sémiotiky 20. století (k tomuto viz např. Aiello 2020; Saint-Martin 1987; Sonesson 1988, 1989), ale zaměřit se pouze na jeden z jejích aspektů, tedy peircovskou tradici, která, jak píše jeden ze současných předních sémiotických badatelů Nöth, nese mnoho potenciálu k prozkoumání (Nöth – Jungk 2015).
- 4 Pro komparativní rozbor pojmu symbol mezi Ecem, Lotmanem, Cassirerem a Burkem srv. Švantner – Abrahamyan 2022. Dále k pojetí dějin pojmu „symbol“ srv. Goodman 1976; Liszka 1990; Todorov 1985.
- 5 Spřihlédnutím k dalším textům jako Eco (2004).
- 6 Přičemž tato perspektiva má své základy v procesualistické ontologii, kterou ve 20. století tematizuje právě Deleuze ve volné návaznosti na dílo Whiteheada (srv. Halewood 2005; Robinson 2010).
- 7 Velmi jednoduše řečeno, ve strukturalistické (sémiologické) tradici je to zakládající rozdíl ve vztahu k jiným znakům celého systému, ale v post-peircovské (sémiotické) jde i o neredukovatelnou *diferenci* od toho, co zastupuje (tj. „objektu znaku“).
- 8 Přičemž obecně známým textem, který „ideologickou naturalizaci“ v kulturních diskurzích zkoumá, jsou *Mytologie* R. Barthes (2004).
- 9 Srv. např. práci Lahouda a Pieslak (2018), kde autoři popisují spojení islámské propagandy a hudby v digitálně šířených písních.
- 10 Např. W. J. T. Mitchell (2009: 302) diskutuje častý omyl vykládat Peircovu sémiotiku strukturalistickým slovníkem, zejména lichou domněnkou, že ikón je vztah označujícího a označovaného na základě podobnosti, index na základě kauzality a symbol na základě konvence.

- 11 Tato sémiotická perspektiva tak „neselhává“, jak uvádí Huppauf (2009: 232), bere-li v úvahu „fuzziness“ obrazu.
- 12 V hodnocení Peircovy sémiotiky se tak vzhledem k výše uvedenému mýlí současný významný interpret Deleuzovy filozofie Manuel DeLanda, když se domnívá, že Peircova sémiotika uvažuje znaky zcela bez vazby na jejich materiální aspekty, že symboly jsou pouze znaky odvoditelné ze sociální konvence (DeLanda – Harman 2017). DeLandův návrh, že lépe než termín *překlad* (který má jazyko-centrické konotace) je přesnější používat termín *transformace*, který by zahrnoval širší pojetí vztahu, je totiž přesně to, co Peircova sémiotika nabízí (srv. Stjernfelt 2014: 7).

ZDROJE

- A
- Acuto, Michele – Curtis, Simon (2014): *Assemblage Thinking and International Relation*. In: Acuto, Michele – Curtis, Simon (eds.): *Reassembling International Theory: Assemblage Thinking and International Relations*. London: Palgrave Macmillan, s. 1–15.
- Aiello, Giorgia (2020): Visual semiotics: Key concepts and new directions. In: Pauwels, Luc – Mannay, Dawn (eds.): *The SAGE Handbook of Visual Research Methods* (second edition). Thousand Oaks: SAGE Publications.
- Andersen, Rune S. – Möller, Frank (2013): Engaging the limits of visibility: Photography, security and surveillance. *Security Dialogue*, Vol. 44, No. 3, s. 203–221.
- Aradau, Claudia – Coward, Martin – Herschinger, Eva – Thomas, Owen – Voelkner, Nadine (2015): Discourse/Materiality. In: Aradau, Claudia – Huysmans, Jef – Neal, Andrew – Voelkner, Nadine (eds.): *Critical Security Methods: New Frameworks for Analysis*. New York: Routledge.
- B
- Barthes, Roland (2004): *Mytologie*. Praha: Dokořán.
- Bateman, John A. (2018): Peircean semiotics and multimodality: Towards a new synthesis. *Multimodal Communication*, Vol. 7, No. 1.
- Bell, Philip (2017): The Limits of Semiotics – Epistemology and the Concept of „Race“. In: Zhao, Sumin – Djonov, Emilia – Björkvall, Anders – Boeriis, Morten (eds.): *Advancing Multimodal and Critical Discourse Studies*. London: Routledge.
- Bellucci, Francesco (2021): Peirce on Symbols. *Archiv für Geschichte der Philosophie*, Vol. 103, No. 1, s. 169–188.
- Belting, Hans (2009): The Gaze in the Image: A Contribution to an Iconology of the Gaze. In: Huppauf, Bernd – Wulf, Christoph (eds.): *Dynamics and Performativity of Imagination: The Image between the Visible and the Invisible*. Routledge, s. 93–115.
- Bleiker, Roland (1998): Retracing and redrawing the boundaries of events: postmodern interferences with international theory. *Alternatives*, Vol. 23, No. 4, s. 471–497.
- Bleiker, Roland (2001): The aesthetic turn in international political theory. *Millennium*, Vol. 30, No. 3, s. 509–533.
- Bleiker, Roland (2009): *Aesthetics and World Politics*. Houndmills: Palgrave Macmillan UK.
- Bleiker, Roland (2014): Visual assemblages: from causality to conditions of possibility. In: Acuto, Michele – Curtis, Simon (eds.): *Reassembling International Theory: Assemblage Thinking and International Relations*. London: Palgrave Macmillan, s. 75–81.
- Bleiker, Roland (2015): Pluralist Methods for Visual Global Politics. *Millennium*, Vol. 43, No. 3, s. 872–890, <doi:10.1177/0305829815583084>.
- Bleiker, Roland (ed.) (2018): *Visual Global Politics*. Abingdon–New York: Routledge.
- Bleiker, Roland (2020): The politics of images: a pluralist methodological framework. In: Choi, Shine – Selmeczi, Anna – Strausz, Erzsébet (eds.): *Critical Methods for the Study of World Politics: Creativity and Transformation*. New York: Routledge, s. 272–288.

- Bleiker, Roland – Campbell, David – Hutchison, Emma – Nicholson, Xzarina (2013): The visual dehumanisation of refugees. *Australian Journal of Political Science*, Vol. 48, No. 4, s. 398–416, <doi:10.1080/10361146.2013.840769>.
- Borecký, Vladimír (2003): *Porozumění symbolu*. Praha: Triton.
- Brenner, Art (1977): The structuralism of Claude Lévi-Strauss and the visual arts. *Leonardo*, Vol. 10, No. 4, s. 303–306.
- Bueger, Christian – Gadinger, Frank (2018): *International Practice Theory* (2nd edition). New York: Palgrave Macmillan.
- C
- Campbell, David (2002a): Atrocity, memory, photography: Imaging the concentration camps of Bosnia – the case of ITN versus Living Marxism. Part 1. *Journal of Human Rights*, Vol. 1, No. 1, s. 1–33.
- Campbell, David (2002b): Atrocity, memory, photography: Imaging the concentration camps of Bosnia – the case of itn versus Living Marxism. Part 2. *Journal of Human Rights*, Vol. 1, No. 2, s. 143–172.
- Campbell, David (2003): Cultural governance and pictorial resistance: reflections on the imaging of war. *Review of International Studies*, Vol. 29, s. 57–73.
- Campbell, David (2007): Geopolitics and visibility: Sighting the Darfur conflict. *Political Geography*, Vol. 26, No. 4, s. 357–382.
- Caso, Federica – Hamilton, Caitlineds (2015): *Popular Culture and World Politics: Theories, Methods, Pedagogies*. Bristol: E-International Relations.
- D
- Darnton, Robert (2013): *Velký masakr koček a další epizody z francouzské kulturní historie*. Praha: Argo.
- De Tienne, André (2003): Learning qua semiosis. S.E.E.D. *Journal (Semiotics, Evolution, Energy, and Development)*, Vol. 3, No. 3, s. 37–53.
- DeLanda, Manuel – Harman, Graham (2017): Dialogue on Realism Between Manuel DeLanda & Graham Harman, <https://www.researchgate.net/publication/305082821_Dialogue_on_Realism_Between_Manuel_DeLanda_Graham_Harman>.
- Deleuze, Gilles (2010): *Pusté ostrovy a jiné eseje*. Praha: Herrmann a synové.
- Dosse, Francois – Glassman, Deborah (1998a): *History of Structuralism. The Rising Sign 1945–1966*. Minneapolis: University Of Minnesota Press.
- Dosse, Francois – Glassman, Deborah (1998b): *History of Structuralism. The Sign Sets 1967–Present*. Minneapolis: University Of Minnesota Press.
- Duez, Denis – Bellanova, Rocco (2012): A Different View on the „Making“ of European Security: The EU Passenger Name Record System as a Socio-technical Assemblage. *European Foreign Affairs Review*, Vol. 17, s. 109–124.
- E
- Eco, Umberto (1986): *Semiotics and the Philosophy of Language*. Bloomington: Indiana University Press.
- Eco, Umberto (2004): *Meze interpretace*. Praha: Karolinum.
- Eco, Umberto (2009): *Teorie sémiotiky*. Praha: Argo.
- Eco, Umberto (2011): *Kant a ptakopysk*. Praha: Argo.
- F
- Flusser, Vilém (2001): *Do universa technických obrazů*. Praha: OSVU.
- Friis, Simone Molin (2015): „Beyond anything we have ever seen“: beheading videos and the visibility of violence in the war against ISIS. *International Affairs*, Vol. 91, No. 4, s. 725–746.
- Friis, Simone Molin (2018): „Behead, burn, crucify, crush“: Theorizing the Islamic State’s public displays of violence. *European Journal of International Relations*, Vol. 24, No. 2, s. 243–267.

- G Goodman, Nelson (1976): *Languages of Art: An Approach to a Theory of Symbols*. Indianapolis – Cambridge: Hackett Publishing Company.
- Grayson, Kyle – Davies, Matt – Philpott, Simon (2009): Pop goes IR? Researching the popular culture – world politics continuum. *Politics*, Vol. 29, No. 3, s. 155–163.
- Grayson, Kyle – Mawdsley, Jocelyn (2019): Scopic regimes and the visual turn in International Relations: Seeing world politics through the drone. *European Journal of International Relations*, Vol. 25, No. 2, s. 431–457.
- H Halewood, Michael (2005): On Whitehead and Deleuze: The process of materiality. *Configurations*, Vol. 13, No. 1, s. 57–76.
- Hall, Stuart (1985): Signification, representation, ideology: Althusser and the post-structuralist debates. *Critical Studies in Media Communication*, Vol. 2, No. 2, s. 91–114.
- Hansen, Lene (2011): Theorizing the image for Security Studies: Visual securitization and the Muhammad Cartoon Crisis*. *European Journal of International Relations*, Vol. 17, No. 1, s. 51–74, <doi:10.1177/1354066110388593>.
- Hansen, Lene (2015): How images make world politics: International icons and the case of Abu Ghraib. *Review of International Studies*, Vol. 41, No. 2, s. 263–288, <doi:10.1017/S0260210514000199>.
- Heck, Axel – Schlag, Gabi (2013): Securitizing images: The female body and the war in Afghanistan. *European Journal of International Relations*, Vol. 19, No. 4, s. 891–913.
- Hegghammer, Thomased (2017): *Jihadi Culture: The Art and Social Practices of Militant Islamists*. Cambridge, United Kingdom: Cambridge University Press.
- Hozić, Aida Arfan (2011): Visuality and geopolitics. *Political Geography*, Vol. 30, No. 3, s. 169–172, <doi:10.1016/j.polgeo.2011.01.001>.
- Huppau, Bernd (2009): Between Imitation and Simulation: Towards an Aesthetics of Fuzzy Images. In: Huppau, Bernd – Wulf, Christoph (eds.): *Dynamics and Performativity of Imagination: The Image between the Visible and the Invisible*. Routledge, s. 230–253.
- Hutchison, Emma (2014): A Global Politics of Pity? Disaster Imagery and the Emotional Construction of Solidarity after the 2004 Asian Tsunami. *International Political Sociology*, Vol. 8, No. 1, s. 1–19, <doi:10.1111/ips.12037>.
- CH Charvát, Martin (2014): Filmový obraz jako médium otřesu myšlení. *Mediální studia*, Vol. 8, No. 02, s. 110–126.
- Christian, Michelle (2019): A global critical race and racism framework: Racial entanglements and deep and malleable whiteness. *Sociology of Race and Ethnicity*, Vol. 5, No. 2, s. 169–185.
- I Ibrahīm, Yasmin (2019): *Politics of Gaze: The Image Economy Online*. Routledge.
- J Jackson, Patrick Thaddeus – Adler, Emanuel – Pouliot, Vincent – Adler-Nissen, Rebecca – Sending, Ole Jacob – Bueger, Christian – Gadinger, Frank (2017): The Practice Turn in International Relations. *International Studies Quarterly*, Vol. Symposium, s. 1–15.
- Jappy, Tony (2013): *Introduction to Peircean Visual Semiotics: A Visual Rhetoric*. Tony Jappy. London: Bloomsbury.
- K Kraidy, Marwan M. (2017a): The projectilic image: Islamic State's digital visual warfare and global networked affect. *Media, Culture & Society*, Vol. 39, No. 8, s. 1194–1209.
- Kraidy, Marwan M. (2017b): Revisiting hypermedia space in the era of the Islamic State. *The Communication Review*, Vol. 20, No. 3, s. 165–171.
- Kress, Gunther – Leeuwen, Theo van (2001): *Multimodal Discourse. The modes and media of contemporary communication*. London: Bloomsbury Academic.
- L Laclau, Ernesto – Mouffe, Chantal (1985): *Hegemony and socialist strategy: Towards a radical democratic politics*. London: Verso.

- Lahoud, Nelly – Pieslak, Jonathan (2018): Music of the Islamic state. *Survival*, Vol. 60, No. 1, s. 153–168.
- Leander, Anna (2017): Digital/commercial (in) visibility. The politics of DAESH recruitment videos. *European Journal of Social Theory*, Vol. 20, No. 3, s. 348–372.
- Liszka, James Jakob (1990): *The Semiotic of Myth: A Critical Study of the Symbol*. Bloomington: Indiana University Press.
- Lundborg, Tom – Vaughan-Williams, Nick (2015): New Materialisms, discourse analysis, and International Relations: a radical intertextual approach. *Review of International Studies*, Vol. 41, No. 1, s. 3–25.
- M Marks, Laura U. (1994): A Deleuzian politics of hybrid cinema. *Screen*, Vol. 35, No. 3, s. 244–264.
- Mirzoeff, Nicholas (2009): *An Introduction to Visual Culture*. London – New York: Routledge.
- Mitchell, W. J. T. (2009): The Unspeakable and the Unimaginable: Word and Image in a Time of Terror. In: Huppau, Bernd – Wulf, Christoph (eds.): *Dynamics and Performativity of Imagination: The Image between the Visible and the Invisible*. Routledge, s. 299–313.
- Möller, Frank (2017): Witnessing violence through photography. *Global Discourse*, Vol. 7, No. 2–3, s. 264–281, <doi:10.1080/23269995.2017.1339979>.
- N Nöth, Winfried (2011): Visual semiotics. In: Pauwels, Luc – Mannay, Dawn (eds.): *The SAGE Handbook of Visual Research Methods*. SAGE Publications Ltd, s. 298–316.
- Nöth, Winfried – Jungk, Isabel (2015): Peircean visual semiotics: Potentials to be explored. *Semiotica*, Vol. 2015, No. 207, s. 657–673.
- P Paavola, Sami (2011): Diagrams, iconicity, and abductive discovery. *Semiotica*, No. 186, s. 297–314.
- Paris: Video Editions Montparnasse (1996): *L'Abécédaire de Gilles Deleuze*.
- Patruss, Kanar (2016): „The Face of Evil“: The Discourse on ISIS and the Visual Complexities in the ISIS Beheading Videos. *Politik*, Vol. 19, No. 4, <doi:10.7146/politik.v19i4.27636>.
- Peirce, Charles Sanders (1931): *Collected Papers of Charles Sanders Peirce*. Hartshorne, Charles – Weiss, Paul – Burks, Arthur (eds.). Cambridge: Harvard University Press.
- Perlmutter, Dawn (2005): Mujahideen Blood Rituals: The Religious and Forensic Symbolism of Al Qaeda Beheading. *Anthropoetics*, Vol. 12.
- Petříček, Miroslav (2000): *Myslení obrazem: Průvodce současným filosofickým myšlením pro středně nepokročilé*. Praha: Herrmann a synové.
- Q Queiroz, João – Stjernfelt, Frederik (2011): Introduction: Diagrammatical reasoning and Peircean logic representations. *Semiotica*, No. 186, s. 1–4.
- R Robison, Keith (2010): Back to Life: Deleuze, Whitehead and Process. *Deleuze Studies*, Vol. 4, No. 1, s. 120–133.
- S Saint-Martin, Fernande (1987): *Sémiologie du langage visuel*. Québec: Presse de l'Université du Québec.
- Saugmann, Rune – Vuori, Juha A – Mutlu, Can E. (2015): Visuality. In: Aradau, Claudia – Huysmans, Jef – Neal, Andrew – Voelkner, Nadine (eds.): *Critical Security Methods: New Frameworks for Analysis*. New York: Routledge, s. 85–117.
- Schlag, Gabi (2016): Imaging Security: A Visual Methodology for Security Studies. In: Schlag, Gabi – Junk, Julian – Daase, Christopher (eds.): *Transformations of Security Studies: Dialogues, Diversity and Discipline*. London and New York: Routledge, s. 173–189.
- Schlag, Gabi (2019): The afterlife of Osama bin Laden: performative pictures in the „war on terror“. *Critical Studies on Terrorism*, Vol. 12, No. 1, s. 1–18.

- Schlag, Gabi – Geis, Anna (2017): Visualizing violence: aesthetics and ethics in international politics. *Global Discourse*, Vol. 7, No. 2–3, s. 193–200, <doi:10.1080/23269995.2017.1359995>.
- Sebeok, Thomas A. – Umiker-Sebeok, Jeaneds (1995): *Advances in Visual Semiotics*. Berlin – New York: Mouton De Gruyter.
- Shim, David (2014): *Visual Politics and North Korea: Seeing is Believing*. London: Routledge.
- Shim, David – Nabers, Dirk (2013): Imaging North Korea: Exploring its Visual Representations in International Politics. *International Studies Perspectives*, Vol. 14, No. 3, s. 289–306, <doi:10.1111/j.1528-3585.2012.00493.x>.
- Smith, Daniel W. (2011): Flow, Code and Stock: A Note on Deleuze's Political Philosophy. *Deleuze Studies*, Vol. 5, No. supplement, s. 36–55.
- Sonesson, Göran (1988): *Methods and models in pictorial semiotics*. Lund: Institute of Art History.
- Sonesson, Göran (1989): *Pictorial concepts*. Lund: Lund University Press.
- Stjernfelt, Frederik (2014): *Natural Propositions: The Actuality of Peirce's Doctrine of Dicisigns*. Boston: Docent Press.
- Š
Švantner, Martin (2014): O jedné bouři v čajovém hrnku: Ch. S. Peirce, U. Eco a sémiotická metafyzika objektů. *Filozofia*, Vol. 69, No. 1, s. 63–76.
- Švantner, Martin (2017): Nepochopená setkání: sémiotika a sociální věda o médiích. *Sociální studia/Social Studies*, Vol. 14, No. 2, s. 99–122.
- Švantner, Martin – Abrahamyan, Marianna (2022): Mezi skrytým a konvenčním. Kenneth Burke a teorie symbolu. *Slovo a smysl*, Vol. 19, No. 40, s. 103–124, <doi:10.14712/23366680.2022.2.5>.
- Švantner, Martin – Šedivcová, Karolína (2019): Čist v relacích: dekonstrukce, sémiologie, sémiotika a ironie dějin teorie znaku. In: Švantner, Martin – Karla, Michal – Šedivcová, Karolína (eds.): *Sémiotické marginálie. Mezi epistemologií, estetikou a politikou*. Praha: Togga, s. 19–51.
- T
Tampio, Nicholas (2014): Entering Deleuze's Political Vision. *Deleuze Studies*, Vol. 8, No. 1, s. 1–22.
- Todorov, Tzvetan (1985): *Théories du symbole*. Paris: Seuil.
- V
Van Dijk, Teun Adrianus (1991): *Racism and the Press*. London – New York: Routledge.
- Virilio, Paul (1986): *Speed and Politics: An Essay on Dromology*. New York, NY, USA: Semiotext.
- Vuori, Juha – Saugmann, Runeeds (2018): *Visual Security Studies: Sights and Spectacles of Insecurity and War*. New York: Routledge.
- W
Wang, Jiayu (2014): Criticising images: critical discourse analysis of visual semiosis in picture news. *Critical Arts*, Vol. 28, No. 2, s. 264–286.

NOTE

This research was supported by the PRIMUS 17/HUM/24 grant Hybrid Revolutionary Actors in Global Politics awarded by Charles University.

AUTHORS BIOGRAPHY

Martin Švantner is an assistant professor at the Faculty of Humanities of the Charles University (Department of Electronic Culture and Semiotics) and a lecturer at the West Bohemian University in Pilsen (Department of Sociology). His general interest is focused on semiotics, cognitive semiotics, social semiotics, history of semiotics, history of rhetoric, social philosophy, theory of argumentation and critical theory. He is a member of The International Association for Semiotic Studies, Semiotic Society of America and Central European Pragmatist Forum. He is also a member of the scientific committee of The International Association for Cognitive Semiotics and a member of the editorial board of The American Journal of Semiotics.

Jakub Záhora is a researcher at the VITRI UNCE research centre at the Faculty of Social Sciences, Charles University. In the past he held positions of visiting researcher at Hebrew University and Ben-Gurion University, Fulbright Fellow at NYU and Fritz Thyssen Postdoctoral Fellow at Max Planck Institute for Social Anthropology. Záhora's research interests cover the Israeli-Palestinian conflict, political ethnography, and critical approaches to security.

Fórum

Fórum k ukončení české verze časopisu *Mezinárodní vztahy*

Tímto, čtvrtým číslem ročníku 2022 končí po padesáti sedmi letech česká (a tím i slovenská) edice *Mezinárodních vztahů* (dále MV). Od následujícího ročníku bude časopis vycházet pouze v angličtině. Časopis prošel v posledních třech dekadách turbulentním vývojem, daným proměnou a vývojem disciplíny stejně jako měnícími se nároky na publikační praxi, který bychom v rámci tohoto fóra rádi reflektovali. Oslovili jsme proto jeho všechny bývalé šéfredaktory z posledních dvaceti let časopisu, zástupce a zástupkyně šéfredaktora nebo dlouholeté členy redakční rady a požádali je o zamyšlení se nad vývojem české edice časopisu a nad významem jejího ukončení. Jsme upřímně potěšeni, že většina z oslovených se naše pozvání rozhodla přijmout. Redakce ani editor fóra do jejich textů nezasahovali nad rámec obecných doporučení a jazykové kontroly. Příspěvky tak přirozeně poskytují názory autorů, ne stanovisko redakce, a jako takové mají sloužit k reflexi tématu z různých pozic daných jejich osobní zkušeností stejně jako profesní a intelektuální trajektorií.

Jsme velmi rádi, že se jednotlivé příspěvky nejen zamýšlejí nad koncem české edice MV, ale otvírají i hlubší témata vědecké disciplíny mezinárodních vztahů a její publikační praxe. Texty se dotýkají významu menších, lokálních časopisů pro disciplínu mezinárodních vztahů a role, kterou tyto časopisy mohou (či by měly) hrát. V tomto ohledu tak diskutují celou řadu funkcí, jež MV plnily v minulých dekadách od nástroje seznamování se se světovou diskusí o mezinárodní politice, přes publikační „laboratoř“ pro začínající vědce až k výukovému materiálu. Jako redakce pevně doufáme, že alespoň některé z nich si udrží i v budoucnu jako anglicky psaný *Czech Journal of International Relations*.

Na abstraktnější úrovni se pak fórum věnuje roli jazyka vědecké publikace, jeho vztahu k výzkumu, státním politikám a společnosti. Jak si ale několik příspěvků také všimá, s osudem časopisů publikovaných v národních jazycích se pojí i vztah národních disciplín k mezinárodnímu vědeckému poli a různé strategie, jež mohou vědci působící na (semi) periferii globální disciplíny utvářené národní politikou výzkumu volit.

Jinými slovy, fórum se tak pokouší alespoň částečně odpovědět na otázku, co česká disciplína mezinárodních vztahů ztrácí s koncem dalšího časopisu publikovaného v češtině, a co naopak může získat z přechodu na jeho plně anglickou verzi.

Fórum otevírá shrnující studie dlouholetého předsedy redakční rady časopisu Jana Karlase, která na základě podrobné obsahové analýzy ukazuje, kdo publikoval v uplynulých dekáдах v MV a jaká byla hlavní témata publikovaných příspěvků. Všimá si vysokého podílu doktorských studentů mezi autory a autorkami, proměny důrazu na práci s teoriemi a koncepty v minulých dvou dekáдах nebo dominanci bezpečnostních, evropských a areálových témat mezi publikovanými texty.

Druhým příspěvkem do fóra přispěla bývalá zástupkyně šéfredaktora Martina Varkočková. Její text se zaměřuje na různé funkce, jež vědecké časopisy plní v akademické sféře. Mimo jiných vyzdvihuje především vzdělávací roli, která českým článkům publikovaným v MV umožňovala stát se učebním materiálem v řadě především bakalářských programů. Zejména mladším studentům české texty otevíraly nejen cestu k novým pojmům a teoriím, ale také k seznámení se se způsoby odborného psaní.

Petr Drulák, bývalý šéfredaktor časopisu, se ve svém příspěvku vyrovnává s internacionalizací českého oboru mezinárodní vztahy (reprezentovaným v podobě časopisu MV). Argumentuje, že internacionalizace nebyla úspěšně zvládnutá. Přechodem do angličtiny se podle Druláka časopis sice stává mezinárodním, ale i tak zůstává na okraji mezinárodní disciplíny mimo její relevantní centra produkce vědění, a to za cenu ztráty schopnosti formovat specificky české myšlení o oboru.

Ve čtvrtém textu fóra se další bývalý šéfredaktor Ondřej Císař zamýšlí nad vztahem akademické produkce vědění a společnosti. Varuje před ztrátou schopnosti akademiků mluvit jazykem, kterému je společnost schopna (a ochotna) porozumět. Císař se domnívá, že ukončením publikování časopisu v jeho české podobě ztrácí český obor mezinárodních vztahů jeden z kanálů, jímž mohl komunikovat s širší veřejností a zapojit ji do tvorby svého poznání, a jímž zároveň mohl nastavovat kritické zrcadlo státní správě.

Text Ondřeje Ditrycha, bývalého zástupce šéfredaktora časopisu, nabízí jiný pohled jak na mezinárodní disciplínu mezinárodních vztahů, tak i na pozici českého akademického výzkumu v jeho mezinárodním i národním kontextu. Ditrych upozorňuje na to, že současná věda je univerzálním projektem. Časopisy musí být zapojeny do světových diskusí a mluvit mezinárodně srozumitelným jazykem, pokud chtějí produkovat relevantní vědění. Konec české edice MV je tak v jeho textu přirozeným jevem provázejícím propojení českého akademického pole se světovým výzkumem.

Závěrečné slovo patří Vítu Benešovi, jehož jméno bylo s časopisem spojeno po více než dekádu a jenž pro mnohé z nás, jak připomínají i mnohé příspěvky ve fóru, definoval roli šéfredaktora (nejen) MV. Beneš se zde zamýšlí nad rolí, kterou časopis plnil v rámci českého vědeckého pole, a připomíná nejen jeho edukativní funkci, ale také jeho přínos pro vytváření české disciplíny mezinárodní vztahy. V nadsázce tak můžeme jeho text shrnout tím, že publikování v MV a překonání šéfredaktorových kritických poznámek ve své době znamenaly pro aspirující české vědce a vědkyně určitý iniciační rituál, po kterém teprve byli symbolicky přijati do vědecké komunity.

Závěrem tohoto úvodu už jen zbývá, slovy jednoho z předních českých autorů úvodníků, popřát čtenářům inspirativní čtení. Jakkoli to zní jako ustálené klišé, domníváme se, že debata nad tím, v jakém jazyce výzkum o mezinárodních vztazích tvořit a komunikovat, kdo má být hlavním příjemcem tohoto výzkumu a jak zajistit, aby měl skutečně kýžený dopad, je nejen inspirativní, ale i potřebná.

Za redakci Jan Daniel, editor fóra

Mezinárodní vztahy 2000–2017: rozbor jedné základní etapy vývoje časopisu

Mezinárodní vztahy, 2000–2017:

Analysis of One Basic Period in the Evolution of the Journal

JAN KARLAS	Charles University, Prague, Czech Republic
E-MAIL	jan.karlas@fsv.cuni.cz
ORCID	https://orcid.org/0000-0001-9473-2875
DOI	https://doi.org/10.32422/mv-cjir.497

ÚVOD

Tento text se zabývá vývojem časopisu *Mezinárodní vztahy* (dále MV) v letech 2000–2017. Jedná se o jednu ze tří dosavadních hlavních etap v novodobé historii vývoje časopisu po roce 1989. V první etapě, tedy do roku 2000, v časopise neexistovalo oboustranně anonymní recenzní řízení. Tento základní atribut moderního vědeckého časopisu MV získaly právě v uvedeném roce. S tím začíná druhá zásadní etapa. V ní se pojila existence standardního recenzního řízení s tím, že časopis vycházel pouze česky. V roce 2018 se pak otevírá třetí velká etapa, neboť MV v ní začaly vycházet vedle češtiny také v angličtině (střídala se jejich česká a anglická čísla).

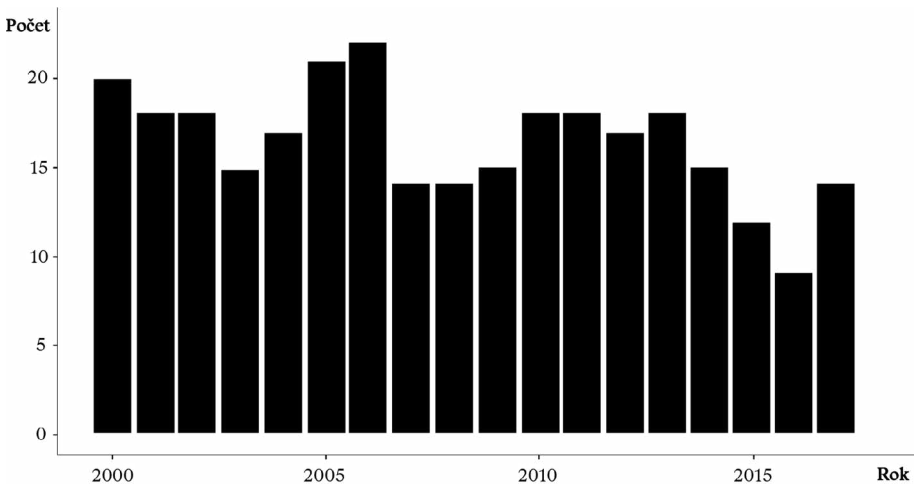
Text si klade za cíl rozebrat to, co MV v uvedené etapě publikovaly a kdo byli jejich autoři. Jako hlavní zdroj informací využiji obsahovou analýzu dvou součástí časopisu: 1) abstraktů všech statí a konzultací vydaných v časopise v letech 2000–2017, a 2) stručných životopisných informací o jejich autorech. Protože mě zajímá především to, jaký charakter mělo a jak se posouvalo vědecké jádro časopisu, stranou mé pozornosti naopak zůstanou diskuse a recenzní eseje (stejně tak jako dvě ze zvláštních čísel, která byla pojata jako fóra věnovaná v prvním případě v roce 2006 epistemologii společenských věd a ve druhém případě v roce 2016 50 letům časopisu). Ke zpracování textu jsem využil i moji přímou zkušenost s časopisem (od roku 2008 až do současnosti jsem měl možnost působit v jeho redakční radě) a také moji přímou zkušenost s akademickým působením v českém oboru mezinárodní vztahy (která trvá od roku 2003 do současnosti). I když se text snaží především zmapovat obsah časopisu, při interpretaci tohoto obsahu vychází i z diskuse o českém oboru mezinárodní vztahy, popř. i o českém oboru politologie (VIZ NAPŘ. DRULÁK 2001, 2009; EBERLE ET AL. 2021; KOUBA – CÍSAŘ – NAVRÁTIL 2015; KRATOCHVÍL 2016; RŮŽIČKA 2016). Svými zjištěními do této diskuse i omezeným způsobem přispívá.

V následujícím textu se nejprve věnuji počtu a typům článků publikovaných ve zkoumaném období. Následně text přesouvá pozornost k tematickému obsahu časopisu a k zastoupení výrazněji teoreticky a metodologicky podložených článků. Nakonec se pozornost soustředí na charakteristiky autorů publikujících v časopise. V závěru pak shrnuji hlavní zjištění.

POČET A TYP ČLÁNKŮ

Ve zkoumaném období 2000–2017 časopis publikoval celkem 295 článků, které patřily do kategorie stať nebo konzultace.¹ Graf č. 1 znázorňuje počet vydaných článků v jednotlivých letech. Jak ukazuje, v časopise vycházelo v tomto období v průměru 16 článků ročně, tedy čtyři články v jednom čísle. Na grafu si však můžeme všimnout i dvou skutečností, jež se od průměrného údaje odlišují. Jednou z nich je kolísání počtu publikovaných textů v letech 2000–2010. Druhou skutečností je pokles počtu článků, který začal v roce 2014. V letech 2014–2015 dokonce vyšla dvě čísla obsahující pouze dva články (velmi nízký sloupec v roce 2016 nicméně odráží i to, že jedno z čísel bylo celé věnováno diskusnímu fóru o 50 letech časopisu, jež, jak jsem uvedl výše, do rozboru nezahrnuji).

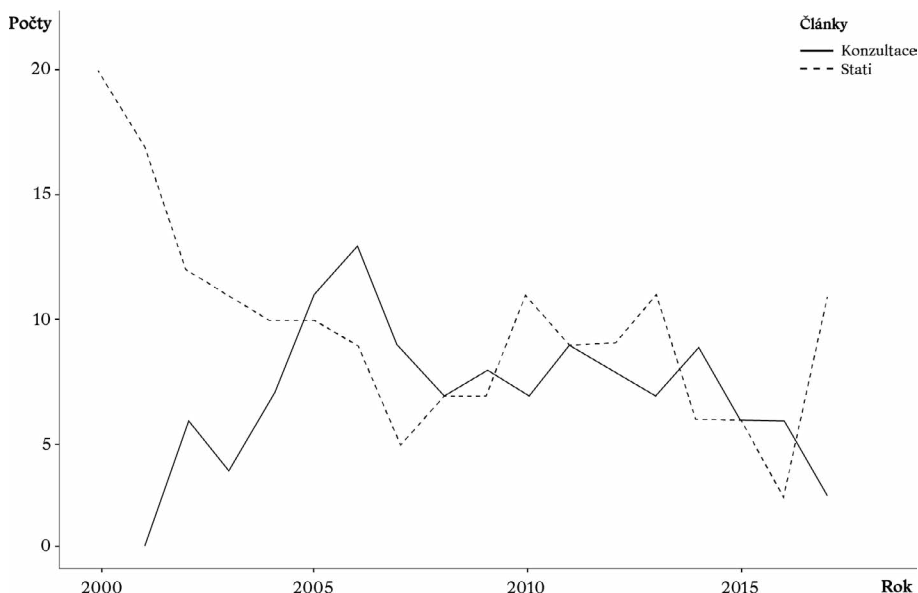
GRAF Č. 1: POČET PUBLIKOVANÝCH ČLÁNKŮ V JEDNOTLIVÝCH LETECH

Další indikátor, jemuž budeme věnovat pozornost, je rozlišení článků podle toho, jestli byly otištěny jako stať, nebo konzultace. Formát konzultace časopis používal od stejné doby, kdy došlo k zavedení standardního recenzního řízení. Po většinu následujícího období formáty stať a konzultace sloužily pro odlišení dvou kvalitativně odlišných typů článků. Statě zahrnovaly články více konceptuálně/teoreticky podložené a/nebo přicházející s originálními empirickými poznatky. Formát konzultace se využíval pro články, které měly spíše popisný charakter. Tento formát tak umožňoval

publikovat i texty, jež měly určité deficity z hlediska teoretické a metodologické propracovanosti nebo originality. Po tomto vysvětlení si můžeme na Grafu č. 2 ukázat, že po zavedení formátu konzultace v roce 2001 počet článků spadajících do této kategorie výrazně rostl, zatímco počet statí strmě klesal. Zhruba od roku 2008 se pak počty článků vydávaných v obou kategoriích do značné míry ustálily na přibližně podobných počtech.

GRAF Č. 2: POČET STATÍ A KONZULTACÍ – VÝVOJ V ČASE

Výše popsané ukazatele využijeme jako odrazový můstek pro konstatování toho, že časopis se v uvedeném období nesetkával s převisem nabídky kvalitních rukopisů. Můžeme pro to najít dvě vysvětlení, z nichž každé je relevantní pro jiné ze dvou identifikovaných období kolísání nebo poklesu publikovaných textů. První vysvětlení spočívá ve zvýšení nároků na publikované texty a vztahuje se ke kolísání počtu článků v letech 2000–2010. Již bylo zmíněno, že od roku 2000 Ústav mezinárodních vztahů (ÚMV) a rovněž postupně působící šéfredaktoři usilovali o zvýšení akademické úrovně časopisu (VIZ DRULÁK 2001). Tento posun se odehrával v situaci, kdy se český obor mezinárodní vztahy stále ještě nacházel v počáteční etapě svého rozvoje po politické a společenské změně v roce 1989. Větší část akademiků, především střední a starší generace, nebyla zvyklá

pracovat s teoriemi a metodami nebo provádět svůj výzkum na bázi explicitního a přesvědčivého vymezení vůči existujícímu výzkumu (EBERLE ET AL. 2021: 197–198; KRATOCHVÍL 2016: 23). Navíc univerzitní pracoviště v této době poměrně hojně vydávala monografie nebo sborníky svých pracovníků, které sice často procházely recenzním řízením, jež ale nebylo povětšinou příliš náročné (KOUBA – ČISAŘ – NAVRÁTIL 2015: 9–15). Značná část akademických pracovníků působících v oboru tedy v této době buď nevytvářela výstupy odpovídající požadavkům časopisu, anebo neměla motivaci mu odpovídající výstupy nabízet.

Druhé vysvětlení se nachází na straně českého oboru mezinárodní vztahy a potenciálních autorů a vztahuje se k poklesu článků po roce 2014. V tomto období se v českém oboru začíná zvyšovat snaha publikovat výstupy již jen v angličtině a téměř výhradně v mezinárodních časopisech. V obecné rovině za ní stojí úsilí o internacionalizaci českého oboru, tedy o jeho integraci do mezinárodního a „západního“ oboru (EBERLE ET AL. 2021: 197–198; KRATOCHVÍL 2016: 23). V praktické rovině pak uvedená změna souvisí se vstupem nových generací akademiků, kteří již mezinárodní vztahy studovali i v rámci svého univerzitního studia, a to často i na zahraničních univerzitách, do oboru, a rovněž nový důraz vládní politiky financování výzkumu na excelentní publikace.

TÉMATA

Rozbor témat, provedený na základě obsahové analýzy abstraktů článků, se zaměřil na zjištění, jaký podíl textů se věnoval tématům, která bylo možné považovat za potenciálně nejvíce zastoupená. Konkrétně jsem vymezil čtyři taková témata a následně i kategorie pro kódování: „Bezpečnost a konflikty“, „ČR a její zahraniční politika“, „Evropská integrace“, a „Státy a teritoria“. Tato témata doplnily ještě další dvě kategorie: „Přehledy“ a „Jiné“. První z těchto kategorií se vztahuje k přehledovým článkům, jež spíše popisnou formou představují zpravidla teoretické nebo metodologické přístupy oboru nebo určitou oblast výzkumu. Druhá kategorie zahrnuje články nespádající do žádné z předchozích pěti kategorií. Při kódování byl každý článek zařazen pouze do jedné kategorie, a to do té, do které měl na základě mého zhodnocení nejbližší.

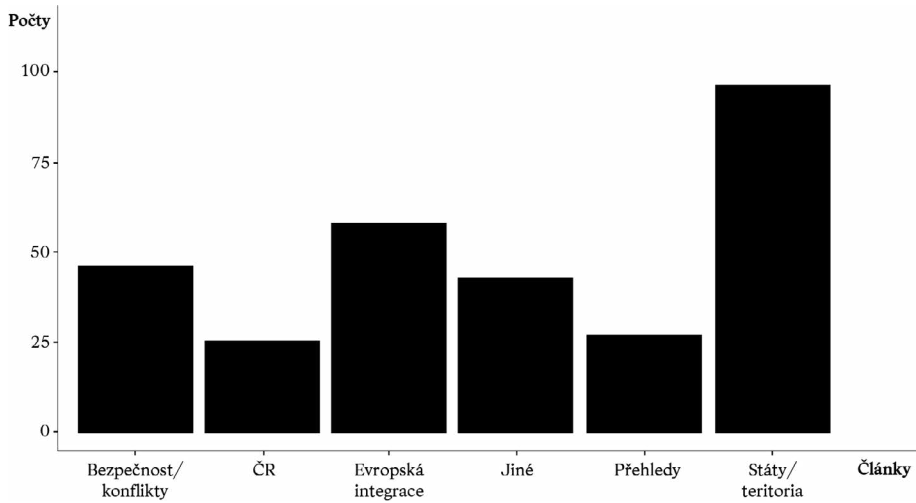
Tento postup je samozřejmě zkreslující v tom, že větší část kódovaných článků se vázala k více než jedné z použitých kategorií. Kódování, které by umožnilo přiřazovat články k více kategoriím, by ale vedlo k tomu, že většina článků by spadala i do kategorie „Státy a teritoria“, protože většina z nich se alespoň okrajově věnovala i nějakým konkrétním státům nebo teritoriím. Zároveň by většinu textů obsáhla i kategorie „Jiné“, protože většina z nich se věnovala i tématům, jež zavedené kategorie nepokrývaly. Tento způsob kódování by tak vedl k výraznému přetížení a tím pádem i znehodnocení dvou analytických kategorií. Přiřazení každého článku právě do jedné kategorie bylo proto zvoleno jako lepší řešení.

Z tematického hlediska je v prvé řadě nutné si všimnout dominance tří témat, a sice „Bezpečnosti a konfliktů“, „Evropské integrace“ a „Států a teritorií“. Z 295 textů se rovných 200 textů (tedy 68 %) primárně věnovalo jednomu z těchto témat. V případě bezpečnostní problematiky a evropské integrace se asi jedná o méně překvapující zjištění. Nejen proto, že tato témata odpovídají prioritám zahraniční politiky ČR v uvedeném období, ale individuální podíl těchto témat na celkovém počtu článků není až tak velký (činí 16 % v případě „Bezpečnosti a konfliktů“ a 20 % v případě „Evropské integrace“). Co je možná poněkud překvapivější, je to, že téma zdaleka nejvýrazněji zastoupené na stránkách časopisu představovaly „Státy a teritoria“ (33 % článků). Zajímavé je přitom i to, že, jak ukazuje Graf č. 4, počet článků spadajících do této kategorie sice kolem roku 2003 podstatně poklesl, ale od roku 2012 opět stoupal a výrazně dominoval v závěru zkoumaného období. Přehledové články představovaly 9 % publikovaných textů a na články zabývající se ČR a její zahraniční politikou připadalo 8 %.

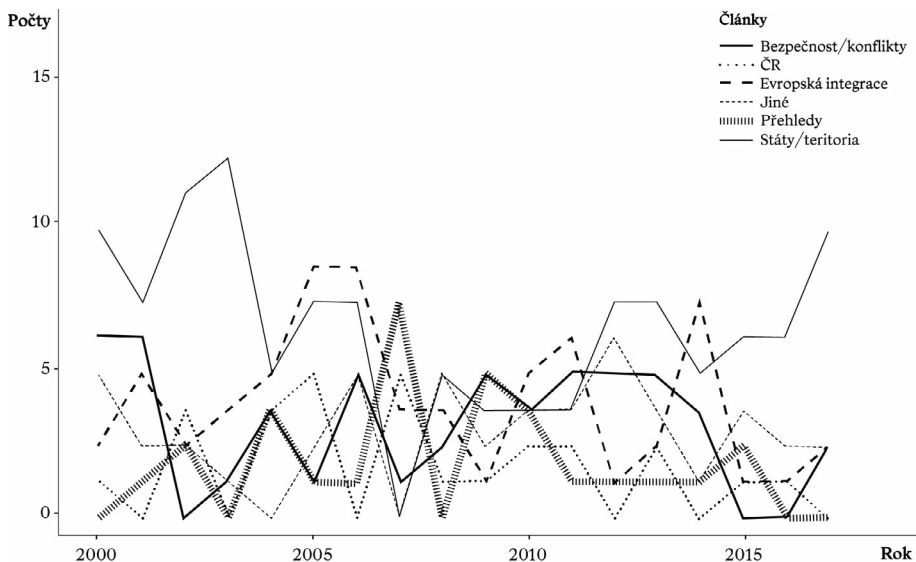
Zřejmě největší pozornost článků spadajících do kategorie „Státy a teritoria“ se soustředila na Rusko a postsovětský prostor. Tomuto tématu se věnovala řada článků otištěných jak po roce 2000 (NAPŘ. DITRYCH 2006; GEORGIEV 2002; HORÁK 2005; PEZL 2000; SOUKUP 2000; SOULEIMANOV 2001), tak ve druhé dekádě zkoumaného období (RANETA – KUNYCHKA 2015; ŠMÍD 2014; TICHÝ 2016) a zvláštní číslo ke konfliktním hranicím v postsovětském prostoru (2017). K dalším státům a teritoriím, kterým se autoři článků v MV opakovaně věnovali, patřily Blízký východ, Čína, členské státy EU, USA nebo země Balkánu. V oblasti bezpečnosti lze z časového hlediska pozorovat určité rozšíření záběru, kdy „klasická“ témata jako aktuální vývoj evropské bezpečnosti (EICHLER 2000; KARÁSEK 2004; ŠEDIVÝ 2001) nebo zbraně hromadného ničení (BÍLKOVÁ 2005;

STŘEDA – ČUDOVÁ – ČISAŘOVÁ 2000) v pozdějším období doplňuje i problematika nestátních aktérů nebo diskurzu (DANIEL 2014; FUXA 2013; STŘÍTECKÝ – ŠPELDA 2017). Články věnované evropské integraci postupně přesunuly své těžiště od východního rozšiřování EU (BAUN – MAREK 2000; DRULÁK 2000; KÖNIGOVÁ 2004; ŠLOSARČÍK 2004) k analýze fungování institucí (DVOŘÁK – PITROVÁ 2016; GRMELOVÁ 2014; MOCEK – PITROVÁ 2014) a politik EU (KALETA 2017; SMEKAL 2014; WEISS 2012).

GRAF Č. 3: HLAVNÍ TÉMATA ČLÁNKŮ

GRAF Č. 4: HLAVNÍ TÉMATA ČLÁNKŮ – VÝVOJ V ČASE

Obsah časopisu tedy svědčí o tom, že čeští akademici se poměrně výrazně soustředili na určitá dominantní témata, představovaná teritoriální problematikou, bezpečnostními otázkami a evropskou integraci. Zdá se, že mimo tři výše uvedené oblasti skutečně neexistovalo žádné další téma, kterému by se autoři věnovali soustavně. Do kategorie „Jiné“ spadalo pouhých 15 % článků. Podrobnější prozkoumání této kategorie nevedlo k odhalení témat, jež by v této kategorii měla výraznější podíl. Nicméně samozřejmě existují témata, kterými se články publikované v časopise zabývaly vícekrát, jako např. environmentální problematika (JEHLIČKA 2000; STOJANOV, DUŽÍ 2013; ŠTĚPÁNEK 2012; TRÁVNÍČKOVÁ – KNOTKOVÁ 2013) nebo rozvoj (HÖNSCH 2006; LINDNER, STRNAD 2006) a zvláštní číslo o politikách rozvoje (2008). Celkově provedený rozbor neukazuje, že by v časopise našla výraznější místo reflexe témat vztahujících se k české zkušenosti, po které volali někteří účastníci dosavadní diskuse o českém oboru mezinárodní vztahy (DRULÁK 2009; RŮŽIČKA 2016).² Čím se však MV odlišovaly od standardních obecně zaměřených mezinárodních časopisů, byla dominance teritoriálně orientovaných textů.

TEORIE A METODY

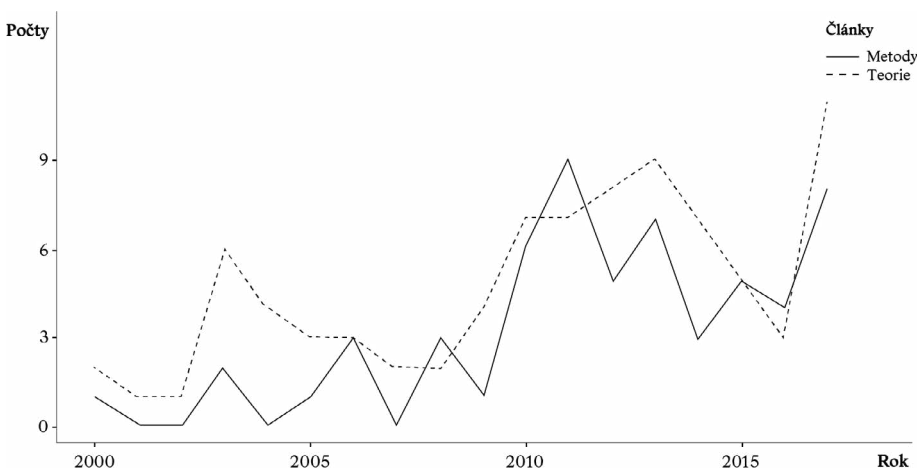
Vzhledem k tomu, že jak časopis, tak český obor usilovaly ve zkoumaném období o zvýšení kvality a relevance publikovaných textů a výstupů, nabízí se otázka, do jaké míry se v časopise objevovaly texty výrazněji postavené na nějakém teoretickém/konceptuálním a metodologickém aparátu a jak se vyvíjela jejich přítomnost v čase. Tato otázka je důležitá i proto, že teoretické a metodologické zakotvení patří ke standardům mezinárodní a „západní“ disciplíny mezinárodní vztahy, do které se český obor v daném období snažil integrovat (EBERLE ET AL. 2021: 197–198; KRATOCHVÍL 2016: 23). Za tímto účelem jsem se při kódování abstraktů snažil identifikovat i texty, jež výrazněji pracovaly s teoriemi a metodami v empirickém výzkumu. V případě teorií obsahová analýza pozitivně kódovala takové články, jejichž abstrakty zmiňovaly použití konkrétního teoretického přístupu nebo konceptu.³ Obdobně analýza postupovala i v případě metod. V tomto případě se ukázalo jako určité úskalí, že značný počet textů se na základě abstraktů jevil implicitně být případovými studiemi. Pouze na základě abstraktu však nešlo určit, zda článek metodologii případové studie skutečně systematicky využívá. Článek jsem tedy kódoval jako použití případové studie pouze tehdy, když explicitně zmiňoval případovou studii jako uplatněnou metodologii. Naopak pozitivně jsem kódoval jako

metodologicky založené takové články, které sice nezmiňovaly nějakou konkrétní zavedenou metodologii, ale uváděly, že provedená analýza stojí na vlastním zpracování primárních empirických dat (statistická data, rozhovory, archivní materiály).

Podle získaných dat pracovalo užším způsobem s teorií 85 z 295 článků, tedy 29 %. Podíl těchto článků má však podstatnou časovou dynamiku. Graf č. 5 ukazuje, že do roku 2010 byly počty takových článků nízké. K prvním z nich patřily texty Pavla Barši (2000), Petra Druláka (2000), Jana Štěpána (2001) a Jiřího Šedivého (2002). Počet článků tohoto typu o něco vzrostl v letech 2003–2004, ale v dalších letech spíše stagnoval. V letech 2010–2011 nastal v počtu teoreticky podložených článků skokový zlom. Od tohoto roku najdeme v každém ročníku v průměru sedm takových článků. Znamená to, že v pozdějším období na nějakém výraznějším konceptuálním nebo teoretickém základě stavěl již každý druhý text.

Něco podobného lze říci o metodologicky zakotvených textech. Jejich podíl na všech článcích vydaných v letech 2010–2017 činí pouhých 20 % (58 z 295 článků). Nicméně časová dynamika je i v tomto případě opět výrazná. Až do roku 2010 byly články tohoto typu v časopise velmi málo zastoupené, s výjimkou náhodných výkyvů v letech 2003, 2006 a 2008. Od roku 2010 ale jejich podíl stoupl a v dalším období činil v průměru již 40 %. Zajímavá je metodologická pluralita použitých přístupů. Mezi nejčastěji použité metodologie patřily vedle případové studie i diskurzivní analýza (NAPŘ. HYNEK 2009; FIALA 2011; KALOUS 2010; KARLAS 2003; PROFANT 2015) a kvantitativní metody (NAPŘ. JELEN – DOSTÁL 2017; KARLAS – PARÍZEK 2016; KVÁČA 2003; LAUER 2017; PARÍZEK 2014; PLECHANOVÁ 2006; RANETA – KUNYCHKA, 2015; ŠTĚPÁNEK 2012). V časopise však bylo možné se setkat také s kvalitativní komparativní analýzou (DOŠEK 2012; ŘEHÁK 2011), experimenty a simulací (HALAS 2011; KOMASOVÁ 2016), analýzou sociálních sítí (FUXA 2013; STŘÍTECKÝ – ŠPELDA 2017) nebo terénním výzkumem (ČERNÝ 2017, HOCH – KHUNDADZE 2017).

GRAF Č. 5: POČET TEORETICKY A METODOLOGICKY ZAKOTVENÝCH ČLÁNKŮ – VÝVOJ V ČASE

AUTOŘI

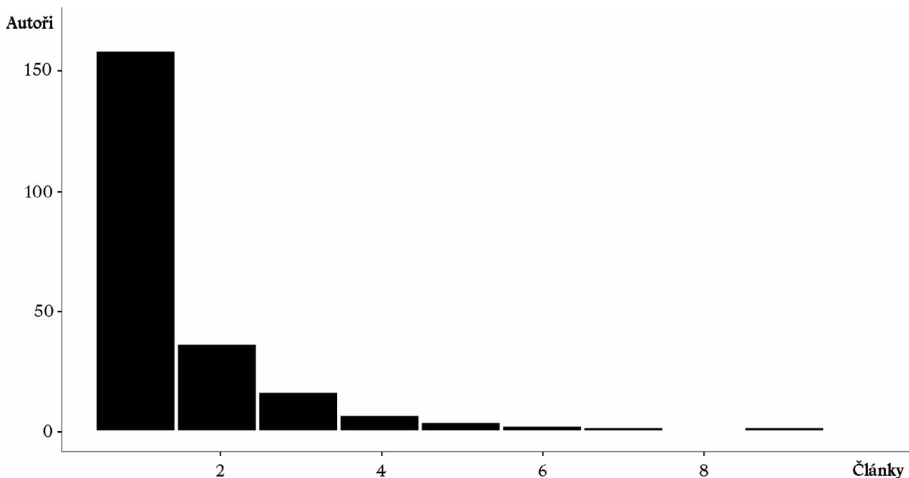
Rozbor samozřejmě nemohl opominout otázky související s charakteristikami autorů. Na základě obsahové analýzy jejich životopisných údajů jsem se konkrétně zaměřil na profesní statut autorů, konkrétně na to, zda se jednalo o akademického (tedy výzkumného a/nebo pedagogického) pracovníka, studenta, nebo někoho mimo obě uvedené kategorie. V případě autorů působících na akademických institucích analýza dále věnovala pozornost tomu, v jaké zemi instituce sídlí, jakému se primárně věnuje oboru a o jakou instituci konkrétně jde.

V případě kódování charakteristik autorů jsem zvolil opačný přístup než u článků. Jak bylo vysvětleno, každý článek byl z tematického hlediska kódován pouze jednou, a to podle toho, ke které tematické kategorii se nejvíce vázal. V případě autorů jsem naopak považoval za nutné zachytit všechny jejich možné profesní statuty a institucionální vazby, neboť výběr pouze jednoho statutu nebo jedné vazby by byl u autorů, kteří jich měli více, značně zkreslující nebo nemožný. Při kódování jsem tedy používal kategorie, jež úplným způsobem kombinovaly použitá kritéria. Například kódování profesního statutu tak zahrnovalo celkem sedm kategorií kombinujících tři použitá kritéria (akademik, student, jiné zařazení, akademik a zároveň student, akademik a zároveň jiné zařazení, student a zároveň jiné zařazení a kombinace všech tří možností). Protože

statut a afiliace autorů se mohly v čase měnit, každý autor byl kódován samostatně pokaždé, když publikoval další článek. Namísto kategorie doktorand používá rozbor širší kategorii student, protože v časopise publikovali v několika případech i studenti magisterského studia. Drtivou většinu autorů spadajících do kategorie student nicméně představují doktorandi, a z toho důvodu používám doktorandy jako reprezentanty této kategorie i při interpretaci.

V letech 2010–2017 v časopise publikovalo jednou nebo vícekrát celkem 224 autorů. Z toho 157 (70 %) z nich publikovalo za celou dobu pouze jeden článek. Tato skutečnost dokládá, že časopis tedy rozhodně nestavěl na omezeném okruhu přispěvatelů. Celkový počet autorů za uvedené období lze naopak považovat za poměrně vysoký. Na druhou stranu ale data současně ukazují, že existovala i poměrně úzká skupina 31 (14 %) autorů, kteří v časopise v daném období publikovali třikrát a vícekrát. Co je přitom podstatné, je to, že tito autoři se odhadem podíleli na publikování nebo spolupublikování celé jedné třetiny článků. Na vrcholu této skupiny stojí autorka s celkem devíti články, následovaná autorem se sedmi články, dvěma autorkami s šesti články a čtyřmi autory s pěti články.

GRAF 6: SKUPINY AUTORŮ PODLE POČTU PUBLIKOVANÝCH ČLÁNKŮ

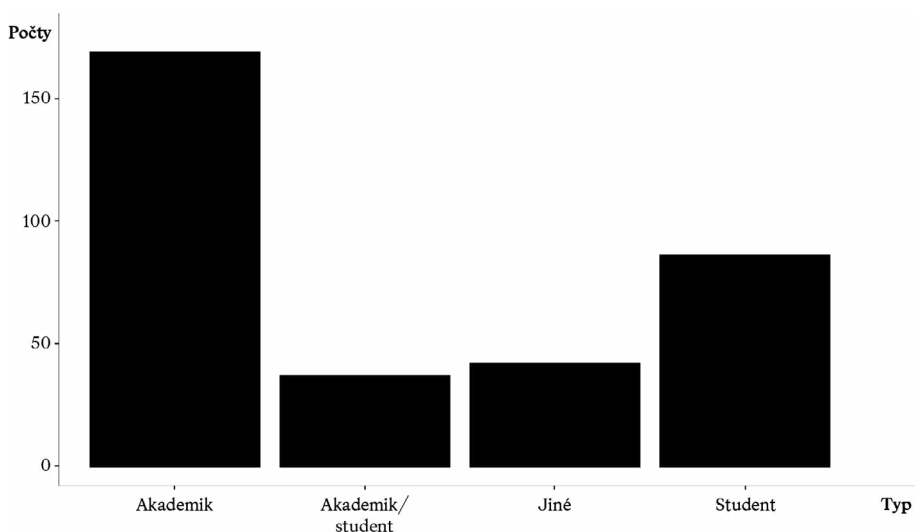

V následujícím rozboru profesního statutu a institucionální afiliace už jsou autoři počítáni vícekrát, pokud publikovali opakovaně (každý autor vystupuje v rozboru tolikrát, kolikrát publikoval). Pokud jde o profesní

statut, dostáváme se k jednomu z nejvíce zajímavých zjištění předložené analýzy. Z rozboru totiž vyplynulo, že 87 (25 %) autorů mělo statut studenta, zpravidla doktoranda, a dalších 36 (10 %) mělo kombinovaný statut studenta a akademika. Dohromady tedy celých 35 % přispěvatelů tvořili autoři, kteří byli doktorandy (nebo v ojedinělých případech studenty magisterského studia). Naopak 169 (49 %) autorů mělo statut akademického (tedy výzkumného nebo pedagogického) pracovníka a 41 (12 %) autorů mělo jiný statut (další možné kombinace tří rozlišovaných statutů měly jen marginální podíl).

Podíl doktorandů na publikovaných člancích ve srovnání s pedagogickými pracovníky tak byl – ve srovnání se standardními mezinárodními časopisy oboru – poměrně velký. Tuto skutečnost lze interpretovat dvojím způsobem, přičemž ale přesnější výběr mezi oběma interpretacemi zde nemůžeme učinit kvůli nedostatku dalších dat, jež bychom k tomuto výběru potřebovali. Jedna možnost je, že doktorandi využívali MV jako platformu pro svá první publikování předtím, než začali svoje výstupy nabízet mezinárodním časopisům. Naopak akademičtí pracovníci mohli dávat přednost publikování v jiných časopisech nebo v jiných typech publikací. Druhá možná interpretace pak je, že v českém oboru mezinárodní vztahy v daném období doktorandi měli takto vysoký podíl na publikacích obecně.

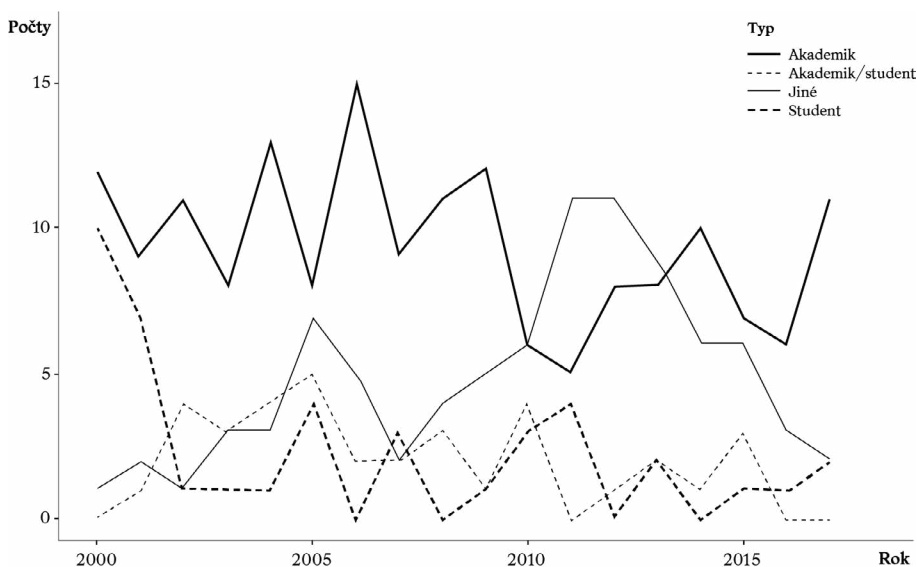
GRAF Č. 7: KATEGORIE AUTORŮ PUBLIKUJÍCÍCH V ČASOPISE PODLE PROFESNÍHO STATUTU

Časové trendy přinášejí zajímavé poznatky o jednotlivých kategoriích autorů (Graf č. 8). Počet publikujících akademických pracovníků se držel dlouhodobě na stabilní úrovni kolem zhruba 10 autorů ročně. Zaznamenal ale dva negativní propady v letech 2010–2011 a 2015–2016. Počet publikujících studentů působících současně jako akademičtí pracovníci rostl do roku 2005, ale od té doby již jen stagnoval. Počet přispěvatelů z řad studentů, kteří akademickými pracovníky nebyli, nejprve rostl do roku 2005 a poté několik let stagnoval. V roce 2011 se vydal ke strmému vzestupu, na kterém se udržel dva roky, a poté se opět propadl. Po roce 2010 byl poměr akademických pracovníků a doktorandů mezi autory časopisu s určitými výkyvy v zásadě vyrovnaný. Počet autorů nepůsobících v akademické sféře se rychle propadl v letech 2000 a 2001, a nadále zůstal na minimální úrovni.

Některé z těchto skutečností se dají interpretovat poměrně snadno. Propad počtu autorů z neakademické sféry časově odpovídá zavedení standardního recenzního řízení. Narůst publikujících doktorandů po roce 2000 můžeme vysvětlit tím, že v této době se v ČR začínají rozvíjet doktorské programy oboru (KRATOCHVÍL 2016). Zastavení růstu počtu přispěvatelů z řad doktorandů působících současně v roli akademických pracovníků po roce 2005 by mohl odpovídat tomu, že v předchozích letech kvůli slabým personálním kapacitám univerzitních pracovišť bylo běžné, že doktorand při studiu již souběžně působil jako akademický pracovník. V dalších letech už to nemuselo být tak časté, protože personální kapacity se do určité míry naplnily (KOUBA – ČISÁŘ – NAVRÁTIL 2015). Objasnit se dá i strmý nárůst publikujících doktorandů v letech 2011–2013, a to sice zvyšujícími nároky na jejich publikování v rámci rozvíjejících se doktorských programů. Z hlediska předchozího výkladu je zajímavé propojit to, že tento nárůst časově odpovídá i strmému nárůstu teoreticky a metodologicky zakotvených textů ve stejném období. Co už ale je obtížné vysvětlit, je propad publikujících doktorandů po roce 2013. Z hlediska předchozího výkladu můžeme tento propad provázat s celkovým poklesem otištěných článků ve stejném období.

GRAF Č. 8: KATEGORIE AUTORŮ PUBLIKUJÍCÍCH V ČASOPISE PODLE PROFESNÍHO STATUTU – VÝVOJ V ČASE

V otázce země, ve které se nacházela akademická instituce autora, nepřekvapivě zcela výrazně dominovala ČR. Konkrétně 271 (89 %) autorů, kteří působili na akademických institucích, mělo afiliaci pouze k akademické instituci existující v ČR. Celkem 24 (8 %) autorů mělo afiliaci pouze k zahraniční instituci, a 10 (3 %) k institucím působícím v ČR i v zahraničí. Mezi autory zařazené do druhých dvou skupin patřili především pracovníci akademických institucí existujících na Slovensku nebo čeští doktorandi nebo postdoktorandi působící v zahraničí. Z oborového hlediska pak 250 (82 %) ze všech akademiků a studentů pracovalo nebo studovalo na výzkumných institucích nebo katedrách věnujících se primárně oborům mezinárodní vztahy, politologie nebo teritoriální studia. Naproti tomu 42 (14 %) z nich působil na institucích primárně orientovaných na jiné obory a 12 (4 %) na obou typech institucí. Z hlediska těchto charakteristik lze konstatovat, že v časopise dominantně publikovali autoři pocházející z českých akademických institucí věnujících se mezinárodním vztahům, politologii nebo teritoriálním studiím.

Pokud jde o zastoupení jednotlivých akademických institucí, prvotní rozbor obsahu časopisu naznačoval, že dominantní zastoupení měly čtyři instituce, konkrétně Masarykova univerzita (MU), ÚMV, Univerzita

Karlova (UK) a Vysoká škola ekonomická v Praze (VŠE). Následně provedená přesnější analýza odhalila, že z 68 % autorů, kteří měli statut akademika nebo studenta, mělo v době publikace svého článku nějakou pracovní vazbu alespoň na jednu z uvedených institucí. Lze tedy říci, že pracovníci uvedených čtyř institucí měli ve zkoumaném období více než dvoutřetinový podíl na textech otisknutých v časopisu. Celých 30 % autorů bylo v době publikace článku alespoň v jedné ze svých pracovních vazeb ve vztahu k UK. Stejný údaj pro další tři instituce vypadá následovně: ÚMV 19 %, MU 17 % a VŠE 10 %.

PŘECHODNÉ OBDOBÍ 2018–2022

Z důvodu relevance provedená analýza již nezahrnuje přechodné období posledních čtyř let, kdy časopis vycházel v češtině i angličtině. Především z hlediska rozboru autorských profilů by smíchání dlouhého období, kdy časopis vycházel pouze česky, a krátkého dvojjazyčného období, vedlo k nepříliš smysluplným zjištěním. Stejně tak bylo „přechodné období“ let 2018–2022 příliš krátké na to, aby bylo možné ho hlouběji analyzovat samostatně. Můžeme ale nicméně alespoň stručně porovnat, jak se časopis v uvedeném období vyvíjel ve srovnání s předchozím „dlouhým“ obdobím, které trvalo od roku 2000. Tematicky přechodné období svým charakterem do značné míry odpovídá předchozímu období. Jako nejpočetnější se opět jeví kategorie věnující se konkrétní státům a teritoriím, především střední a východní Evropě, ale také pestré směsici dalších států a teritorií nacházejících se v různých částech světa. Větší počet článků se také zabýval evropskou integrací a mezinárodní bezpečností. Z hlediska autorských profilů vydávání některých čísel v angličtině na jednu stranu umožnilo publikovat články určitého počtu zahraničních autorů, kteří by jinak v časopise nepublikovali. Přesto však i většina anglicky publikovaných textů pocházela od českých nebo slovenských autorů anebo od autorů, kteří měli vazbu na české nebo slovenské instituce.

ZÁVĚR

Předložená analýza obsahuje některá zjištění, která byla očekávatelná. Patří mezi ně to, že články vydané v časopise se do značné míry soustředily na oblasti, jež v daném období vnímala jako klíčové zahraničněpolitická koncepce země a jež současně odpovídaly i struktuře studijních programů

na českých univerzitách. Nikterak překvapivý není ani fakt, že dominantní podíl mezi autory měli akademici a studenti působící na akademických institucích v ČR v oborech mezinárodní vztahy, politologie nebo teritoriální studia. Některé z prezentovaných zjištění ale mohou být – především pro vnějšího pozorovatele časopisu – méně samozřejmá. Patří mezi ně např. to, že počet článků v časopise kolísal a že dlouhodobě téměř polovina článků nespádala do kategorie regulérního výzkumného článku, ale do kategorie konzultace. K méně zjevným obsahovým skutečnostem můžeme zařadit značný podíl teritoriálně zaměřených článků a spíše skokový nežli postupný nárůst počtu teoreticky a metodologicky zakotvených článků. Z hlediska autorů lze jako podstatnou a méně samozřejmou skutečnost uvést existenci dvou výrazných skupin autorů. Jednu z nich tvoří autoři, kteří v časopise publikovali jen jednou. Tito autoři představují zdaleka největší skupinu přispěvatelů. Do druhé skupiny pak patří autoři publikující v časopise třikrát a více. Ti tvoří poměrně malou, ale velmi výkonnou skupinu, protože se podíleli na zhruba třetině otištěných článků. Dále můžeme znovu zmínit vysoký podíl doktorandů mezi autory článků nebo vlnu publikujících doktorandů v letech 2010–2013, jež následně opadla.

Prezentovaná data svědčí o tom, že MV se v letech 2000–2017 jako druhé zásadní etapě jejich vývoje podařilo urazit velký kus cesty. Dále naznačují, že vedle zveřejňování zajímavých a důležitých poznatků o mezinárodních vztazích časopis plnil ještě dvě důležité funkce. První z nich bylo zvyšování povědomí o teoretickém a metodologicky zakotveném výzkumu ve stále se rodícím českém oboru. Za druhou funkci můžeme označit to, že časopis se zjevně stal důležitou publikační platformou českých doktorandů, kteří si v něm v řadě případů vyzkoušeli, jak funguje standardní recenzní řízení předtím, než se snažili své texty uplatnit v mezinárodních časopisech. V uvedeném období se časopisu naopak nepodařilo dosáhnout toho, aby mu své texty pravidelně nabízel větší počet seniorních akademických pracovníků.

Celkově lze konstatovat, že popsáný vývoj časopisu do značné míry odpovídá internacionalizačnímu paradigmatu, podle kterého se český obor mezinárodní vztahy v daném období snažil o internacionalizaci a konkrétně o přejímání mezinárodních a „západních“ vědeckých postupů (DRULÁK 2001; EBERLE ET AL. 2021; KRATOCHVÍL 2016). Svědčí o tom nárůst počtu textů, jež obsahovaly určitou teoretickou a metodologickou základnu a z formálního

hlediska tak odpovídaly standardu většiny mezinárodních časopisů. Stejně tak dokládá internacionalizační trend oboru to, že z výše uvedeného rozboru lze dovodit, že pro značnou část akademiků působících v oboru se z důvodu jejich vnitřní motivace a/nebo vnějšího tlaku postupně staly primární publikační platformou mezinárodní časopisy a možnost publikovat v MV využívali spíše okrajově. Velký podíl publikujících doktorandů pak dokládá rostoucí nároky a profesionalizaci doktorského studia. Do jaké míry internacionalizační snahy českého oboru uspěly nebo byly vhodné, nelze v rámci úzkého záběru zde provedené analýzy hodnotit. Aniž budeme hodnotit vhodnost internalizační strategie, můžeme říci, že naše zjištění její úspěch (tak, jak si ho strategie definovala) svým způsobem potvrzují. Jak posílení teoretické a metodologické stránky publikovaných textů, tak relativní nezáměr autorů o publikaci v časopise a snaha primárně publikovat v mezinárodních časopisech ukazují na to, že internacionalizace pokročila. Současně provedená obsahová analýza nenaznačuje, že by se časopis stal platformou pro alternativní teoretickou reflexi nebo empirický výzkum reflektující českou zkušenost nebo postavení českého oboru na „semi-periferii“ (DRULÁK 2009; RŮŽIČKA 2016).

Text bych rád zakončil osobním zamyšlením týkajícím se budoucího vývoje časopisu. Osobně očekávám, že úplný přechod časopisu do angličtiny by měl dlouhodobě zvýšit nabídku kvalitních rukopisů. Tento krok rozšiřuje potenciální okruh autorů a také zvyšuje motivaci českých autorů v časopise publikovat. O co mám naopak obavu, je další tematické zaměření časopisu. Při sestavování mezinárodně složené redakční rady padla ve značném počtu případů logicky volba na odborníky, kteří se věnují regionu střední a východní Evropy. Nezamýšlený a negativní důsledek tohoto kroku jsou návrhy těchto kolegů na to, aby se časopis transformoval na periodikum věnující se uvedenému regionu. Nicméně jednou z velkých kvalit časopisu v uplynulých desetiletích jeho vývoje bylo to, že se věnoval mezinárodním vztahům jako takovým, nikoliv pouze jednomu regionu. Za hlavní výzvu pro *Czech Journal of International Relations* do blízké budoucnosti tedy považuji to, aby neredukoval svůj tematický záběr na střední a východní Evropu, ale aby naopak zůstal tím, čím vždy byl a měl by nadále být, totiž časopisem o mezinárodních vztazích.

POZNÁMKY

- 1 V následujícím textu používám termín článek jako souhrnné označení pro statě a konzultace. Všechny údaje o počtech článků obsažené v textu zahrnují pouze statě a konzultace a netýkají se diskusí, recenzních esejů a příspěvků do dvou výše zmíněných zvláštních fór. Důvodem je to, že článek se zaměřuje na výstupy, ve kterých autoři primárně publikovali svůj vlastní výzkum.
- 2 Zdůrazněme, že není cílem tohoto textu hodnotit, zda byl tento stav správný.
- 3 Do této kategorie nicméně nebyly zařazeny přehledové teoretické texty.

ZDROJE

- B Barša, Pavel (2000): Meze suverenity – dekonstrukce moderní dichotomie národního společenství a mezinárodní anarchie. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 35, No. 3, s. 5–17.
- Baun, Michal J. – Marek, Dan (2001): Kandidátské země a institucionální reforma Evropské unie. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 36, No. 3, s. 5–23.
- Bilková, Veronika (2005): Jaderný a radiologický terorismus a mezinárodněprávní úprava ochrany proti němu. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 40, No. 4, s. 95–119.
- Č Černý, Karel (2017): Diskurz egyptské Revoluce 25. ledna: Perspektiva facebookové generace. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 52, No. 4, s. 5–32.
- D Daniel, Jan (2014): Vládnutí nestátních ozbrojených aktérů v selhávajících státech: Případ Hizballáhu. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 49, No. 2, s. 32–51.
- Ditrych, Ondřej (2006): Náhorní Karabach a řešení mezinárodních konfliktů podle realistické tradice. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 41, No. 4, s. 27–47.
- Došek, Jan (2012): Kvalitativní komparativní analýza zapojení evropských členů NATO do operací v Afghánistánu. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 47, No. 2, s. 29–56.
- Drulák, Petr (2000): Evropská integrace a její šíření jako přenos institucí. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 35, No. 4, s. 5–16.
- Drulák, Petr (2001): Mezinárodní vztahy – časopis a disciplína. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 36, No. 1, s. 5–7.
- Drulák, Petr (2009): Přestaňme dohánět, začněme tvořit: Budoucnost českého oboru mezinárodních vztahů. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 44, No. 3, s. 95–109.
- Dvořák, Pavel – Pitrová, Markéta (2016): Vliv regionálních vlád na pozice států v Radě EU: Ústavně-právní perspektiva. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 51, No. 3, s. 27–51.
- E Eberle, Jakub – Smekal, Hubert – Ocelík, Petr – Krpec, Oldřich (2021): Political science in Central and Eastern Europe: integration with limited convergence in Czechia. *European Political Science*, Vol. 20, s. 183–203, <<https://doi.org/10.1057/s41304-020-00311-9>>.
- Eichler, Jan (2000): Evropská bezpečnost a stabilita po Kosovu. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 35, No. 4, s. 17–28.
- F Fiala, Jaroslav (2011): Oficiální diskurz USA o revoluční Kubě. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 46, No. 2, s. 5–19.
- Fuxa, Jan (2013): Džihádistický diskurz teroristické propagandy na internetu. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 48, No. 2, s. 5–26.
- G Georgiev, Jiří (2002): Historické souvislosti sovětské invaze do Afghánistánu. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 37, No. 1, s. 58–72.
- Grmelová, Nicole (2014): Nepoložení předběžné otázky Soudnímu dvoru Evropské unie jako porušení práva na spravedlivý proces. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 49, No. 4, s. 102–120.

- H Halas, Matúš (2011): Vznik kooperácie vo väzňovej dileme. *Mezinárodní vzťahy*, Vol. 46, No. 1, s. 36–50.
- Hoch, Tomáš – Khundadze, Tato (2017): Pravoslavné cirkve a transformace gruzínsko-abcházského konfliktu. *Mezinárodní vzťahy*, Vol. 52, No. 3, s. 7–22.
- Hönsch, Michal (2006): Globálna chudoba a hlavné príčiny jej pretrvávania. *Mezinárodní vzťahy*, Vol. 41, No. 2, s. 71–95.
- Horák, Slavomír (2005): Rusko v súčasnej Strední Asii – návrat alebo kontinuita? Prípád Tádžikistánu. *Mezinárodní vzťahy*, Vol. 40, No. 3, s. 93–111.
- Hynek, Nik (2009): Nevládní organizace v oblasti lidské bezpečnosti na pozadí (neo) liberálního řádu. *Mezinárodní vzťahy*, Vol. 44, No. 4, s. 9–34.
- J Jehlička, Petr (2000): Mezinárodní politika životního prostředí: Konflikt mezi integrálním ekosystémem a fragmentárním systémem států? *Mezinárodní vzťahy*, Vol. 35, No. 3, s. 18–35.
- Jelen, Libor – Dostál, Petr (2017): Fantomové hranice – historické podmíněnosti politických a socioekonomických rozhraní současné Ukrajiny. *Mezinárodní vzťahy*, Vol. 52, No. 3, s. 70–89.
- K Kaleta, Ondřej (2017): Migrační režim EU v kontextu trvalého výjimečného stavu. *Mezinárodní vzťahy*, Vol. 52, No. 2, s. 57–74.
- Kalous, Miroslav (2010): Oficiální diskurz Íránu ve vztahu k izraelsko-palestinskému konfliktu. *Mezinárodní vzťahy*, Vol. 45, No. 2, s. 5–26.
- Karásek, Tomáš (2004): Budoucnost transatlantických bezpečnostních vztahů: čtyři scénáře. *Mezinárodní vzťahy*, Vol. 39, No. 2, s. 20–35.
- Karlas, Jan (2003): Globalizace, identita a evropská integrace – Evropa jako globální aktér. *Mezinárodní vzťahy*, Vol. 38, No. 1, s. 28–51.
- Karlas, Jan – Parizek, Michal (2016): Aktivita členských států WTO v Mechanismu přezkoumávání obchodní politiky. *Mezinárodní vzťahy*, Vol. 51, No. 22, s. 30–49.
- Komasová, Sarah (2016): Vliv diskurzu mezinárodních vztahů na rozhodování v experimentální interakci. *Mezinárodní vzťahy*, Vol. 51, No. 4, s. 5–27.
- Königová, Lucie (2004): Geneticky modifikované organizace? Twinning jako případ transnacionální interakce. *Mezinárodní vzťahy*, Vol. 39, No. 1, s. 7–26.
- Kouba, Karel – Císař, Ondřej – Navrátil, Jiří (2015): The Czech Political Science: A Slow March Towards Relevance?. <https://www.researchgate.net/publication/285055482_The_Czech_Political_Science_A_Slow_March_Towards_Relevance>.
- Kratochvíl, Petr (2006): Strukturální problémy české sociální vědy: O hybridním charakteru oboru mezinárodních vztahů. *Mezinárodní vzťahy*, Vol. 41, No. 1, s. 17–29.
- Kváča, Vladimír (2003): Politická nestabilita v Africe, 1960–2000. *Mezinárodní vzťahy*, Vol. 38, No. 4, s. 47–73.
- L Lauer, Maroš (2017): Aliančné správanie štátov v teórii rovnováhy moci. *Mezinárodní vzťahy*, Vol. 52, No. 1, s. 32–52.
- Lindner, Tomáš – Strnad, Michal (2006): Světová banka a vývoj jejích strategií v boji proti chudobě. *Mezinárodní vzťahy*, Vol. 41, No. 2, s. 120–142.
- M Mocek, Ondřej – Pitrová, Markéta (2014): Jmenovité hlasování v Evropském parlamentu. *Mezinárodní vzťahy*, Vol. 49, No. 4, s. 64–80.
- P Parizek, Michal (2014): Analýza mnohostranných vyjednávání ve Světové obchodní organizaci. *Mezinárodní vzťahy*, Vol. 49, No. 2, s. 5–31.
- Pezl, Karel (2000): Koncepce národní bezpečnosti Ruské federace a její vojenská doktrína. *Mezinárodní vzťahy*, Vol. 35, No. 2, s. 15–26.
- Plechanová, Běla (2006): Je rozhodovací procedura v Radě Evropské unie spravedlivá? Principy zastoupení a důsledky změn rozhodovací procedury navrhované ústavní smlouvou. *Mezinárodní vzťahy*, Vol. 41, No. 1, s. 5–22.

- Profant, Tomáš (2015): Konštrukcia Slovenska ako darcu a jej mocenské dopady. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 50, No. 2, s. 23–44.
- R Raneta, Leonid – Kunychka, Mykhaylo (2015): Pomáhá diplomacie zahraničnímu obchodu? Příklad Ukrajiny. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 50, No. 1, s. 2–25.
- Růžička, Jan (2016): Výzkum mezinárodních vztahů na semiperiferii: Úvahy k padesátému výročí časopisu *Mezinárodní vztahy*. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 41, No. 1, s. 30–40.
- Ř Řehák, Vilém (2011): Mediace jako nástroj řešení konfliktů. Příklad občanské války v Libérii. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 46, No. 3, s. 30–54.
- S Smekal, Hubert (2014): Pronikání lidských práv do agendy Evropské unie. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 49, No. 4, s. 81–101.
- Soukup, Ondřej (2000): Rusko po volbách. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 35, No. 2, s. 5–14.
- Souleimanov, Emil (2001): Íránská politika na jižním Kavkaze. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 36, No. 3, s. 59–71.
- Stojanov, Robert – Duží, Barbora (2013): Migrace jako adaptace na změnu klimatu. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 48, No. 3, s. 9–31.
- Středa, Ladislav – Čudová, Libuše – Císařová, Viera (2000): Kontrola exportu – významný prvek nešíření zbraní hromadného ničení. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 35, No. 4, s. 41–61.
- Střítecký, Vít – Špelda, Petr (2017): Analýza aktivit elektronického džihádu v prostoru sociálních médií. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 52, No. 4, s. 33–47.
- Š Šedivý, Jiří (2001): Další rozšíření NATO: hledání nejlepšího ze špatných řešení? *Mezinárodní vztahy*, Vol. 36, No. 1, s. 8–28.
- Šedivý, Jiří (2002): Střet identit? USA a Evropa po 11. září. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 37, No. 4, s. 5–25.
- Šlosarčík, Ivo (2004): Přejichodná období jako nástroj flexibility při rozšiřování Evropské unie. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 39, No. 1, s. 50–69.
- Šmíd, Tomáš (2014): Organizovaný zločin a terorismus v postsovětském Čečensku. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 49, No. 3, s. 26–42.
- Štěpán, Jan (2001): Realistická alternativa? Spor o Kurily. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 36, No. 4, s. 39–55.
- Štěpánek, Přemysl (2012): Implementace a dodržování závazků mezinárodního režimu ochrany klimatu ve vybraných státech. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 47, No. 4, s. 28–47.
- T Tichý, Lukáš (2016): Ruský diskurz o energetických vztazích s EU v letech 2004–2014. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 51, No. 4, s. 28–52.
- Trávníčková, Zuzana – Knotková, Vladimíra (2013): Ochrana životního prostředí v Arktidě jako mezinárodní režim. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 48, No. 3, s. 62–80.

NOTE

This work was supported by the Cooperatio Program, research area Political science.

AUTHOR BIOGRAPHY

Doc. PhDr. Jan Karlas, M.A., PhD (1978) is Head of the Department of International Relations, Institute of Political Studies, Faculty of Social Sciences (FSV), Charles University (UK). He studied International Relations at the FSV UK and International Relations and European Studies at the Central European University in Budapest. Between 2003 and 2009, he was a research fellow at the Institute of International Relations in Prague. He specializes in international institutions.

Vzdělávací funkce časopisu *Mezinárodní vztahy*

The Educational Role of the *Mezinárodní vztahy*

MARTINA VARKOČKOVÁ Metropolitan University Prague, Czech Republic

E-MAIL martina.varkockova@mup.cz

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-5820-9208>

DOI <https://doi.org/10.32422/mv-cjir.498>

V tomto krátkém zamyšlení pro poslední české číslo *Mezinárodních vztahů* (dále MV) reflektuji jednu z opomíjených funkcí odborného časopisu, funkci vzdělávací. Argumentuji, že díky svému omezení na publikování textů v českém jazyce patřily MV mezi malé časopisy. Podobně jako malé státy v mezinárodním systému, i malé časopisy mají své specifické charakteristiky, funkce a strategie, kterými se snaží překonávat systemická omezení.

Jednou z explicitně vyjádřených strategií časopisu byla snaha o kultivaci disciplíny v domácím kontextu a národním jazyce (DRULÁK 2001). Jsem přesvědčena, že tato strategie byla ve své době úspěšná, a to zejména právě proto, že byla založena na úzkém propojení časopisu a domácí akademické komunity skrze jazykovou exkluzivitu, limity a příležitosti, které tato exkluzivita vytváří. Limity spočívaly v omezeném okruhu autorů, recenzentů i čtenářů schopných psát a číst v češtině. Příležitostí pak byla možnost cíleně působit na akademickou i širší veřejnost díky své pozici nejkvalitnějšího odborného periodika pro obor mezinárodních vztahů v českém jazyce. To se MV jednoznačně podařilo a časopis kolem sebe vytvořil prostředí, které bylo na jednu stranu určitým prestižním společenstvím, do něhož se autoři iniciovali úspěšnou publikací. Na druhou stranu bylo toto společenství inkluzivní, vstřícné a nápomocné, jelikož jeho jednoznačnou snahou bylo napomáhat kvalitě a růstu oboru v rámci České republiky.

Nutno poznamenat, že se ve své poněkud osobní reflexi soustředím především na dobu, kdy byl v pozici šéfredaktora Vít Beneš, pod jehož vedením jsem měla možnost působit jako členka redakčního týmu a zástupkyně šéfredaktora. V době psaní tohoto textu jsem ve stejné pozici v časopise *Central European Journal of International and Security Studies*, jenž lze rovněž považovat za malý časopis, mohu tedy do značné míry porovnávat zkušenosti těchto dvou odborných časopisů vydávaných v České republice, ovšem v různých jazykových mutacích. Zároveň podtrhuji důležitost vzdělávací funkce MV jako vysokoškolská vyučující, která české texty v nich publikované pravidelně využívá pro práci se studenty.

K ČEMU SLOUŽÍ ODBORNÉ ČASOPISY

Odborné časopisy jsou nedílnou součástí formální vědecké komunikace. Jsou nezbytné k tomu, aby výsledky vědecké činnosti byly zveřejněny a šířeny, a to v relativně krátkém čase od dokončení výzkumu (na rozdíl od

vědeckých monografií). Kromě předkládání konkrétních výsledků vědecké činnosti, články publikované v časopisech rovněž kultivují nezbytné jazykové nástroje, které umožňují společné porozumění. Jedná se o terminologii a pojmový aparát sjednocující a do jisté míry zjednodušující sdílení nového poznání. Původ odborných časopisů lze vysledovat do poloviny 17. století, kdy začínají vycházet první periodika, která se postupně rozvinula do podoby vědeckých časopisů, jak je známe dnes. Za úplně první vědecký časopis je považován *Journal des Sçavans*, který poprvé vyšel v Paříži 5. 1. 1665 (FJÄLLBRANT 1997). Nicméně za skutečný předobraz dnešních odborných periodik je vnímán spíše časopis *Philosophical Transactions of the Royal Society*, jenž začal vycházet rovněž v roce 1665 (RALLISON 2015). Přes veškerý společenský, ekonomický a technologický vývoj, kterým věda od té doby prošla, se však na fungování odborných časopisů mnoho nezměnilo. Nezměnily se ani role, kterou časopisy ve vědecké komunikaci hrají. Většina autorů se shodne na čtyřech funkcích, jež mají odborné časopisy naplňovat: distribuční, ověřovací, archivační a orientační:

První úlohou je zveřejňovat a rozšiřovat nové vědecké poznatky, a tím umožnit sdílení informací a stimulovat vědeckou diskusi (ROBERTSON 2009, CONLEY 2012, RALLISON 2015). Obecně platí, že nové nápady a poznatky nejprve kolují vědeckou komunitou skrze různé formy více či méně neformální komunikace – diskuse s kolegy na pracovišti, konzultace s experty, hostovské přednášky či interní semináře. Teprve oficiální publikace v některém z odborných časopisů umožní širší distribuci a sdílení ve vědecké obci, popř. i odborné i laické veřejnosti. Časopisy jsou předpláceny institucemi (knihovny, univerzity atd.) i jednotlivci, zároveň jsou indexovány v mnoha různých elektronických databázích umožňujících dohledat existenci článku a popř. i zprostředkovat přístup k samotnému textu. Rozšíření textu a myšlenek v něm uložených je tedy stále ještě nejefektivnější skrze publikaci ve vědeckém časopise.

Druhou funkcí vědeckého časopisu je ověřovat a potvrzovat poznatky předložené v textech k publikaci s cílem budování důvěry ve vědu a její výsledky (ROBERTSON 2009, CONLEY 2012, RALLISON 2015). To by mělo být zajištěno recenzním řízením (*peer review*), které má v různých časopisech a různých vědních disciplínách odlišné podoby. Obvykle je text čten a hodnocen dvěma a více vybranými experty, jejichž úlohou je obvykle posoudit pravdivost a relevanci předkládaných informací a argumentů, kvalitu použitých

dat a hodnotu přínosu pro vědecké a lidské poznání. Recenzní řízení by tedy mělo zajistit kontrolu, že se autoři textů nedopustili záměrné či nezáměrné chyby a že daný článek je v nějakém směru inovativní.¹ Publikací v časopisu tak autor rovněž získá v určitém smyslu certifikaci či potvrzení autorství daného argumentu, metody či jiného výsledku svého výzkumu.

Třetí role časopisů spočívá v archivaci vědeckých výstupů a trvalého umožnění přístupu k nim (RALLISON 2015). Tato funkce je v čase spíše posilována, což je podmíněno především rozvojem technologií. Díky digitalizaci jsou postupně zpřístupňovány i poměrně staré výtisky, které by bylo v předchozích dobách velmi obtížné získat. Usnadňují tak např. možnost zmapovat vývoj vědeckých debat v určitém čase či prostoru. Zároveň časopisy díky adopci nových technologií umožňují sdílení rozsáhlých souborů dat usnadňujících vědeckou komunikaci a spolupráci, včetně zpětného ověřování předkládaných výsledků.

Poslední funkci, orientační, zmiňuje Rallison (2015) jako roli rozcestníku, jenž pomáhá zorientovat se v množství publikovaných poznatků. To souvisí zejména s enormním nárůstem publikací ve všech vědních oborech. Vznikají tedy časopisy s relativně úzkým zaměřením, které pomáhají soustředit výzkum některých podoborů do několika periodik a umožňují tak do určité míry snadnější udržení přehledu o vývoji v daném (pod) oboru. Orientaci ve vztahu ke kvalitě výzkumných článků také do určité míry usnadňuje sofistikovaný systém hodnocení vyvíjený a zdokonalovaný v rámci scientometrie.² Jednotlivé časopisy jsou pak řazeny do pořadí podle předem stanovených kritérií, přičemž toto pořadí zároveň vyjadřuje hierarchii těchto časopisů co do kvality a prestiže.

MEZINÁRODNÍ VZTAHY JAKO MALÝ ČASOPIS

Všechny výše uvedené funkce MV bezesporu naplňovaly a naplňují, minimálně od počátku devadesátých let 20. století a zcela jistě pak od přelomu tisíciletí, kdy „je zavedeno pod vedením Petra Druláka plnohodnotné oboustranně anonymní recenzní řízení“ (BENEŠ 2016: 5). Přesto ovšem patřil mezi tzv. malé časopisy. Malými časopisy definují Marušić a Marušić (2001) jako (1) časopisy pro relativně malou vědeckou komunitu (v případě MV omezenou na autory a čtenáře znalé českého jazyka) a (2) časopisy na periferii daného oboru, tedy méně čtené a citované vědeckým hlavním

proudem. Malé časopisy se většinou potýkají s podobnými problémy, jako je např. omezená množina potenciálních autorů či potenciálních recenzentů, popř. menší dopad jejich článků z důvodu publikování v místním jazyce, který znemožňuje širší viditelnost časopisu (IBID.). Malé časopisy na periferii a bez specifického oborového zaměření se tak díky strukturálním podmínkám dostávají do určitého začarovaného kruhu: malá viditelnost minulých čísel časopisu způsobuje jejich malou citovanost, tím pádem neroste jejich prestiž v rámci hierarchie časopisů, nestávají se tak primární volbou pro skutečně špičkové autory, kteří by citovanost mohli navýšit, a časopis zůstává na periferii. Mnohé redakční týmy malých časopisů jsou přirozeně s nižším postavením svého časopisu nespokojeni. V principu mají dvě základní možnosti, jak se situací naložit. Nutno říci, že oba způsoby se vzájemně nevylučují.

První možností, jejíž cestou se MV již plně vydají od roku 2023, je pokusit se zařadit časopis mezi tzv. mainstreamové časopisy oboru mezinárodních vztahů. S tím souvisí kromě již dříve úspěšné snahy o zařazení časopisu do hlavních indexovaných databází, včetně Web of Science (ESCI), také plný přechod na publikování textů v anglickém jazyce. Tím se MV teoreticky otevře mnohem větší množině potenciálních autorů a rovněž i recenzentů. Je tak větší šance, že bude redakčnímu týmu předloženo k posouzení o přijetí k publikaci větší množství textů, z nichž bude možno vybrat ty s nejvyšší kvalitou, a tedy s největším citačním potenciálem.

Druhou možností, jak najít uspokojivou pozici pro malý časopis, je vybudovat si určitou specifickou identitu. Vyprofilování charakteru časopisu je důležité pro udržení stávajících či získání nových autorů, pro které se časopis může stát primární volbou pro publikaci svých textů právě díky svému zaměření. Malé časopisy tak potenciálně nemusejí být poslední volbou pro autory v okamžiku, kdy jsou jejich texty zamítnuty ve větších časopisech. Zároveň je ale získání charakteristické identity důležité pro členy redakčního týmu. Umožňuje jim lépe zacílit ostatní aktivity časopisu (speciální čísla, diskusní fóra apod.), jež zpětně mohou zvýšit viditelnost a čtenost časopisu. Důležitým elementem je i potřeba osobního zadostiučinění z editorské práce umožňující členům redakce být dlouhodobě proaktivní v získávání dostatečného počtu publikovatelných textů a zajištění udržitelnosti časopisu. Ač je práce v redakci jakéhokoliv odborného časopisu náročná, v malém časopise jde často o službu širší akademické

obci méně prestižní, nicméně o to náročnější, že na rozdíl od velkých respektovaných časopisů musí redakce často aktivně vyhledávat potenciální příspěvky a pečlivěji s nimi pracovat.

Nástrojem specializace časopisů může být např. úzké zaměření obsahu, ať už regionální (využití znalosti místních akademiků či znalosti místního jazyka; např. časopis *Politics in Central Europe*), teoretické (upřednostnění nějakého konkrétního teoretického přístupu; např. přirozené zaměření časopisu *Obrana a strategie* vydávaného Univerzitou obrany, který se soustřeďuje na otázky obrany a bezpečnosti) nebo metodologické (důraz na vybraný způsob provádění výzkumu; určité vyprofilování tímto směrem můžeme pozorovat v posledních číslech časopisu *Journal of International Studies*, jenž publikuje především studie kvantitativního charakteru). Identitu časopisu lze také budovat skrze editorskou praxi, ať už je to důraz na rychlost recenzního řízení, či na způsobu komunikace s autory či recenzenty. Vzhledem k menšímu počtu článků (ve srovnání s velkými časopisy), které malé časopisy akceptují do recenzního řízení, mohou členové redakce věnovat více pozornosti jak původním rukopisům, tak následně práci s recenzními posudky, včetně detailnější pomoci autorům správně uchopit požadované úpravy textů. Recenzní řízení v malých časopisech tak může být osobnější a transparentnější a svým způsobem přátelštější pro autory.

Mezinárodní vztahy si ve své české verzi dokázaly bezesporu vybudovat silnou identitu, minimálně v českém akademickém prostředí oboru mezinárodních vztahů, potažmo sociálních věd. Získaly si a udržovaly pověst periodika, které konzistentně publikuje kvalitní výzkum. Dlouhodobě pěstovaly diskusi nad směřováním oboru v českém prostředí. Staly se platformou, skrze kterou byly v českém prostředí představovány nové koncepty nebo některé teoretické přístupy našeho oboru (NAPŘ. HYNEK 2005, BENEŠ 2010, VARKOČKOVÁ 2012).

Významnou součástí identity MV byl fakt, že se časopis stal často primární volbou začínajících českých a slovenských vědců, kteří zde publikovali svůj první vědecký článek. Publikace v MV pro začínajícího autora platila svým způsobem za iniciaci do akademického pole mezinárodních vztahů v České republice, viz text v tomto čísle (KARLAS 2022). První volba pro publikaci článku to jistě také z velké části byla proto, že začínající akademici

často publikovali části svých dizertačních prací, které byly psány českým jazykem, a publikace v MV byla svým způsobem výhodná, jelikož text nebylo nutno překládat či přepisovat v anglickém jazyce. A v neposlední řadě jedním z důvodů, proč publikovat v MV, byla unikátní editorská praxe, pověstná především (ale nejenom) v době, kdy byl šéfredaktorem Vít Beneš. Z mého pohledu tak MV naplňovaly ve své české verzi jednu z dalších funkcí odborných časopisů, jež nebývají často zmiňovány – funkci vzdělávací.

VZDĚLÁVACÍ FUNKCE MEZINÁRODNÍCH VZTAHŮ

Jedni z mála autorů, kteří zmiňují vzdělávací funkci vědeckých časopisů, jsou Marušić a Marušić (NAPŘ. 2001, 2009). Nicméně ve svých článkách diskutují v podstatě velmi úzce pojaté vzdělávání, a to zaměřené výhradně dovnitř vědecké komunity. Argumentují o úloze editora jako učitele, jenž má autoritu působit na autory a recenzenty, aby dodržovali výzkumné a publikační standardy (MARUŠIĆ – MARUŠIĆ 2001). V tomto smyslu fungovaly MV bezesbytku a zcela jistě do budoucna i fungovat budou. Jednalo se o velmi úzkou spolupráci a komunikaci s autory a maximální snahu napomoci autorům texty upravit do podoby splňující náročná kritéria kladená na akademické texty. Komunikace s autory zahrnovala detailní doporučení, velmi často nad rámec standardní komunikace, se kterou se autor setká v nejprestižnějších odborných časopisech. Redakce MV vždy dbala na to, aby publikované texty obsahovaly jednoznačnou výzkumnou otázku, jež bude koherentně propojovat celý text, od teoretické a konceptuální části, přes jasný popis metodologie výzkumu, až po samotný výsledek výzkumu. Nebylo výjimkou, že rukopis byl pečlivě redakcí připomínkován a vrácen k výraznému přepracování autorům ještě před zasláním do recenzního řízení. Projít recenzním a připomínkovým řízením bylo často velmi náročné, nicméně představovalo velmi cenný vzdělávací proces, zejména pro začínající autory, a to v době, kdy výuka a procvičování metodologie v českém vysokoškolském prostředí ještě zcela nezakořenila, na rozdíl od současnosti (VIZ NAPŘ. KOFROŇ – KRUNTORÁDOVÁ 2015).

Jak jsem již zmínila, tuto úlohu bude plnit časopis jistě i nadále, ale jsem přesvědčena, že předchozí „malost“ MV, kterou lze chápat díky vydávání v češtině jako geografické a sociální ohraničení působnosti na česko(slovenské) akademické pole, měla pozitivní vliv na budování vzájemného vztahu mezi redakcí a autory i recenzenty. Jelikož i obor

mezinárodních vztahů v České republice lze označit jako relativně malý co do počtu studijních programů, doktorandů a vyučujících, vzájemná znalost autorů, recenzentů a redaktorů, ať už přímá, nepřímá (např. přes vedoucího práce) či potenciální (velká pravděpodobnost setkání v budoucnosti), přispěla k vytvoření vzájemného závazku vůči časopisu.

Z vlastní zkušenosti redaktorky MV vím, že mnozí recenzenti byli zpočátku nakloněni spíše recenzi nepřijmout z důvodu velkého vytížení, ale pro MV byli ochotni posudek vypracovat. Rovněž autoři vždy vesměs pozitivně reagovali na návrhy na změny rukopisů. Naopak, ze své současné zkušenosti redaktorky jiného malého časopisu vnímám větší odosobnění autorů i recenzentů, včetně často menší ochoty autorů reagovat na připomínky redaktorů a recenzentů a přepracovávat své texty. Argumentuji tedy, že propojenost časopisu s komunitou byla vzdělávací role MV dovnitř českého oboru ještě umocněna. Otevření se časopisu vůči větší množině autorů a recenzentů mimo české prostředí plným přechodem na anglický jazyk naopak s velkou pravděpodobností tento vzájemný vztah oslabí.

Chtěla bych zde podtrhnout další směr, kterým MV v české verzi působily ve své vzdělávací roli, a to je směr zevnitř vědecké komunity směrem ven, kdy se role vzdělávání neomezovala jen na úzkou skupinu akademiků. Pokud si MV jako malý časopis dokázaly vybudovat silnou specifickou identitu a roli, tak se jedná právě o tuto vzdělávací roli směrem ven. Vzdělávací funkce MV především vůči svým autorům zůstane jistě zachována i při plném přechodu na publikování v anglickém jazyce, o této rovině vzdělávání širší české odborné veřejnosti, kam lze zahrnout např. politiky, pracovníky státní správy se zahraničním přesahem, novináře, ale i studenty oboru (bakalářských či magisterských programů), lze pochybovat. Jazyková vybavenost a dostatečná znalost anglického jazyka u těchto skupin bohužel často ještě není samozřejmostí. Mezinárodní vztahy zpřístupňovaly nejnovější poznatky a argumenty oboru formou kvalitního výzkumu širší veřejnosti právě díky tomu, že vycházely v českém jazyce.

Díky důrazu na propracování výzkumného rámce, na logickou strukturu textu, na propojení teoretické a analytické části článku, zkrátka na kvalitu akademického textu, se v dnešním archívu MV vytvořila solidní databáze kvalitních odborných článků v českém jazyce. Souběžně docházelo k tříbení odborné terminologie v českém jazyce, jež je potřebné

i pro samotné akademiky, kteří ač publikačně činní v zahraničí, stále ještě přednášejí v češtině, zkoušejí studenty v českém jazyce nebo komunikují se širokou veřejností skrze média. Pro účely vzdělávání širší odborné veřejnosti byla také velmi účinná forma textů tzv. konzultací (do čísla 4/2017). Ty do českého prostředí přinášely přehledným způsobem (nicméně na vysoké odborné úrovni) teorie a nové koncepty, které se jen s velkým časovým odstupem, pokud vůbec, dočkají zařazení do učebnic a studijních programů.

Tuto vzdělávací funkci podtrhuji proto, že články MV v češtině pravidelně využívám ve výuce bakalářských i magisterských programů. Předkládám je studentům pro jejich samotný obsah. Ale nejvíce je využívám při výuce metodologie výzkumu. Na většině článků z MV je možno studentům ilustrovat mnoho dobré praxe psaní odborného textu. Vzhledem k tomu, že se časopis hlásí k principům otevřeného přístupu, jsou články pro studenty vždy volně dostupné a jako významnou výhodu vnímám právě i fakt, že jsou články v českém jazyce. Někteří studenti jsou teprve na začátku svého studia a nemají dostatečně vžitou terminologii či nejsou ještě dostatečně zkušení v četbě odborných textů v anglickém jazyce. Díky tomu, že jsou články napsány v českém jazyce, je možno se se studenty soustředit na podstatu probírané látky (tvorba výzkumného rámce, nalezení vhodné výzkumné otázky, stavba odborného textu).

Zároveň se studenti četbou českých odborných textů setkávají s kultivovaným odborným jazykovým stylem, který sami potřebují ovládnout pro psaní bakalářských či diplomových prací, jelikož ty jsou stále ještě většinou psány v českém jazyce. Z mého pohledu se tedy při zadávání četby českých odborných textů nejedná o ulehčení práce pro studenty, ale o podstatnou součást učení dovednosti se správně ústně i písemně vyjadřovat v jazyce, v němž od nich požadujeme jejich vlastní výzkumné výstupy. V tomto smyslu tedy vnímám ukončení vydávání článků v českém jazyce v MV jako vytvoření určité prázdnoty. Řečeno obrazně, vyschne tak jeden z dalších pramenů pro kultivaci a vzdělání (především) studentů, ale i širší veřejnosti v České republice. A zcela neobrazně, pro účely mé pedagogické praxe, přestane přibývat pramenů pro využití ve výuce.

V úvodu této reflexe jsem zmínila čtyři hlavní funkce odborných časopisů. V textu jsem pak představila pátou roli, roli vzdělávací. Jsem si plně vědoma, že tato pátá role není obecně považována za stěžejní pro odborné časopisy a bývá zmiňována jenom minoritně. Přesto jsem považovala za důležité zdůraznit tuto formu působení MV, jelikož byla podstatnou částí identity jejich plně české verze. Spolu s ostatními prvky tak spoluvytvořila *raison d'être* časopisu. Rozhodnutí přejít na vydávání textů pouze v anglickém jazyce muselo být pro redakci obtížné, ale jistě dává na prostou logiku v rámci celého systému vědy a zejména hodnocení vědy, jak je v současné době nastaven. Časopis tak bude mít větší šanci zviditelnit se v širší akademické obci i mimo Českou republiku. Nicméně zařadit se mezi skutečně prestižní časopisy bude obtížné a bude vyžadovat vybudování nové specifické identity.

POZNÁMKY

- 1 Je ovšem nutno poznamenat, že existence a formy recenzního řízení jsou nejen v poslední době předmětem diskuse i ostré kritiky (např. Fyfe 2015, Crane – Martin 2018, Murdie 2022).
- 2 Scientometrie je definovaná jako „věda zabývající se měřením vědeckého a technologického pokroku“ (Brusilovsky 1978: 193).

ZDROJE

- B Beneš, Vít (2010): Teorie rolí Konceptuální rámec pro konstruktivistickou analýzu zahraniční politiky. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 45, No. 4, s. 72–87.
- Beneš, Vít (2016): Editorial. Speciální číslo k 50 letům časopisu *Mezinárodní vztahy*. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 51, No. 1, s. 5–15.
- Brusilovsky, B. Ya. (1978): Partial and System Forecasts in Scientometrics. *Technological Forecasting and Social Change*, No. 12, s. 193–200.
- C Conley, John P. (2012): Low acceptance rates, commercial publishing, and the future of scholarly communication. *Economics Bulletin*, Vol. 32, No. 4, s. 1–37.
- Crane, Harry – Martin, Ryan (2018): In peer review we (don't) trust: How peer review's filtering poses a systemic risk to science. *Researchers.one* [online], <<https://researchers.one/articles/18.09.00017>>.
- D Druhlák, Petr (2001): Mezinárodní vztahy – časopis a disciplína. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 36, No. 1, s. 5–7.
- F Fjällbrant, Nancy (1997): *Scholarly Communication – Historical Development and New Possibilities*. Proceedings of the IATUL Conferences. Paper 5, <<https://docs.lib.purdue.edu/iatul/1997/papers/5>>.

- Fyfe, Aileen (2015): Peer review: not as old as you might think. *Times Higher Education* [online], June 25, 2015, <<https://www.timeshighereducation.com/peer-review-not-as-old-as-you-might-think>>.
- H Hynek, Nik (2005): Anglická škola a teorie mezinárodních vztahů: obsahový vesmír, akademický svět a kritiky přístupu. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 40, No. 2, s. 76–89.
- K Karlas, Jan (2022): Mezinárodní vztahy 2000–2017: rozbor jedné základní etapy vývoje časopisu. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 57, No. 4, s. 75–94, <<https://doi.org/10.32422/mv-cjir.497>>.
- Kofroň, Jan – Krontorádová, Ilona (2015): Česká cesta metodologického vzdělávání v politické vědě v mezinárodní perspektivě. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 50, No. 4, s. 26–48.
- M Marušić, Matko – Marušić, Ana (2001): Good Editorial Practice: Editors as Educators. *Croatian Medical Journal*, Vol. 42, No. 2, s. 113–120.
- Marušić, Matko – Marušić, Ana (2009): The purpose of scientific journals: small is important. *The Journal of Teheran University Health Center*, Vol. 4, No. 3, s. 143–147.
- Murdie, Amanda (2022): Peer review is in trouble! *Twitter.com* [online], August 16, 2022, <<https://twitter.com/AmandaMurdie/status/1559602344672772096>>.
- R Rallison, Simon (2015): What are Journals for? *Annals of The Royal College of Surgeons of England*, No. 97, s. 89–91, <<https://doi.org/10.1308/003588414X14055925061397>>.
- Robertson, Miranda (2009): What are journals for? *Journal of Biology*, Vol. 8, No. 1, <<https://doi.org/10.1186/jbiol111>>.
- V Varkočková, Martina (2012): Konceptuální analýza ontologické bezpečnosti. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 47, No. 4, s. 75–92.

NOTE

This contribution was published within the Scientific-Research Framework of the MUP, no. 100 „Central European Journal of International and Security Studies“ financed by the support of the Ministry of Education, Youth and Sports for the Longterm Conceptual Development of a Research Organisation in the year 2023.

AUTHOR BIOGRAPHY

Martina Varkočková is an Assistant Professor at the Metropolitan University Prague. She currently works as a Deputy Editor-in-Chief of the Central European Journal of International and Security Studies.

Mezinárodní vztahy: nositel i oběť internacionalizace

Mezinárodní vztahy: the bearer and victim of internationalisation

PETR DRULÁK

University of West Bohemia, Pilsen, Czech Republic

E-MAIL

drulak@kap.zcu.cz

ORCID

<https://orcid.org/0000-0001-9909-2176>

DOI

<https://doi.org/10.32422/mv-cjir.500>

Ukončení časopisu *Mezinárodní vztahy* (dále MV) je vhodnou příležitostí k reflexi časopisu i stejnojmenného českého oboru. Časopis zaniká, i když pod stejným názvem v angličtině a výlučně s anglickými texty má Ústav mezinárodních vztahů (ÚMV) nadále vydávat odborný čtvrtletník. Jazyk totiž patří k podstatě časopisu, a to i odborného, není pouhým přidruženým rysem jako např. podoba obálky či grafická úprava, jejichž změna se podstaty nedotýká. Nejsme tedy svědky podružné změny v rámci kontinuity, takových MV za téměř šedesát let své existence zažily bezpočet.

Souvislost s oborem je dána tím, že u nás, podobně jako v zahraničí, obor „*existuje především v časopisech*“ (WAEVER 1998: 697). Přesto obor není pouze časopisem, tvoří ho také výzkumné a pedagogické instituce, včetně ÚMV, který v českém prostředí plnil specifickou roli. Svůj smysl pak obor odvozuje od vnějších vazeb, z nichž dvě jsou nejpodstatnější: s českým působením v realitě mezinárodní politiky a s mezinárodním oborem mezinárodních vztahů.

Tato stať začíná teoretickou reflexí těchto dvou vazeb. V jejich světle pak reflektuje významné momenty historie časopisu MV. Dochází k závěru, že jeho zánik je důsledkem nevládnuté internacionalizace českého oboru mezinárodní vztahy.

Před samotným výkladem je na místě objasnit autorova východiska; každá, i sebeakademičtější pozice z něčeho vychází. Z části jsou dána předchozí drahou: šéfredaktora tohoto časopisu, profesora mezinárodních vztahů, ředitele ÚMV, náměstka ministra zahraničních věcí a velvyslance. Z části vycházejí i z její kritické reflexe. Také se však opírají o předpoklady centrality jazyka a státu. Jazyk není pouhým neutrálním médiem vyjadřujícím na jazyce nezávislé myšlenky, nýbrž prostředím, které myšlenky spoluutváří.¹ Český obor mezinárodní vztahy tedy ke svému plnému rozvoji potřebuje češtinu, což samozřejmě neznamená, že by se místní badatelé měli odborně vyjadřovat pouze česky; pro příslušníky menších národů a oborů platí povinnost odborné vícejazyčnosti.

Druhý předpoklad se týká státu. Národní stát zůstává směrem dovnitř základním rámcem demokracie a směrem ven hlavním stavebním kamenem mezinárodní politiky.² K významným výzkumným otázkám českého oboru mezinárodní vztahy proto nutně patří reflexe českého

státu a společnosti v mezinárodních souvislostech. To nijak neomezuje výzkumný záběr, který zahrnuje jak empirické jevy, jež jsou pro zdejší stát a společnost významné, tak i metodologické, teoretické a meta-teoretické otázky výzkumu.

NEZÁVISLOST A INTERNACIONALIZACE V OBORU MEZINÁRODNÍ VZTAHY

Stanley Hoffmann před několika desetiletími vymezil mezinárodní vztahy jako „americkou sociální vědu“ (HOFFMANN 1977/1995). Americkou převahu v mezinárodním oboru vysvětluje výsadním postavením USA ve světové politice. Argumentuje, že mimo USA se buď žádná velká mezinárodně-politická rozhodnutí nedělají, a tudíž tam ani není potřeba mezinárodní vztahy zkoumat, anebo se dělají, ale v podmínkách nesvobodných společností, které neumožňují rozvoj nezávislého oboru. Hoffmannovo vymezení je stále platné co do sociální vědy (NEUMANN 2014). I americká dominance přetrvává, ale vzhledem k posilování některých západoevropských směrů výzkumu oboru může být dnes přesnější mluvit o západní sociální vědě či o tvořícím se (západo)evropském jádru (MALKSOO 2021).

Hoffmann se dotýká dvou klíčových vztahů: výzkumu s praxí a oboru národního s nadnárodním. První vztah pojmám jako otázku nezávislosti, ten druhý jako otázku internacionalizace. Obě otázky souvisejí s pojetím mezinárodních vztahů jako „sociální vědy“ spíše než humanitního oboru. Nejde pouze o akademické nálepky. Sociální věda hledá obecné vzorce, které se napříč časem a prostorem opakují, nejlépe kauzální zákonitosti. Humanitní pojetí se zaměřuje na jedinečnost bez nároku na explicitní zobecnitelnost. Nicméně zobecňuje už tím, že používá obecné pojmy, ale činí tak většinou vskrytu bez jasných pravidel, neboť pravidla by se srážela s jedinečností.

Ačkoliv obě pojetí se v praxi prolínají, na pojmové úrovni odpovídají rozdílu mezi vysvětlením a porozuměním (HOLLIS – SMITH 2000). V mezinárodních vztazích máme oba přístupy, ale jejich vliv a použití se liší podle národního prostředí, v němž se obor vyvíjí. Jeden obvykle převáží a pak určuje standard, jemuž se druhý přizpůsobuje a vůči němuž se případně vymezuje. Americký obor se během druhé velké debaty ustavuje

jako sociálně-vědný, čímž předepisuje standardy ostatním. Evropské obory vycházející z humanitní tradice se s tím musejí vypořádávat.

Směr k sociální vědě také posiluje nezávislost na politické moci (především státu). Obor tím zdánlivě získává pozici nezávislého rádce či napomínatele, ve skutečnosti se však vzdaluje i od praktických potřeb. Vytváří a prohlubuje výzkumné specializace a upevňuje sdílení termínů, pojmů a metod, čímž posiluje vlastní identitu a výzkumnou nezávislost. Na druhé straně se tím uzavírá před jinými obory a praktickými uživateli. Jeho výstupy se pro nezavěšeného čtenáře stávají nesrozumitelnými. Ale zatímco nepřístupnost přírodovědného výzkumu širšímu publiku je vykoupena jeho novými, prakticky použitelnými objevy, obor mezinárodní vztahy nic podobného nabídnout nemůže. Nesrozumitelnost se pak pojí s bezvýznamností (NAPŘ. DESCH 2015).

Tento trend původně vyvolaný sociálně-vědním obratem druhé velké debaty pokračuje i třetí velkou debatou. Nastupující kritičtí teoretici označují dosavadní teorie za pouhé nástroje k řešení problémů a obracejí pozornost k meta-teoriím (COX 1986). Obor tím dále posiluje svoji nezávislost i filozofické základy, což samo o sobě může mít i praktický význam (JAHN 2017), ale současně si podobně jako středověká teologie vytváří vlastní, praxi vzdálený svět. Není divu, že přelomová díla oboru (NAPŘ. WALTZ 1979 ČI WENDT 1999) nepřinášejí nic, co by nebylo známo z předchozího myšlení, pouze to formulují jazykem taženým vědou nebo filozofií, který je mimo obor nesrozumitelný. Vedle toho však vzniká řada užitečných studií; prakticky relevantních, neboť odpovídají na reálnou potřebu, i akademicky kvalitních, neboť jsou založeny na jasném pojmu a metodě. Je přitom vedlejší, zda jsou orientovány realisticky, kvantitativně, feministicky či jakkoliv jinak.

Vedle výzkumu užitečného a zbytečného platí také odlišení výzkumu nezávislého od poplatného mocenským zájmům. Výzkumu užitečnému hrozí poplatnost a nezávislému zbytečnost. Proč? Posilování autonomie dovoluje oboru nárokovat nezávislost vůči praxi, jež má být zárukou kvalitního výzkumu. Současně je však relativizována závislost na zdrojích prostředků a zdrojích informací. Ačkoliv tyto závislosti se týkají většiny výzkumných oborů, informační závislost je ve výzkumu mezinárodní politiky mimořádně silná. Klíčové informace často nejsou ani s odstupem času veřejně dostupné a výzkumníci je získávají rozhovory

s přímými účastníky či jejich spolupracovníky. To vyžaduje vzájemnou důvěru a ochotu účastníků sdílet neveřejné informace, což ovšem vede k riziku, že výzkum se stane poplatným svému předmětu. Touto poplatností je ohrožen zejména humanitně orientovaný výzkum aktuálních událostí, který svým zaměřením na jedinečnost nejlépe odpovídá potřebám praxe; jakkoliv disponuje metodologickými nástroji, jimiž lze tuto poplatnost do určité míry neutralizovat.

Na druhou stranu výzkum se může také věnovat čistě teoretickým otázkám nebo se empiricky opřít i o veřejně přístupná data, v popisech historických událostí, archivech, statistických databázích či tematických korpusech, které je možno vyhodnocovat metodami sociálně-vědného výzkumu. Zde pak hrozí druhé úskalí. I když závěry nebudou zatížené těžko srozumitelným jazykem, jak se stává, často budou příliš obecné a nejednoznačné, což omezuje jejich užitek. To, že užitečnému výzkumu hrozí poplatnost a nezávislému zbytečnost, samozřejmě nevylučuje existenci užitečného a nezávislého výzkumu, ani toho zbytečného i poplatného zároveň.

Problém internacionalizace se dotýká především badatelů působících mimo anglosaská centra. Mohou si vybrat několik cest, jimiž se budou k nadnárodnímu oboru vztahovat. Loke a Owen (2022) jich rozlišují sedm. První dvě jsou národní (oddělenost, služba státnímu zájmu) a autoři článku jimi zjevně opovrhují. Zbývající cesty jsou internacionalizační, více méně odpovídají logikám realismu, liberalismu a kritickým přístupům; což je interpretace má, nikoliv autorů. Dvě realistické cesty vycházejí z mocenské převahy centra a nabádají k napodobování západních vzorů (důslednému či lokálně citlivému), liberální cesta sází na otevřenost akademických center přijímajících nové podněty (pluralismus), zatímco dvě kritické cesty sní o radikální změně centra z okrajů (odpor a emancipace).

Co nám to říká o povaze internacionalizace? Lze očekávat, že bude mít realistický charakter více či méně citlivé asimilace. Tomu odpovídá Hoffmannovo stále platné pojetí „americké“ vědy, do níž se ostatní zapojují. Hlavní výzkumná a výuková centra i časopisy jsou na amerických univerzitách, které příležitostně doplňují výzkumné instituce ve Velké Británii, Kanadě či jinde v anglosaském světě, hlavními vydavateli jsou americká a britská nakladatelství. Nicméně tuto hegemonii také umožňuje pojetí mezinárodních vztahů jako sociální vědy. Na rozdíl od humanitního pojetí

chce nabídnout standardy, pojmy, teorie a metody, jež mají být univerzálně použitelné, a tudíž mají umožnit plnoprávnou účast v oboru badatelům v kterékoliv části světa. Ve skutečnosti však vycházejí z amerických kategorií, obohacených o prvky ze západoevropské intelektuální tradice.

To nevyklučuje, že dostatečně silné obory mimo USA si vydobydou místo na slunci, čímž navíc potvrdí liberální rétoriku amerického centra o jeho vlastní pluralitě a otevřenosti. Během studené války se to však podařilo pouze Britům, kterým nakonec byla uznána „anglická škola“. Jistě tomu napomohla angličtina, výzkumná a vydavatelská infrastruktura, tradice imperiálního myšlení i politická loajalita Londýna k Washingtonu. Západní Evropě se navzdory jejímu potenciálu dlouhá desetiletí nic podobného nedařilo (WAEVER 1998, JOERGENSEN 2000), teprve v posledním desetiletí se prosazuje i západoevropský hlas; vzniká vlastní profesní organizace, rozvíjejí se evropské časopisy a např. obor evropských studií je dnes ovládán americkými přístupy v menší míře než v minulosti.

Vědomí úpadku americké hegemonie dnes pak posiluje uvnitř USA liberální volání po větší pluralitě, např. iniciativou Global IR,³ zahrnující Čínu, Indii, Afriku a další pomíjené části světa. Na jedné straně se tento zájem setkává se zájmem o postkoloniální přístupy na amerických univerzitách. Na druhé straně se tento zájem zásadně rozchází s liberálním pluralismem, jeho autoritářský aktivismus vychází z radikálních odnoží kritických teorií (feministické, genderové, klimatické, postkoloniální) a usiluje o rozbití tradičních struktur (vědeckých oborů i společnosti). Kritické cesty odporu a emancipace se uskutečňují jako strategie amerického univerzitního aktivismu, nicméně badatelé ze zbytku světa je mohou vnímat jako boj, který se jich netýká, a další americký export teorií. Mohou dát přednost národním cestám.

Tito badatelé jsou buď na periferii, představované anglosaskou druhou ligu a badateli odjinud integrovanými do nadnárodního oboru, nebo uzavřeni v autonomních národních oborech, které ten americký sice mohou vnímat, ale svojí výzkumnou a publikační činností se ho neúčastní. Každý národní obor je ve srovnání s tím nadnárodním nedostatečný (velikostí, konkurencí, produkcí), současně však i nutně otevřenější místním tématům i způsobům myšlení a vyjadřování. V jedné a téže zemi často nalézáme oba typy strategií. V severní Evropě převažuje internacionalizace do

periferie nadnárodního oboru, jinde v Evropě, a většinou mimoevropského, neanglosaského světa, mají hlavní slovo národní obory. Badatel v tomto prostředí může stát před volbou, zda být řadovým členem nadnárodního oboru, nebo hvězdou toho národního.

I rozlišení mezi nadnárodním, americkým oborem a obory národními má důsledky pro vztah s praxí. V USA vznikl silný, nadnárodní obor, který si stanovuje vlastní akademická kritéria kvality a témata výzkumu. Ta se jen částečně kryjí s potřebami praxe americké a postrádají jakoukoliv souvislost s praxí v jiných částech světa. Internacionalizace, tedy integrace do amerického oboru (vyjádřená publikacemi ve směrodatných časopisech a u angloamerických nakladatelů), je tudíž spojena s akademickým uznáním, ale obvykle se mívá s potřebami praxe. Těm naopak bude otevřenější národní obor v důsledku strukturálního tlaku vyvíjeného příslušnými národními institucemi. Na druhou stranu jeho výstupy budou často trpět nedostatky v akademické kvalitě, neboť nejsou vystaveny takovému akademickému tlaku jako internacionalizované výstupy.

V posledních třiceti letech prošel český obor podobně jako řada jiných oborů ve střední Evropě napodobovací internacionalizací a skončil na okraji. Převažuje názor, že se nachází na semiperiferii (KRATOCHVÍL 2016; RŮŽIČKA 2016) a podle všeho se z ní hned tak neposune (EBERLE ET AL. 2021). Konec sovětského bloku vedl paradoxně k degradaci regionu ze světa druhého do třetího podřízeného západnímu panství (KUUS 2004: 475). Řada badatelů se proto na region dívá očima postkoloniálních teorií (TRUBINA ET AL. 2020; MALKSOO 2021). Ale tato perspektiva je zavádějící, neboť opomíjí důsledky dvou zásadních střeoevropských odlišností: státy regionu samy usilovaly o včlenění do západní sféry⁴ a nenacházejí se na severo-jihní ose mezi bývalými metropolemi a koloniemi (MÜLLER 2020; JEHLIČKA 2021).

Reflexe podnícená padesátiletím časopisu MV potvrdila badatelskou bezradnost odpovídající tomuto postavení. Tehdejší ředitel ÚMV navrhoval postkoloniální import ze Západu, patrně doufal, že diskurz „hybridity“, „mikry“ a dalších postkoloniálních zaklínadel pomůže nápravě (KRATOCHVÍL 2016). Bývalý pracovník ÚMV a badatel jednoho z nejprestižnějších britských pracovišť do Česka vzkázal, v duchu „chudoba cti netratí“, že semiperiferie nabízí takové badatelské možnosti, o nichž se centru ani nesní, a že by je čeští badatelé měli začít konečně využívat (RŮŽIČKA 2016). Nicméně i knížecí

rada může stát za zamyšlení, zejména když upozorňuje na svobodu výzkumu na (semi)periferii a diktát politické korektnosti v centru. Vybízí totiž k novému zájmu o národní cestu navzdory politicky korektní demonizaci, které se jí v centru dostává (LOKE – OWEN 2022).

ŠEDESÁTÁ LÉTA – HRANICE NEZÁVISLOSTI

Nezávislost a vztah k praxi byly velkými tématy nově založeného československého oboru mezinárodní vztahy i jeho odborného časopisu v druhé polovině šedesátých let. Tehdejšími badatelům šlo o dvojí nezávislost: zahraničněpolitickou (Prahy na Moskvě) a výzkumnou (na politickém rozhodování). Hlavní oporou nezávislosti byl argument vědy, ale napomáhala jí také internacionalizace nesovětským směrem. Časopis byl hlavním médiem i svědkem těchto pohybů.

Periodikum MV vzniká v roce 1958 jako ročenka tehdy čerstvě založeného Ústavu pro mezinárodní ekonomiku a politiku), ÚMPE (DRULÁK 2002), tedy instituce zřízené ministerstvem zahraničních věcí podle sovětského vzoru IMEMO (Institut mirovoj ekonomiky i meždunarodnych otnošenij), s níž získává český obor mezinárodních vztahů vlastní institucionální zázemí. Od roku 1966 začíná vycházet stejnojmenný čtvrtletník, který má plnit funkci „orgánu ... [všech], kteří na různých pracovištích a v různých disciplínách zkoumají problémy mezinárodně vztahové“ (ŠNEJDÁREK 1966: 13). Články, které pak časopis přinášel, utvářely identitu nově vznikajícího oboru, zejména reflexí vztahu k praxi, k mezinárodnímu prostředí i metod výzkumu.

Samotné založení ÚMPE a následně odborného čtvrtletníku bylo zásadním aktem emancipace výzkumu mezinárodních vztahů i zázemím úvah o samostatnější zahraniční politice. Vše se odehrávalo v podmínkách centralizovaného sovětského bloku, kde např. platilo, že výchova špičkových československých diplomatů neprobíhala doma, nýbrž na moskevském MGIMO. Tyto podmínky podobnému vývoji zpočátku nenahrávaly. Až uvolňování napětí mezi oběma supervelmocemi od druhé poloviny padesátých let vytvořilo prostor pro větší autonomii vazalských států uvnitř bloku a tím i vznik oboru (DRULÁK 2002). Vydávání odborného českojazyčného časopisu bylo stvrzením postavení Československa jako místa, jež má ambici přispívat k mezinárodnímu působení sovětského bloku, a také

potvrzením nároku československého oboru ideově vstupovat do tohoto procesu. Jakkoli nepřipadalo v úvahu, že by se československá zahraniční politika osamostatnila od sovětské, možnost vlastního prostoru v rámci východního bloku se reformním komunistům, jiní autoři nebyli, jevila jako reálná (KOTYK 1968; ŠEDIVÝ 1966A). Studium jugoslávské zkušenosti potom mělo vyloženě subverzivní charakter, neboť se jednalo o zakladatele hnutí nezúčastněných, a tudíž nositele na Moskvě zcela nezávislé zahraniční politiky.

Obor hájil svoji autonomii vůči zahraničněpolitické praxi jednak svojí vědeckostí a jednak loajalitou svých příslušníků k politickému systému (vyjádřenou na základní úrovni členstvím v komunistické straně) (DRULÁK 2002). Oč se tato vědeckost opírala? V debatě o pojetí oboru jako vědy se na stránkách časopisu střetávali přívrženci formálních metod se zastánci historických metod. Nicméně články, které byly publikovány, se téměř nikdy o formální metody neopíraly. Jednalo se o politicky orientované analýzy založené na studiu dokumentů, jež však ve valné většině nebyly výsledkem systematické výzkumu, ani nemohly být jednoznačně metodologicky zařaditelné; což však nebylo neobvyklé ani v předních anglosaských časopisech té doby. Na druhou stranu se pokoušely mluvit k praxi jazykem praxe. Nicméně hned první článek prvního čísla, z pera šéfredaktora (ŠEDIVÝ 1966A), byl cenzurován ministerstvem zahraničních věcí a operativně nahrazen článkem ředitele ÚMPE, který poněkud paradoxně obhajoval nezávislost výzkumu (ŠNEJDÁREK 1966). Koncepti oboru a jeho autonomii na politické praxi se potom věnovala celá řada dalších statí (KRÁTRÝ 1966; ORT 1966, 1968; PLAČEK 1966; REDAKCE 1967).

Úsilí o nezávislost podporovala internacionalizace. Závislost na sovětském oboru, vyplývající ze zařazení Československa do sovětského bloku, byla vyvažována explicitním zájmem o výzkum míru a o jugoslávské bádání jakož i citacemi americké literatury. Zdroje dobré vědecké praxe hledali badatelé i v zahraničí. Ačkoliv v debatách se pochopitelně často odvolávali na sovětskou praxi, zejména stoupenci formálních přístupů poukazovali na sovětské pokusy o zvědečtování výzkumu mezinárodních vztahů, skutečnou inspiraci hledali jinde. Někteří výzkumníci odkazovali na soudobé autority amerického oboru mezinárodní vztahy (SOJÁK 1966), ale z hlediska strategické orientace je podstatnější, či články ze zahraničí si do časopisu našly cestu. Až do roku 1969 nebyla v časopise publikována žádná stať sovětského badatele (INOZEMCEV 1969), ale dva články ze zahraničí se tam

objevily – první z pera šéfa bělehradského ústavu MV ^(MATES 1967) a druhý od zakladatele výzkumu míru Johana Galtunga ^(GALTUNG 1968). Zatímco jugoslávský text vyjadřoval hlubší zájem o prostředí charakterizované nezávislou komunistickou zkušeností, Galtungova stať odkazovala k tehdy nově etablované výzkumné tradici z kapitalistického Západu. Výzkum míru se těšil stále pozornosti ^(ŠEDIVÝ 1966B; ORT 1969), neboť šlo o nezávislý přístup, jenž se stavěl kriticky k mezinárodnímu kapitalismu a navíc nebyl vnímán jako součást amerického oboru.

Po sovětské invazi v roce 1968 je ÚMPE zrušen jako centrum zahraničněpolitického revizionismu a nahrazen ÚMV ^(SOJÁK – HRŮZA 1987), časopis MV se proměňuje na informační bulletin. Mizí úvahy o nezávislosti zahraničněpolitické i výzkumné, mezinárodně vztahové otázky zůstávají, ale není důvod si je klást z československého hlediska.

PO ROCE 1989 – INTERNACIONALIZACE

Obnova zahraničněpolitické nezávislosti v roce 1989 doprovázená geopolitickou orientací k Západu přinesla jak změny v ÚMV, tak i v povaze časopisu. Časopis i obor zažívají tři fáze západně orientované internacionalizace.⁵ První začíná rokem 1989 a spočívá v seznamování se západními debatami o mezinárodních vztazích a jejich výzkumu. Druhá nastupuje s počátkem tohoto století v podobě importu standardů americké sociální vědy do českého oboru. Během druhé dekády 21. století začíná třetí fáze. Odhaluje limity internacionalizace probíhající napodobováním nadnárodního oboru a současně tento trend zesiluje, čímž nastoluje otázku další existence českého oboru.⁶

Obnovovateli oboru na počátku devadesátých let byli bývalí reformní komunisté vyhození z ÚMPE během normalizačních čistek, kteří se pokoušeli navázat na šedesátá léta. Charakter časopisu odrážel tuto realitu, rovněž se ho dotýkaly problémy, jimiž obnovovaný český obor mezinárodní vztahy v devadesátých letech trpěl. Šlo především o nedostatek odborných kapacit způsobený jak izolací od nadnárodního oboru, tak i absencí autonomního domácího výzkumu v sedmdesátých a osmdesátých letech.

Do časopisu se to promítalo nedostatkem autorů a koncepční nejasností. Vedle odborných statí, které však měly spíše popisný charakter, převládaly publicistické příspěvky bez teoretického a metodologického aparátu i bez odkazů na literaturu. Zatímco v šedesátých letech byl časopis exkluzivním místem debat o povaze výzkumu mezinárodních vztahů a o zahraniční politice, hlavní debata devadesátých let, o národních zájmech, se vedla na stránkách měsíčníku *Mezinárodní politika* a akademické otázky výzkumu nebyly reflektovány vůbec. Z hlediska zainteresované veřejnosti existoval čtvrtletník MV ve stínu měsíčníku. Rozdíl mezi jejich statěmi nebyl většinou dán rozdílem mezi tím, co je odborné, a tím, co je popularizační, nýbrž pouze délkou článku – kratší šly do měsíčníku, delší (obvykle v rozsahu pět až deset stránek) do čtvrtletníku, podle úsudku šéfredaktora, který řídil oba časopisy, ale bez dalšího odborného posouzení.

Celková orientace české společnosti k západu se na úrovni časopisu projevovala především překládáním článků z prestižních západních periodik neakademického charakteru (např. *Foreign Affairs*, *Le Monde diplomatique*, *Internationale Politik und Gesellschaft*), jejichž autoři byli jak významní badatelé, tak i politici. Zejména v první polovině devadesátých let přinášel vedle českých autorů také překlady zahraničních statí velkých jmen mezinárodní politiky (např. Zbigniew Brezinski, Christopher Coker, Jacques Rupnik, Richard von Weizsäcker), čímž si časopis získával čtenáře. Rovněž nechyběla kritická reflexe české zahraniční politiky, zejména pak její přeceňování NATO na úkor OBSE či zanedbávání středoevropské spolupráce (NAPŘ. KOTYK 1995).

Tvář, kterou měl časopis v devadesátých letech, vyjadřovala praktickou orientaci oboru. Články se týkaly aktuálních otázek mezinárodních vztahů i české zahraniční politiky. Nicméně nebyly zaměřeny akademicky, příspěvky českých akademiků většinou nebyly výsledkem teoreticky a metodologicky založeného výzkumu, nýbrž popisnými souhrny faktů. Český a nadnárodní obor se v té době potkávají na úrovni politických debat (rozšiřování EU a NATO, otázky evropské bezpečnosti, postavení Ruska), nedochází však k propojování českého a nadnárodního oboru. Představitelé českého oboru jsou empiricky orientovanými specialisty, nicméně nejsou akademicky vybaveni k produkci výzkumu, jenž se dále mezinárodně uplatnit v nadnárodním oboru. Pokud jsou zapojeni do mezinárodních výzkumných

projektů, připadá jim role šerpů, kteří díky znalosti jazyka a místního prostředí dodávají data západním akademikům (DRULÁK 2001).

Během prvního desetiletí 21. století se český obor mezinárodní vztahy proměňuje. Nastupuje nová generace badatelů, formovaná v devadesátých letech studijní či výzkumnou zkušeností na Západě. Tomu odpovídá i přeměna časopisu inspirovaná standardy nadnárodního oboru. Časopis se proměňuje na ryze odborné periodikum přijímající pouze články s akademickým aparátem na základě principu oboustranně anonymního recenzního řízení, jak odpovídá standardům americké sociální vědy. Z čistě vizuálního hlediska klesá počet článků v čísle, a naopak roste jejich délka do rozměrů odpovídajícím odborným studiím. Zcela se také mění autorský okruh, nové standardy vylučují většinu obnovitelů oboru z devadesátých let, naopak přicházejí mladí autoři.

Časopis zůstává otevřen debatám o aktuálních politických otázkách, ke kvalitní polemice dochází např. při analýze americké zahraniční politiky George Bushe ml. (ŠEDIVÝ 2002; BARŠA 2003). Těžiště zájmu se však přesunuje k otázkám samotného oboru, k nimž časopis hostí dvě výrazné akademické debaty. V roce 2006 se na fóru o epistemologii společenských věd střetávají konstruktivisté s racionalisty a o tři roky později se vede debata o strategické orientaci českého oboru. Časopis má v tomto období ambici být hlavním orgánem a nositelem standardů českého oboru mezinárodní vztahy, což se mu alespoň po určitou dobu daří. Nabízí se však otázka, zda soustředěním na import sociálně-vědných standardů nedošlo k zanedbání jiných, podstatnějších základů zdravého oboru (DRULÁK 2009), k nimž patří reflexe českého postavení ve světě (WEISS – KOŘAN – BENEŠ 2016), české tradice politického myšlení i péče o českou terminologii oboru. Za příklon k ryze akademickému časopisu také platí výrazným omezením okruhu autorů, tudíž i permanentním nedostatkem článků, a poklesem zájmu čtenářů. Jak tehdy poznamenává jeden z obnovitelů oboru devadesátých let, Otto Pick, MV se staly časopisem akademickým, ale také nudným.⁷

Ve druhém desetiletí přichází výzva celkové internacionalizace českých sociálních věd. Tento původně blahodárny proces se v posledních letech projevuje v často bezduchém promítání amerického citačního indexu Web of Science do hodnocení výsledků akademické práce; vede k pochybné posedlosti citačními kvartily. Radikální internacionalizaci zažívá i ÚMV,

který v důsledku masivního přílivu zahraničních vědeckých pracovníků, jejichž výzkum zpravidla není s Českem nijak tematicky svázán, přechází i ve vnitřní komunikaci na angličtinu. Na druhou stranu samotný ÚMV současně ztrácí své dosavadní dominantní postavení v českém oboru v důsledku posilování vysokoškolských pracovišť; co do materiálních podmínek, přístupu k literatuře, zapojení do mezinárodních projektů i vydávání vlastních periodik

V důsledku těchto pohybů přichází časopis o autory. Na českých institucích přibývají badatelé, kteří nepíší česky, a i badatelé, kteří češtinu zvládají, ztrácejí motivaci k publikování v časopise, který nemůže aspirovat na zařazení do zmiňovaného indexu. *Mezinárodní vztahy* se nejprve otevírají článkům v angličtině, jež jsou publikovány vedle českojazyčných, pozoruhodná změna oproti překladům zahraničních statí v devadesátých letech, aby se posléze staly výlučně anglickojazyčným časopisem.

To, že český obor mezinárodní vztahy ztrácí po 56 letech svůj klíčový orgán v podobě odborného časopisu, se může jevit jako nevyhnutelný důsledek internacionalizace, která českému výzkumu vyhrazuje v americkém nadnárodním oboru třetířadé místo (za druhořadou západní Evropou). To by však nemělo zastírat fakt, že nikdy nerozhodují pouze objektivní podmínky, nýbrž konkrétní aktéři, kteří vybaveni institucionální mocí v těchto podmínkách podle svých možností a schopností jednájí. Z hlediska českého oboru se jedná o jednoznačnou ztrátu. Mizí místo, jež by rozvíjelo českou odbornou terminologii a kultivovalo autonomní české myšlení o mezinárodních vztazích.

ZÁVĚR

Časopis MV patřil od svého vzniku k hlavním orgánům československého a později českého oboru mezinárodní vztahy. Promítaly se do něho všechny velké otázky, jimiž disciplína žila a které tato stať pojednala pod pojmy nezávislosti a internacionalizace.

Znamením posunu k větší nezávislosti bylo již samotné založení časopisu v roce 1966, kdy se také v důsledku cenzury prvního čísla ukázaly její hranice. Normalizační zotročení proměnilo někdejší odborný časopis v nezáživný věstník. Obnovení svobody v devadesátých letech ho pak

otevřelo podnětným příspěvkům všeho druhu. Jeho akademizace po roce 2000 sice tuto pluralitu omezila, ale také opřela výzkumnou nezávislost o fundament odbornosti. Ačkoliv ÚMV jako vydavatel časopisu vždy vedl v různých obměnách tentýž spor o nezávislost s ministerstvem zahraničních věcí (DRULÁK 2007), který je dnes v podmínkách válečné propagandy ostřejší než kdykoliv po roce 1989, zánik časopisu s nezávislostí nesouvisí. Je důsledkem nezvládnuté internacionalizace, v níž obor rezignuje na vlastní jazyk, koncepty, témata i kritéria hodnocení.

Mezinárodní vztahy byly od počátku nositelem internacionalizace oboru. V šedesátých letech recenzovaly zahraniční publikace, publikovaly úvahy i programové stati hledající inspirace v západním či jugoslávském výzkumu, dávaly prostor uznávaným zahraničním badatelům. Po roce 1989 překládaly publicistické články významných světových badatelů i politiků a po roce 2000 přibližovaly český obor tomu mezinárodnímu prosazováním sociálně-vědných standardů i publikováním recenzí. Během posledního desetiletí však internacionalizace vede nejprve k česko-anglické dvojjazyčnosti a posléze k anglické jednojazyčnosti, tedy i zániku českého časopisu.

Ačkoliv tento vývoj není výsledkem politického tlaku na výzkum, důsledky pro nezávislost českého myšlení sebou nese. V šedesátých letech symbolizoval českojazyčný časopis český nárok na autonomii v otázkách, o nichž se mluvilo a rozhodovalo v ruštině v Moskvě. Dnes jeho zánik symbolizuje zřeknutí se tohoto nároku v anglickojazyčném prostředí Bruselu a Washingtonu. Na druhou stranu konec MV může také být příležitostí pro periodika univerzitních pracovišť, která zatím neměla důvod profilovat se jako časopis českého oboru mezinárodních vztahů. Jednalo by se o pokračování zmíněného trendu, v němž univerzitní pracoviště přebírají funkce, jež v českém oboru zastávala snad poněkud netypicky instituce zřízená ministerstvem zahraničních věcí.

POZNÁMKY

- 1 Tento předpoklad vychází z české tradice jazykového pojetí národa, má však širší kulturní i akademické souvislosti. Tento lingvocentrismus u nás historicky čerpá z německé romantiky, nicméně v současné americké sociální vědě, jejíž hegemonický vliv působí i ve střední Evropě, je spojen s pojmem „Sapir-Whorfova hypotéza“. Současným stoupencem této tradice je i George Lakoff (Lakoff 2006; Lakoff – Johnson 2002), významný inspirační zdroj analýzy politických metafor.
- 2 Obor mezinárodní vztahy vede dlouholetou debatu o státocentrismu, kterou nemá smysl shrnovat. Mezi klasiky patří k hlavním stoupencům tohoto pojetí např. neorealista Waltz (1979) či konstruktivista Wendt (1999).
- 3 Tyto iniciativy se zatím spíše jeví jako kroky akademické politiky, kterou jsou sice prospěšné z hlediska uplatnění výzkumu z neamerických periferií, aniž by však zpochybněly jazykovou a konceptuální převahu jádra.
- 4 Malksoo (2021), která vychází z postkolonialismu, mluví o „sebeorientalizujícím“ jednání.
- 5 Karlas (2022) ukazuje, jak časopis věrně odráží vývoj oboru.
- 6 Na význam internacionalizace i její kritickou reflexi upozorňují Weiss – Kořan – Beneš (2016).
- 7 Komunikace s autorem na vědecké radě ÚMV mezi lety 2001 a 2003.

ZDROJE

- B Barša, Pavel (2003): Zdroje amerického chování. K diskuzi o transatlantické diferenci. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 38, No. 2, s. 5–22.
- Bull, Hedley (1966): International Theory: The Case for a Classical Approach. *World Politics*, Vol. 18, No. 3, s. 361–377, <<https://doi.org/10.2307/2009761>>.
- C Cox, Robert W. (1986): Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory. In: Keohane, Robert O. (ed.): *Neorealism and Its Critics*. New York: Columbia University Press.
- D Desch, Michael (2015): Technique Trumps Relevance: The Professionalization of Political Science and the Marginalization of Security Studies. *Perspectives on Politics*, Vol. 13, No. 2, s. 377–393, <<https://doi.org/10.1017/S1537592714004022>>.
- Drulák, Petr (2001): Mezinárodní vztahy – časopis a disciplína. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 36, No 1, s. 5–7.
- Drulák, Petr (2002): Záblesk v totalitní temnotě – pokus o výzkum mezinárodních vztahů v období reformního komunismu. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 37, No 1, s. 40–57.
- Drulák, Petr (2007): Ústav mezi pokrokem a věčným návratem téhož. In: Petr Drulák, Petr – Kratochvíl, Petr (eds.): *50 let českého výzkumu mezinárodních vztahů: od ÚMPE k ÚMV*. Praha: ÚMV, s. 277–286.
- Drulák, Petr (2009): Přestaňme dohánět, začněme tvořit! Budoucnost českého oboru mezinárodních vztahů. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 44, No. 3, s. 95–109.
- E Eberle, Jakub – Smekal, Hubert – Ocelík, Petr – Krpec, Oldřich (2021): Political science in Central and Eastern Europe: integration with limited convergence in Czechia. *European Political Science*, Vol. 20, s. 183–203, <<https://doi.org/10.1057/s41304-020-00311-9>>.
- G Galtung, Johan (1968): Výzkum míru: věda, nebo zahalená politika? *Mezinárodní vztahy*, Vol. 3, No. 1, s. 39–55.
- H Hoffmann, Stanley (1977/1995): An American Social Science: International Relations. In: Der Derian, James (ed.): *International Theory: Critical Investigations*. New York: New York University Press, <https://doi.org/10.1007/978-1-349-23773-9_9>.

- Hollis, Martin – Smith, Steve (2000): *Teorie mezinárodních vztahů: Interpretace a porozumění*. Brno: CDK.
- I Inozemcev, Nikolaj N. (1969): Aktuální úkoly teoretického bádání. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 4, No. 4, s. 39–43.
- J Jahn, Beate (2017): Theorizing the Political Relevance of International Relations Theory. *International Studies Quarterly*, <<https://doi.org/10.1093/isq/sqw035>>.
- Jehlička, Petr (2021): Eastern Europe and the geography of knowledge production: The case of the invisible gardener. *Progress in Human Geography*, Vol. 45, No. 5, s. 1218–1236, <<https://doi.org/10.1177/0309132520987305>>.
- Joergensen, Knud Erik (2000): Continental IR Theory: The Best Kept Secret. *European Journal of International Relations*, Vol. 6, No. 1, s. 9–42, <<https://doi.org/10.1177/135406610006001002>>.
- K Kaplan, Morton (1966): The New Great Debate: Traditionalism Vs. Science in International Relations. *World Politics*, Vol. 19, No. 1, s. 1–20, <<https://doi.org/10.2307/2009840>>.
- Karlas, Jan (2022): Mezinárodní vztahy 2000–2017: rozbor jedné základní etapy vývoje časopisu. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 57, No. 4, s. 75–94, <<https://doi.org/10.32422/mv-cjir.497>>.
- Kotyk, Václav (1967): Historiografie a mezinárodní vztahy. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 2, No. 2, s. 49–53.
- Kotyk, Václav (1968): Demokratizace a československá zahraniční politika. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 3, No. 2, s. 3–11.
- Kotyk, Václav (1995): K problematice zahraničněpolitické koncepce České republiky. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 30, No. 4, s. 65–73.
- Kotyk, Václav (2007): Výzkum vztahů mezi socialistickými státy v Ústavu pro mezinárodní politiku a ekonomii. In: Drulák, Petr – Kratochvíl, Petr (eds.): *50 let českého výzkumu mezinárodních vztahů: od ÚMPE k ÚMV*. Praha: ÚMV, s. 31–54.
- Krátký, Karel (1966): Řízení vědeckého výzkumu mezinárodní problematiky v ČSSR. *Mezinárodní vztahy*, No. 1, No. 1, s. 78–79.
- Kratochvíl, Petr (2016): Strukturální problémy české sociální vědy. O hybridním charakteru oboru mezinárodních vztahů. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 51, No. 1/2016, s. 17–29.
- Kuus, Merje (2004): Europe's eastern expansion and the reinscription of otherness in East-Central Europe. *Progress in Human Geography*, Vol. 28, No. 4, s. 472–489, <<https://doi.org/10.1191/0309132504ph498oa>>.
- L Lakoff, George (2006): *Ženy, oheň a nebezpečné věci*. Praha: Triáda.
- Lakoff, George – Johnson, Mark (2002): *Metaforý, kterými žijeme*. Brno: Host.
- Loke, Beverley – Owen, Catherine (2022): Mapping practices and spatiality in IR knowledge production: from detachment to emancipation. *European Journal of International Relations*, Vol. 28, No. 1, s. 30–57, <<https://doi.org/10.1177/13540661211062798>>.
- M Mates, Leo (1967): Společenské podmínky politiky neangažovanosti. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 2, No. 2, s. 34–48.
- Müller, Martin (2020): In search of the Global East: thinking between North and South. *Geopolitics*, Vol. 25, No. 3, s. 734–755, <<https://doi.org/10.1080/14650045.2018.1477757>>.
- N Neuman, Iver (2014): International Relations as a Social Science. *Millennium: Journal of International Studies*, Vol. 43, No. 1, s. 33–350, <<https://doi.org/10.1177/0305829814539860>>.
- O Ort, Alexandr (1966): Mezinárodní vztahy a politická věda. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 1, číslo 1, s. 62–67.

- Ort, Alexandr (1968): Jsou mezinárodní vztahy vědou? *Mezinárodní vztahy*, Vol. 3, No. 1, s. 62–68.
- Ort, Alexandr (1969): Meze a možnosti výzkumu míru. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 4, No. 4, s. 53–57.
- P Petr, Vladimír (1969): Otázka racionalizace tvorby zahraniční politiky. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 4, No. 1, s. 3–20.
- Plaček, Štěpán (1966): K problematice studia politiky a mezinárodních vztahů. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 1, No. 2, s. 49–54.
- R Redakce (1967): Redakční diskuse o výzkumu mezinárodních vztahů. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 2, No. 1, s. 48–58.
- Růžička, Jan (2016): Výzkum mezinárodních vztahů na semiperiferii. Úvahy k padesátému výročí časopisu *Mezinárodní vztahy*. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 51, No. 1, s. 30–40.
- S Soják, Vladimír (1966): Problémy výzkumu soudobých mezinárodních vztahů. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 1, No. 1, s. 68–77.
- Soják, Vladimír (1968): O nových rysech výzkumu mezinárodních vztahů. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 3, No. 3, s. 55–56.
- Soják, Vladimír (1969): O teorii mezinárodních vztahů v socialistických zemích. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 4, No. 4, s. 44–52.
- Soják, Vladimír – Hruža, Miloslav (1987): K 30. výročí výzkumu mezinárodních vztahů. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 22, No. 7.
- Š Šedivý, Jaroslav (1966a): Podmínky a hlavní cíle československé zahraniční politiky. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 1, No. 1, s. 3–16 (zastavené vydání).
- Šedivý, Jaroslav (1966b): Výzkum míru. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 1, No. 4, s. 61–63.
- Šedivý, Jaroslav (1967): Ke studiu československé zahraniční politiky. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 2, No. 4, s. 54–58.
- Šedivý, Jaroslav (2007): Mezinárodní vztahy. První pokus o odborný čtvrtletník k nové vědecké disciplíně. In: Drulák, Petr – Kratochvíl, Petr (eds.): *50 let českého výzkumu mezinárodních vztahů: od ÚMPE k ÚMV*. Praha: ÚMV, s. 55–72.
- Šedivý, Jiří (2002): Sřet identit? USA a Evropa po 11. září. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 37, No. 4, s. 5–25.
- Šnejdárk, Antonín (1966): K vývoji výzkumu mezinárodních vztahů v Československu. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 1, No. 1, s. 4–16.
- T Trubina, Elena – Gogishvili, David – Imhof, Nadja – Müller, Martin (2020): A part of the world or apart from the world? The postsocialist Global East in the geopolitics of knowledge. *Eurasian Geography and Economics*, Vol. 61, No. 6, s. 636–662, <<https://doi.org/10.1080/15387216.2020.1785908>>.
- W Waever, Ole (1998): The Sociology of a Not So International Discipline: American and European Development in International Relations. *International Organization*, Vol. 52, No. 4, s. 687–727, <<https://doi.org/10.1162/002081898550725>>.
- Waltz, Kenneth (1979): *Theory of International Politics*. New York: McGraw-Hill.
- Weiss, Tomáš – Kořan, Michal – Beneš, Vít (2016): Hledání českého místa ve světě na stránkách Mezinárodních vztahů. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 51, No. 1, s. 83–101.
- Wendt, Alexander (1999): *Social Theory of International Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.

NOTE

I would like to thank Jan Daniel for his valuable comments on an earlier version of the article.

AUTHOR BIOGRAPHY

Prof. Ing. Petr Drulák, PhD, is Professor of International Relations at the Department of Political Science at the Faculty of Arts of the University of West Bohemia in Pilsen. He served as Ambassador of the Czech Republic to France, Deputy Minister of Foreign Affairs and Director of the Institute of International Relations. His areas of expertise include European integration, international relations theory, Czech foreign policy, discourse analysis and political ideologies. He authored dozens of scholarly articles, several textbooks and monographs, including the first Czech textbooks on foreign policy analysis, international relations theory and political science research methodology. In 2022, he published a monograph *Podvojný svět* (Academia) and a study *Technocracy that fails: a Czech perspective on the EU* (*Journal of International Relations and Development*). He writes for *MF Dnes* and *Argument*.

Sociální věda česky?

Social Science in Czech?

ONDŘEJ CÍSAŘ Charles University, Prague, Czech Republic

E-MAIL ondrej.cisar@fsv.cuni.cz

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-8106-3171>

DOI <https://doi.org/10.32422/mv-cjir.501>

Má smysl publikovat odborné články v českém jazyce? V následujícím textu se (nejen) na základě zkušenosti šéfredaktora tří v češtině publikovaných odborných časopisů (*Politologický časopis*: 2003–2006, *Mezinárodní vztahy* [dále MV]: 2007–2008, *Sociologický časopis*: 2009–dosud) pokusím shrnout, jaké jsou argumenty ve prospěch publikování v češtině. V současných podmínkách se ale jedná o obtížný úkol jak z hlediska takové argumentace, tak z hlediska samotného publikování českých článků.

V dnešním systému hodnocení vědy jsou mezinárodní excelentní publikace (definované poněkud mechanicky jako publikace v prvních dvou kvartilech v databázích WoS a Scopus) v zásadě tím jediným, co se podstatným způsobem promítá do vědeckého hodnocení jak jednotlivců, tak celých institucí; pro diskusi jeho nastavení zde není místo, k tématu (VIZ NAPŘ. POTŮČEK 2022). Excelentní hodnocení není možné bez těchto publikací vůbec získat. Je proto přirozené, že se výzkumníci a výzkumnice snaží právě o tento typ publikací a do česky publikovaných časopisů se tak ty rukopisy, které jejich autoři a autorky pokládají za kvalitní, téměř nedostávají.

České časopisy zápasí s omezenou nabídkou vhodných textů. Má jejich další existence ještě vůbec nějaké opodstatnění? V řadě časopisů přijali pochopitelné rozhodnutí, že nikoliv. To se týká i MV, jež tak chtějí vyjít vstříc požadavkům akademické excelence, o níž hodlají dále usilovat. Vedle dosažení excelence hrají nebo by měly akademické publikace hrát i další role, v nichž jim dostupnost v národním jazyce může jen pomoci a nedostupnost naopak schopnost tyto role hrát ztížit. I když je jasné, že jen sama přístupnost v češtině naplnění těchto rolí zaručit nemůže. Na následujících řádcích odliším tři takové role mimo excelenci – vzdělávací (1), integrační (2) a kritickou (3).

VZDĚLÁVACÍ ROLE

Obvyklým argumentem ve prospěch publikace v češtině je podpora domácí vědecké kultury, jazyka a české terminologie. To neplatí z hlediska samotného výzkumného procesu, který je dnes realizován, a to nejen v publikační fázi, téměř jen v angličtině. Projektové žádosti jsou připravovány v angličtině, týmy spolupracují nebo zaměstnávají kolegy a kolegyně ze zahraničí a komunikují také anglicky. Smysl tento argument dává asi více z hlediska výuky studentů a rekrutace mladších kolegů a kolegyně pro nejen

sociálně-vědné disciplíny. I když existují výjimky, zahlcení bakalářských studentů rozsáhlou četbou v angličtině hned na začátku studia spíše než motivaci přináší pro většinu z nich odstrašující efekt. Martina Varkočková (2022) ve svém příspěvku pro toto sympozium zdůrazňuje právě vzdělávací funkci a předkládá pro ni přesvědčivé argumenty ve vztahu k MV. Podle Varkočkové využití českých zdrojů pomáhá nejen socializaci do disciplíny, ale přispívá také osvojení analytických postupů a prezentačních dovedností nutných pro přípravu závěrečných kvalifikačních prací.

Pokud česky přístupné texty neexistují, přispívá to k odtržení excelentní, v angličtině dostupné vědy a vzdělávacích programů na nižších stupních studia odehrávajících se převážně v národním jazyce a nemajících z hlediska studijních materiálů na čem stavět. To nejen snižuje kvalitu těchto programů, ale dále přispívá k potenciálnímu rozdělování společnosti (k tomu více dále). Že se tato diskuse netýká jen společenských, ale i přírodních věd, dokládá např. nedávný úvodník časopisu *Chemické listy*, podle něhož by přední odborníci ve STEM oborech měli publikovat také česky, protože pokud „*se tak nebude dít, zejména úroveň vzdělávání[...] na středních školách a na bakalářské úrovni ustrne a nebude se vyvíjet stejnou dynamikou jako samy dotčené obory*“ (DRAŠAR 2022: 202). Vedle tohoto často uváděného argumentu existují ještě nejméně dva, které se tolik nevyužívají.

INTEGRAČNÍ ROLE

Významné argumenty pro české publikace přináší veřejná či politická sféra, k níž výsledky sociálně-vědného výzkumu nutně také mluví. Nebo by měly – společenská relevance by ani podle těch nejvíce mainstreamových učebnic metodologie neměla být jen jakýmsi přívěskem, až tou třetí funkcí výzkumu vzadu, ale integrálním kritériem hned při formulaci výzkumných cílů (NAPŘ. KING ET AL. 1994).

Na obecné úrovni společenskou relevanci vědeckého výzkumu uznávají nejen jeho aktéři, ale také současní hodnotitelé. V konkrétních krocích a váze jednotlivých kritérií se to ale tolik neprojevuje. Vědecká excelence ve formě mezinárodně uplatnitelných publikací válcuje vše ostatní.

Na jedné straně procházejí současné společnosti podstatnými procesy globalizace, které transformují ekonomiku, politiku i kulturu kdysi

národně definovaných společností. Internacionalizace vědeckého výzkumu a uplatňování jeho výsledků v mezinárodním rámci je jedním z projevů globalizace přinášející řadu pozitivních podnětů ve smyslu otevřenosti, nových výzkumných příležitostí a tlaku na mezinárodní konkurenceschopnost domácích vědeckých institucí. Na druhé straně hrozí tím, že zbaví vědecké výsledky vazby na to, co se v těchto společnostech právě děje. Jádrem politického procesu a veřejné deliberace jsou stále pevně napojeny na národní politické instituce a jejich jazyk. Tak např. podle Willa Kymlicky (2002) tvoří politická komunikace v místním jazyce páteř moderní demokratické politiky, s níž přichází do styku také mluvčí vědeckého výzkumu a institucí.

Globalizace tak přispívá k internacionalizaci výzkumu ve výzkumných ústavech i výuky na vysokých školách. Neznamená to ale, že by občané různých zemí hovořících různými jazyky začali požadovat změnu ohniska politické činnosti na jim neznámou – mezinárodní – úroveň, která by je zbavila možnosti jejich rodného jazyka používat. Dokonce ani v rámci sjednocené Evropy se nezdá, že by Češi chtěli začít přímo komunikovat např. s Francouzi. V jakém jazyce, ptal se již před mnoha lety Kymlicka a jiní kritici návrhů na další transnacionalizaci demokratické politiky v rámci EU, pro diskusi (VIZ BARŠA – ČÍSAR 2008). Platí to stále dokonce i pro vzdělané elity, kulturní a jazykové překážky identifikují např. i ti jednotlivci, kteří dnes organizují celoevropská politická hnutí (ČÍSAR – WEISSKIRCHER 2021). Ani události posledních let tak ohnisko demokratické politiky – na rozdíl od vědeckého výzkumu – nezměnily, zůstává spojeno s domácími institucemi a národním jazykem.

Výsledkem je to, že v současných podmínkách se těžiště vědeckého výzkumu a demokratické politiky rozcházejí. Postupující internacionalizace výzkumu a důraz jen na mezinárodní publikace hrozí dalším prohloubením tohoto již existujícího odpojení expertízy od společnosti, kde je produkována, často s využitím prostředků, které generují domácí veřejné rozpočty. Excelentní výsledky výzkumu jsou publikovány v zahraničních časopisech, k nimž nemá většina mluvčích veřejné sféry přístup, o jejich existenci zpravidla nemá ani žádné povědomí. Jazykový aspekt se zde samozřejmě spojuje s aspekty dalšími – obtížně přístupným formátem vědeckých statí a jejich omezenou dostupností. I zde ale existují rozdíly mezi zahraničními časopisy a domácí produkcí. Zatímco např. z větší části česky

publikovaný *Sociologický časopis* nabízí svůj obsah bez jakýchkoli restrikcí na svém webu, otevřený přístup většina zahraničních časopisů poskytuje jen u těch článků, jejichž autoři zaplatí vysoké poplatky.

Již před desetiletími ve své dnes již klasické diagnóze modernity identifikoval J. Habermas (1981) jako jednu z jejích patologií odtržení expertní kultury od každodennosti, což podle něj naši společnost zbavuje schopnosti sebereflexe a kritického využití expertních znalostí. Habermas se snaží nesklouznout k mechanické obhajobě nadřazenosti vědeckého vědění nad každodenní zkušeností a demokratickou diskusí a řešení vidí v kreativním osvojování si vědeckých výsledků z hlediska každodennosti, tj. určitý typ reflexivní osvěty. Možná kritičtěji, ale obdobně se dnes pod označením koprodukce znalostí k podobnému demokratickému osvojování expertizy vztahují studia vědy a technologií, jimž jde o hledání demokratické alternativy jak k nekritickému přijímání expertizy jako nezpochybnitelného dogmatu, tak k jejímu odmítání především ze strany současné radikální pravice spoléhající na „alternativní fakta“ (NAPŘ. JASANOFF – SIMMET 2017).

Cílem je zde demokratizace expertizy v otevřené a inkluzivní debatě, do níž vstupuje nejen potenciálně od společnosti odpoutaná vědecká elita, ale také ti, kterých se vědecké výsledky dotýkají, aktéři každodenního života (NAPŘ. NOWOTNY 2003). Jedině tak mohou vědecké výsledky přispět nikoli k odcizení částí společnosti, které v nich vidí jen projev elitářské arogance umlčující jejich specifickou zkušenost, ale k větší integraci dnes od sebe driftujících sociálních skupin, pro Česko (VIZ NAPŘ. BUCHTÍK ET AL. 2021). Taková integrace, jež ve veřejné diskusi zahrne rozličné expertní i laické vhledy, nemůže probíhat v jiném než národním jazyce, vědecká angličtina není jazykem společenské integrace, ale faktorem, který společnost potenciálně rozděluje na základě rozdílné vzdělanosti a jazykové kompetence jejich příslušníků a příslušnic. I když ani vědecká čeština společenský spojovník automaticky neposkytuje, její dostupnost je mnohem větší než u publikací v zahraničních periodikách. Ze zkušenosti své i svých kolegů a kolegyně si můžu vybavit zájem ze strany novinářů nebo státní správy u řady česky publikovaných vědeckých statí.

Na to lze namítnout to, že i v rámci současného systému hodnocení výzkumu existuje dimenze společenské relevance neboli uznaná a podporovaná tzv. třetí role univerzit a výzkumných ústavů. Jedná se ve skutečnosti

ale o dvě různé činnosti, vědeckou a osvětovou či veřejnou, jež charakterizují různé logiky práce a různé pracovní kapacity. Vědecká excelence se do společenské relevance automaticky nepřekládá, jak jsme napsali již dříve s Terezou Stöckelovou (2014: 642): „*Pokud je třeba klást, lov vědeckých bodů před všechno ostatní, na kultivaci veřejných argumentů nezbyvá tolik sil.*“ Mít společenskou relevanci od vědeckých týmů vyžaduje kultivaci jiných kompetencí než výzkumných a hledání dodatečných zdrojů, aby úspěšná veřejná komunikace vědeckých výsledků mohla vůbec probíhat.

V našem systému se navíc do značné míry jedná o dilema buď – anebo: Podle výzkumu dnes mediálně exponovaných expertů téměř všichni z nich věnují svůj pracovní čas budování svých vztahů s médii a ze dvou možných světů – vědeckého a veřejného – zvolili jasně ten druhý (MCCANN 2021). Stačí se podívat do vědeckých databází, aby bylo jasné, že se to zřídka děje v přímé vazbě na jejich vědeckou práci. Taková vazba u nich neexistuje prostě proto, že nedělají téměř žádný výzkum – a už vůbec ne špičkový, tráví svůj čas v médiích a v komunikaci s nimi. Jsou uzavřeni do světa médií a vazbu na výzkum zprostředkovat nemohou.

V takovém systému by už jen sama přístupnost vědeckých výsledků v národním jazyce umožnila novinářům, státní správě a dalším mluvčím ve veřejné sféře, kteří přirozeně nemají čas a jiné prostředky, aby sledovali disciplinární diskuse v mezinárodních časopisech, aby se k těmto diskusím jednodušeji dostali. Díky tomu by tak mohli pomoci koprodukcii expertizy relevantní pro českou společnost a její jednotlivé společenské skupiny.

KRITICKÁ ROLE

Vědu a její výsledky dnes posuzujeme převážně podle toho, jak se promítá do osobní nebo společenské konkurenceschopnosti. Na osobní úrovni tak jde o schopnost publikovat v excelentních časopisech a pokud možno přispívat k aplikovatelným výsledkům, které povedou k ekonomicky využitelným inovacím. Na společenské úrovni se tyto inovace mají složit do vzorce, jenž poskytne vzdělanostní základnu mezinárodně konkurenceschopné ekonomice. V „poslední instanci“ tak jde o ekonomický kapitál. V tomto pojetí věda a její výsledky mají být podřízeny jednotlicímu principu ekonomické efektivity.

Otázkou je, jestli je takto jednorozměrné pojetí pro pluralitní demokratickou společnost dostatečně široké. Řada společenských vědců na ni odpovídá záporně, společenské vědy vedle excelentního výzkumu mají také poskytovat nástroje pro identifikaci mocenských asymetrií a s nimi spojených nespravedlností. Tak např. pro Pierra Bourdieu je existence sociologie jako autonomní disciplíny, jejíž logika není diktována jediným principem ekonomické výkonnosti, pojistkou toho, že ve společnosti nepřevládne jednostranné chápání vzdělání a vědění jen jako nástrojů ovládnutí či dosahování bezprostředního prospěchu. Je zřejmé, že ve studiu mezinárodních vztahů se nejspíš nebude nikdy jednat o hlavní proud vědeckého výzkumu, ale i kritická analýza v jejich rámci má svoje významné místo. Kritické paradigma vedle vysvětlujícího a interpretativního považujeme za jedno ze tří paradigmat současných společenských věd, což se týká také disciplíny mezinárodních vztahů (MCNABB 2004). V jiných subdisciplínách společenských věd se tato pozice může kultivovat i ve vazbě na společenská hnutí, jimž jde o hledání alternativ k dnešnímu ideologickému mainstreamu, pro diskusi (VIZ NAPŘ. ČÍSAŘ 2016).

Bourdieu se svým pojetím sociologie jako „veřejně prospěšné činnosti“ dotýká otázky disciplinární autonomie a společně s jinými podobnými příspěvky tematizuje již dlouho diskutovanou, v našich podmínkách ne více než diskutovanou, koncepci „veřejné sociologie“ (BURAWOY 2005). Řečeno jinak, autonomně fungující a veřejně relevantní sociologie napomáhá existenci mnohosti pohledů – společenskému pluralismu –, jenž zase přispívá k odkrývání společenských problémů i zneužívání moci, které za nimi často stojí: společenská věda tak „*může být jednou z kritických protimocenských sil, schopných účinně se postavit proti mocnostem, které se stále častěji opírají o skutečnou nebo domnělou vědu, aby udržovaly nebo legitimizovaly svou nadvládu*“ (BOURDIEU 2013: 147). Jinde Bourdieu takto pojatou sociologii popisuje jako „bojové umění“, jež nám má pomoci identifikovat skryté zájmy ve zdánlivě neutrálních výpovědích mocných politických hráčů (CARLES 2001).

ZÁVĚR

Dnes stojíme před problémy, ať už se jedná o globální epidemie, nebo rizika plynoucí z klimatických změn, které nelze vyřešit na základě nějaké jednorozměrné logiky. Jednorozměrná logika ekonomické výkonnosti je spíše

to, co za těmito riziky ve skutečnosti stojí jako jejich příčina (BECK 2007). Jak jsme se v českém prostředí před nedávnem snažili argumentovat společně s Hanou Kubátovou (2020), tři výše uvedené role společenských věd jsou v tomto kontextu složitých či dokonce „zlomyslných problémů“ (GRUNDMANN 2016, VIZ TAKÉ SHAH 2020) klíčové. Současnost před nás staví „komplexní otázky, jejichž řešení budou dlouhodobá a vždy neúplná, nejistá a dočasná[...]. Globální problémy vyžadují inkorporaci nejistoty, vyjednávání a vysvětlování do rámce jejich řešení. Ta musejí být pragmatická, postupná a srozumitelně vyložená“ (CÍSAŘ – KUBÁTOVÁ 2020).

Bez možnosti komunikovat tato řešení v jazyce společností, jichž se týkají, je jen obtížně představitelné, že jimi budou kdy přijata jako legitimní nebo jen srozumitelná. To je na pozadí mizející infrastruktury české vědecké diskuse pesimistický závěr. Tento závěr nás ale přinejmenším přibližuje pochopení toho, jakým způsobem se na úkor pragmatického osvojování vědy uprazdňuje ve jménu vědecké excelence veřejný prostor mluvčím, kteří namísto pochopitelné expertizy veřejnosti předkládají zcela něco jiného – často pseudo-mystické konstrukce nemající s výzkumem nic společného. Z hlediska témat mezinárodních vztahů pak tito mluvčí často vyprávějí intenzivně symbolicky rámované příběhy o ohrožení národní suverenity či identity národa. Bez kriticky uvažujících vědců, kteří jsou zároveň praktiky výzkumné práce i aktivními účastníky v české veřejné diskusi, mají tyto osoby do budoucna dveře zase o něco více otevřené. Česky publikované časopisy se totiž mohou nejméně snažit nabízet veřejnosti na výzkumu založené a zároveň srozumitelné výsledky společenskovedních analýz, jako např. série dvou letošních monotematických čísel *Sociologického časopisu* (č. 4 a 5/2022) ke společenským konsekvencím pandemie COVID-19 a s ní spojených opatření.

ZDROJE

- B Barša, Pavel – Čisář, Ondřej (2008): *Anarchie a řád ve světové politice: Kapitoly z teorie mezinárodních vztahů*. Praha: Portál.
- Beck, Ulrich (2007): *Vynalézání politiky. K teorii reflexivní modernizace*. Praha: SLON.
- Bourdieu, Pierre (2013): Chvála sociologie. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, Vol. 49, No. 1, s. 141–148.
- Buchtík, Martin – Eichler, Patrik – Kopečný, Ondřej – Smejkalová, Kateřina – Uhrová, Jitka (2021): *Jedna společnost – různé světy* [online], <<https://library.fes.de/pdffiles/bueros/prag/18056.pdf>>.
- Burawoy, Michael (2005): For Public Sociology. *American Sociological Review*, Vol. 70, No. 4, s. 4–28. <<https://doi.org/10.1177/000312240507000102>>.
- C Carles, Pierre (2001): *La sociologie est un sport de combat*. CP Productions and VF Films.
- Čisář, Ondřej (2016): Social Movements in Political Science. In: della Porta, Donatella – Diani, Mario (eds.): *Oxford Handbook of Social Movements*. Oxford: Oxford University Press, s. 50–67.
- Čisář, Ondřej – Kubátová, Hana (2020): Proč potřebujeme sociální vědy? *Novinky.cz* [online], <<https://www.novinky.cz/clanek/kultura-salon-esej-ondreje-cisare-a-hany-kubatove-proc-potrebujeme-socialni-vedy-40330126>>.
- Čisář, Ondřej – Stöckelová, Tereza (2014): Mezinárodní a veřejně relevantní. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, Vol. 50, No. 5, s. 641–644.
- Čisář, Ondřej – Weisskircher, Manès (2021): Left-wing Social Movements between Strong European Identities and the Challenges of Transnational Activism. The Case of DiEM25. In: Blokker, Paul (ed.): *Imagining Europe. Transnational Contestation and Civic Populism*. London: Palgrave, s. 33–57, <https://doi.org/10.1007/978-3-030-81369-7_2>.
- D Drašar, Pavel (2022): Diktát hrubých ukazatelů snižuje kvalitu výuky. *Chemické listy*, Vol. 116, s. 201–203, <<https://doi.org/10.54779/chl20220201>>.
- G Grundmann, Reiner (2016): Climate Change as a Wicked Social Problem. *Nature Geoscience*, Vol. 9, s. 562–563, <<https://doi.org/10.1038/ngeo2780>>.
- H Habermas, Jürgen (1981): *Theorie des kommunikativen Handelns*. Frankfurt: Suhrkamp.
- J Jasanoff, Sheila – Simmet, Hilton R. (2017): No Funeral Bells: Public Reason in a Post-truth Age. *Social Studies of Science*, Vol. 47, No. 5, s. 751–770, <<https://doi.org/10.1177/0306312717731936>>.
- K King, Gary – Keohane, Robert O. – Verba, Sheila (1994): *Designing Social Inquiry: Scientific Inquiry in Qualitative Research*. Princeton: Princeton University Press, <<https://doi.org/10.1515/9781400821211>>.
- Kymlicka, Will (2002): *Contemporary Political Philosophy: An Introduction*. Oxford: Oxford University Press, <<https://doi.org/10.1093/hepl/9780198782742.003.0001>>.
- M McCann (2021): *Způsoby, jak se v praxi expertům podařilo stát se guruy na dané téma a získat zájem politiků a úředníků*. Výzkumná zpráva.
- McNabb, David E. (2004): *Research Methods for Political Science: Quantitative and Qualitative Methods*. New York: Sharpe.
- N Nowotny, Helga (2003): Democratizing Expertise and Socially Robust Knowledge. *Science and Public Policy*, Vol. 30, No. 3, s. 151–156, <<https://doi.org/10.3152/147154303781780461>>.
- P Potůček, Martin (2022): Stručná historie Rady pro výzkum, vývoj a inovace [online], <<https://vedavyzkum.cz/politika-vyzkumu-a-vyvoje/politika-vyzkumu-a-vyvoje/strucna-historie-rady-pro-vyzkum-vyvoj-a-inovace>>.

- S Shah, Hetan (2020): Global Problems Need Social Science. *Nature* 577, s. 295, <<https://doi.org/10.1038/d41586-020-00064-x>>.
- V Varkočková, Martina (2022): Vzdělávací funkce časopisu *Mezinárodní vztahy*. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 57, No. 4, s. 95–105.

NOTE

This contribution is a result of the project TL05000626 The Communication of Expertise as a Means of Strengthening Societal Resilience in the Postfactual Era supported by the Technology Agency of the Czech Republic.

AUTHOR BIOGRAPHY

Ondřej Čísař is Professor of Sociology at Charles University and also works as the editor-in-chief of the Czech edition of *Czech Sociological Review* at the Institute of Sociology of the Academy of Sciences of the Czech Republic in Prague. His primary research interest is in protest, social movements, civil society, political mobilization and the future of democracy.

Na ztracené vartě české disciplíny mezinárodních vztahů

The Lost Watch of the Czech Discipline of International Relations

ONDŘEJ DITRYCH

Institute of International Relations Prague, Czech Republic

E-MAIL

ditrych@iir.cz

DOI

<https://doi.org/10.32422/mv-cjir.502>

Snaha utvářet svébytný český obor mezinárodních vztahů, chápaný nejen jako prostý souhrn materiálních skutečností, ale i společenství distinktivních sdílených idejí a praxe (*community of practice*) (WENGER 1998) v duchu metodologického nacionalismu (WIMMER – GLICK SCHILLER 2002) a v podmínkách semiperiferie systému globalizované produkce vědění (SRV. RŮŽIČKA 2016; DRULÁK 2009), byla od počátku prohranou bitvou.¹ Byla i snahou normativně kontroverzní. Nesejde na tom, zda bylo cílem vytvořit ostrovní Utopii, jež by byla emancipována na globálních strukturálních silách – ve skutečnosti však šlo o marnění potenciálu rozvíjet (univerzální) kritické poznání v planém snění, nebo zda bylo záměrem nechat vzniknout formaci vědění, jež bude podřízena konkrétnímu politickému účelu. Přijetí tohoto základního východiska posiluje možnosti skutečně relevantního, svobodného a otevřeného výzkumu, který se vztahuje k veřejnému, ne národnímu nebo vládnímu zájmu, a který neslouží ani státní moci, ani není obrácen v sofismata „pronárodních odborníků“ coby aspirujících organických intelektuálů současného populismu. Může zároveň přispět k vytyčování prostoru promýšlení budoucnosti *Mezinárodních vztahů* (dále MV), jež dnes vstupují – jako již několikrát v minulosti – do nové epochy.

V tomto krátkém zamyšlení se věnuji otázce, jaká mohou být očekávání ohledně role časopisu v globální disciplíně mezinárodních vztahů. V té souvislosti nabízím několik podnětů do diskuse o tom, jaké mohou být MV v budoucnu, a obracím pozornost i k tématu relevance výzkumu, tomu, jakým způsobem ho místní akademická komunita může (a nemůže) dosahovat, a možnostem, které v tomto ohledu časopis (ne)nabízí.

ROLE ČASOPISU V MODERNÍ DISCIPLÍNĚ MEZINÁRODNÍCH VZTAHŮ

Na mytickém počátku světové disciplíny mezinárodních vztahů stojí zakládající počín vzniku katedry v Aberystwyth (1919). Mytickém, protože moderní myšlení o mezinárodních vztazích nejen existovalo v předcházejících desetiletích, ale jeho existence se v plné síle projevila třeba stvořením fikce vestfálského míru legitimizující novou povahu evropského prostorového uspořádání, ve kterém se prosadil emancipační projekt národního státu, a související ideologii státní suverenity (SRV. OSIANDER 2001). Zároveň se již před první světovou válkou rozvíjelo opět moderní myšlení mezinárodně jako anarchie (SCHMIDT 1997), jež zůstává určující pro nemalou část teorie

mezinárodních vztahů, které se stále pohybuje v mezích anarchické *problematiky*. Pádnou i odvážnou obžalobu *všech* států udržujících anarchii při životě za hrůzy první světové války, namísto jednoho konkrétního viníka (Německa), provedl již v jejím průběhu Dickinson (SRV. DITRYCH 2010). Ačkoliv přitom jeho teorie postupně ztrácela na úspornosti a konzistenci, nikdy její vody neopustil. Tím se odlišoval třeba od Mearsheimera pokoušejícího se vysvětlit souvislosti dnešní války na Ukrajině (MEARSHEIMER 2014, CHOTINER 2022) – přitom jeho ofenzivní realismus, předpokládající strukturální tlaky k vytvoření regionálních hegemonií, nabízí pro ruskou revizionistickou politiku přímočařejší vysvětlení než autonomní strategie států ve střední a východní Evropě k zajištění vlastní bezpečnosti skrze členství v organizaci kolektivní obrany (NATO).

Tak či tak, v pozadí zakladatelského počínu v Aberystwyth stojí založení dalších institucí ve stejném období, především Chatham House a Council of Foreign Relations (CFR) – a, což je významné pro tuto úvahu, jejich dodnes vydávaných časopisů *International Affairs* a *Foreign Affairs*. Žádný z těchto a dalších významných časopisů později vydávaných v anglosaském centru disciplíny nedosáhl monopolního postavení jako prostor pro diskusi. Společně však vytvářely a dodnes utvářejí občasný prostor pro vedení menších nebo větších debat. Příkladem ranné menší debaty je dobová diskuse na stránkách *International Affairs* o kontrole zbrojení a postavení války mimo zákon (SRV. PONSONBY 1928, KERR 1928). Příkladem větší strukturované debaty je potom interparadigmatická diskuse mezi realisty a (neo)liberály o podmínkách, možnostech a (nezávislých) účincích mezinárodní spolupráce.

Zároveň po selhání snah o disciplinaci globálního centra disciplíny do omezeného souboru paradigmat sdílejících základní epistemologická východiska – pozoruhodně z nominálně liberálních pozic (SRV. KEOHANE 1988) –, dnes toto centrum charakterizuje ještě vyšší míra pluralismu než dříve. Výsledná heteronomie centra ovšem neznamená *integraci* rozmanitých, dříve upozaděných, dnes však zřetelně se prosazujících perspektiv (např. subalterních, postkoloniálních pohledů) do normální teorie. Vytváří spíše víceméně smírné soužití množství vzájemně *disociovaných* (DUNNE – HANSEN – WIGHT 2013), místy až komunikačně *nesrozumitelných* diskurzivních formací. Jejich existence pochopitelně nebrání vzniku *politických kontroverzí* – zajisté ale přispívá k obtížnému hledání jejich otevřeného, dialogického

projednání. S výjimkou několika univerzálních časopisů, jež spíše než jako místo vedení soustavnějších debat mají funkci (re)produkce akademického kulturního kapitálu, plní časopisy v těchto podmínkách integrativní roli pouze pro mnohačetné diskurzivní formace, v nichž jsou výroky o tom, jak se to se světem má, artikulovány podle vzájemně více či méně uznávaných pravidel, a více či méně srozumitelně.

Tento stav je třeba mít na paměti při uplatňování Wallersteinova schématu *centrum/semiperiferie/periferie* pro topografické čtení globální disciplíny – nebo spíše „disciplíny“. Takové čtení nemůže být redukováno na detekci siločar strukturálních závislostí šlehajících ze stabilního, kolonizujícího centra do periferií a semiperiferií, s patologiemi plynoucími z dominance modernizačního paradigmatu v podobě tlaků na asimilaci a vynucování stejnorodosti pod rouškou odstranění nerovností mezi dříve a později vyvinutými regiony disciplíny. Vztahy mezi centrem, semiperiferií a periferií globální disciplíny jsou namísto toho dynamickými, konstitutivními vazbami. Jejich lokálními projevy mohou být různé mimikry a snaživé přejímání neoliberálního řízení akademického provozu (KRATOCHVÍL 2016). Zároveň působí i hybridizaci centra samotného, kde se např. kritic-koteoreticky zakotvené perspektivy prolínají s ustálenou institucionální praxí – a přejímají a uplatňují tak třeba metody purifikace, disciplinace a produkce a reprodukce vlastních, nových mocenských hierarchií.

Neudržitelnost jednoduché topografie s jednoduším a navenek disciplinujícím centrem nasvědčuje v plné síle mimoběžnost snah o vytvoření svébytného národního oboru, který z pozice semiperiferie a nárokové výjimečnosti bude dlátem natukávat domnělý centrální monolit. Věda je diskurz a strukturálně podmiňované konstitutivní vztahy mezi mocí a věděním nepřestanou vyžadovat kritické zkoumání a promyšlení. Étos hledání poznání o světě, který obýváme, a neustálé ohledávání jeho mezí je ale univerzální. Na nenápadný půvab semiperiferie jako místa, odkud tento étos naplňovat, upozornil před několika lety Růžička (2016), který ho spatřoval ve vyšší rozmanitosti a menších disciplinárních tlacích. K tomu jistě nelze přehlížet potenciál přínosu k poznání, který spočívá v citlivosti při diagnostice projevů liberálního normativního řádu právě na semiperiferii v důsledku staletí trvající *demiorientalizace* střední a východní Evropy (SRV. WOLFF 1994), a paradoxně i v časoprostorové distanci ve vztahu k disciplinárnímu centru. Ta může semiperiferii vést k (věčnému) dohánění v intencích

modernizačního paradigmatu. Zároveň, při jistém sebeuvědomění vlastní situovanosti stojícím na předpokladu, že struktura je při konstituci subjektu vlivná, nikoliv ale determinující, otevírá možnost s odstupem reflektivně i nahlížet a nepřehrávat v centru probíhající kontroverze, které od tohoto étosu odvádějí pozornost. Zpoždění nemusí být vždy nevýhoda.

DISCIPLÍNA, KOMUNITA A VZTAH MEZINÁRODNÍCH VZTAHŮ K NIM

Takové sebeuvědomění regionální situovanosti je něco jiného než metodologický nacionalismus vedoucí v krajní podobě ke snahám o vytvoření od globální disciplíny odvázaného národního oboru. Jakou roli pro globální disciplínu i místní akademickou komunitu může plnit časopis jako MV, pokud metodologický nacionalismus odmítneme, ať už z normativních, nebo epistemologických důvodů?

Setrvale malý zájem o publikování výsledků kvalitního výzkumu v češtině znamená, že MV v ní přestávají, aspoň pravidelně, vycházet. Pro časopis tím začíná nová epocha. Končí jako instituce projektu svébytného národního oboru mezinárodních vztahů, který se ukázal být marný – a je to dobře. Meze integrativní funkce MV pro takto koncipovaný obor ostatně ukazuje mj. Karlas (2022), jehož podrobná obsahová analýza odkrývá mj. jen dílčí (byť v čase rostoucí) teoretickou a metodologickou zakotvenost publikovaných článků i poměrně vysoké zastoupení témat spojených s konkrétními státy a teritorií. *Mezinárodní vztahy* tak mohly sice nabízet cenné a poučené vhledy do zahraničního dění (coby „okno do světa“) – méně už však dění *mezinárodního* s využitím oborových konceptuálních a metodických nástrojů.

Nyní záleží na redakci, redakční radě a vydavateli, aby společně otočili kormidlo novým směrem. Ne v neúctě ke skoro šedesátileté historii periodika, ale s vůlí naplnit tradici novým, soudobým smysluplným obsahem, jehož ambice bude vyměřena ne snahou zasadit se o rozvoj národního oboru, ale obecného přínosu k poznání. Při pohledu na stav globální disciplíny je jedním klíčem k tomuto zámku stát se platformou, která bude plnit integrativní funkci pro určitý výzkumný program, bude indexovaný ve Web of Science a zároveň bude sledovat princip otevřené demokratické vědy tím, že zůstane *open access*.

Jednou možností je vystavět tento výzkumný program na výše zmíněném sebeuvědomění si své regionální situovanosti, ať už v topografii disciplíny, nebo globální politiky obecně. Další možností je poté domesticace již zavedeného programu, např. v souvislosti s časopisem v minulosti i současnosti skloňovaného výzkumu malých států (tj. všech těch které nejsou „mocnostmi“). Malé státy v širokém pojetí jsou sice reziduální, zároveň ale nejpočetnější množina státních aktérů v mezinárodní politice. Její trvalý význam při emergentním vzniku a udržování komplexních vzorců hierarchie a orchestrace by neměl být upozadován nyní módním paradigmatem velmocenského soupeření (*great power competition*), realismem v novém vydání vynášeným vzhůru tezemi o nutnosti procitnout z dalších dvou (a půl) desetiletí idealismu po konci studené války, kdy měli revoluční / revizionistické mocnosti nezasloužený klid na práci. Naopak, v očekávaném nadcházejícím *interregnu* a ustavování nového globálního *nomu* by si jejich působení zasloužilo pozornosti ještě víc – i malé státy mohou být revizionisté.²

V tomto směru má časopis nezpochybnitelný potenciál přispívat ke globálnímu myšlení mezinárodně. Ve vztahu k domácí akademické komunitě a společenské relevanci výzkumu, který provádí, je už jeho role výrazně méně jistá. Když v Československu v šedesátých letech 20. století MV začaly vycházet, byl na jejich stránkách publikován nově zvědečtělý výzkum mezinárodní politiky, vedený snahou narušit zkostnatělý dominantní politický diskurz (SRV. DRULÁK 2002). V těchto podmínkách autoritářského režimu – a zároveň absence globální informační revoluce, kterou prožíváme v současnosti – byla publikace akademického časopisu politickou strategií emancipace. Zvědečtění místního výzkumu mezinárodních vztahů v posledních desetiletích proti tomu otevřelo možnost přispívat ke globálnímu poznání, ovšem za cenu jistého upozadění MV jako prostoru pro prostředkování výsledků výzkumu uvnitř akademické komunity – přičemž se současně, vzhledem k propování vědeckého diskurzu a jeho pravidel do publikačních standardů, vzdálily komunitě praktiků zahraniční politiky, pro které se stal nečitelným.

Má být výsledkem rezignace na možnost svěbytného národního oboru badatel bez vlastností, popř. usilující za každou cenu o zrušení časopisové distance od centra a aktualizující bez prodlení a odstupu zde probíhající pohyby? Samozřejmě, že ne. Domácí výzkum mezinárodních

vztahů musí usilovat o společenskou relevanci. Ta ale nemůže být definována podle not technokratické fachiodiocie coby *Polizeiwissenschaft*, ve službách národního zájmu definovaného úředníky místo veřejné deliberace; a pochopitelně ani podporou pseudonárodního emancipačního hnutí, které podle not nového populismu dělí společnost na elity a lid (MÜLLER 2016), jemuž dnešní autoritáři, tak jako ti minulí, slibují vrátit moc.

Relevanci je třeba chápat v první řadě jako přínos k univerzálnímu, kosmopolitnímu poznání, kde vedle tradiční teorie řešící problémy v prostoru předem vymezeným procesem problematizace odrážejícím politickou konstelaci moci, a tak reprodukující *status quo* má své nezastupitelné místo i teorie kritická. Propojením přínosu k poznání se společenskou relevancí se nicméně dostáváme do terminologického sporu se systémem hodnocení české vědy Metodika 17+. Ten na jedné straně prakticky ukazuje, že organizace vědy a výzkumu, v tomto případě neoliberalní důraz na kvantitu produkce a *impact agenda*, fetišizace aplikace výzkumu, nemusí být z centra vždy přejímána se snaživou doslovností. Zároveň tím, že činí z přínosu poznání a společenské relevance dvě základní, *výlučná* kritéria hodnocení, chápe přínos k poznání problematicky jako něco, co je společensky relevantní přinejlepším *zprostředkovaně*, nikoliv samo o sobě.

Hranici mezi hledáním poznání a jeho společenským uplatněním je nutné překonávat v pohledu na hodnocení vědy a výzkumu, ale – v zájmu jejich relevance – především v akademické *praxi*. Zvláště pro obory zkoumající politiku, jako jsou mezinárodní vztahy, je proto důležitým rozměrem relevance v duchu výše zmíněného étosu vnitřně poctivého hledání poznání o světě i veřejná, *parrhetická* promluva kultivující demokratickou veřejnou debatu jako protiklad a protiváha sofistiky – řemesla přemlouvání, užívajícího instrumentálně vědomostí k dosažení svého, nebo cizího zájmu pro zisk.³

V obou těchto (nevýlučných) rozměrech relevance má před sebou místní akademická komunita stále velké úkoly. Zprávy Metodiky 17+ ukazují, že v českém prostředí vzniká světově vynikající oborová produkce, ovšem jedná se zatím o špičku ledovce.⁴ I v centru disciplíny se tvoří pochopitelně mnohem větší poměrné množství výzkumu průměrného či podprůměrného. V českém případě ale dosud schází i stabilní základna špičkového výzkumu, která by se ukázala v robustní produkci výsledků

v Q2 a Q3 světových časopisech indexovaných ve Web of Science (VIZ TĚŽ EBERLE ET AL. 2021). Praktikovaná *parrhesie*, jež zároveň není prostým kontrariánstvím a jež je opakem manipulativní sofistiky, zůstává spíš výjimkou i u těch badatelů a badatelek, kteří do veřejného prostoru vůbec vstupují. Souvisejícím problémem, jehož si všímá Císař (2022), je chybějící provázanost společenské role badatele s jeho výzkumem – a alternativní způsoby ustavení jeho postavení experta, který veřejnosti s určitou autoritou říká, *jak se to se světem má*.

K řešení těchto problémů ale MV přispět nemohou. V minulosti mohly plnit různé funkce – od progresivně politické v dočasném uvolnění socialistického autoritářského režimu v šedesátých letech přes tmelení komunity, která ještě nebyla dostatečně socializována do globální disciplíny (v tomto měla své opodstatnění i konzultační okénka do oboru *tam venku*), po publikační laboratoř pro slibné začínající autory a autorky. V naplňování poslední z nich sehrál z mého pohledu zásadní roli, jež si zaslouží vyzdvihnout, jako šéfredaktor Vít Beneš se svou pověstnou „červenou tužkou“. Význam těchto funkcí není v žádném případě třeba snižovat. Všechny byly ale časově podmíněné – a dnes jsou přežití. Nadějní mladí autoři, kteří by se následně etablovali na mezinárodním poli, možností laboratoře už využívají málo. I starší generace dnešních badatelů upřednostňuje publikaci výzkumu v angličtině jako *lingua franca* globální disciplíny, a česká verze MV tak přestává plnit funkci poučeného utváření pojmosloví, díky němuž můžeme mluvit o současných tématech mezinárodní politiky nepovrchně i česky. Tato funkce mohla být dříve navázána na možnost *parrhetické* řeči směřované k širšímu českému publiku. Dnes, v době informační revoluce, je nicméně třeba naplňovat ji na jiných platformách – třeba i v *Mezinárodní politice*. Právě takové platformy mohou kromě toho účinněji sloužit jako médium vědeckého poznání – včetně onoho pomyslného „okna do světa“, který ukazují v širších souvislostech – pro novináře jako významné prostředkovatele expertízy, státní aparát nebo studenty.

Pokud jde o akademickou excelenci, je krajně nejisté, že se jí podaří významně prohlubovat výhradně materiálním oceněním za výsledky vysoce hodnocené podle scientometrických kritérií, byť – zvláště při promyšleném výběru (např. AIS místo *impaktfaktoru* v Metodice 17+) – poskytují cenná vodítka pro hodnocení vývoje místních akademických institucí a komunit. V honu za formalisticky definovanou excelencí – i fetišizovanou

internacionalizací, jež je opačnou krajní polohou od metodologického nacionalismu – by neměl zanikat význam akademické kultury a ocenění role těch, kteří ji, třeba i onou výše zmíněnou červenou tužkou, drobnou prací vytvářejí. Tato kultura je nezbytná k zajištění stálého pohybu vědného étosem hledání poznání v akademickém společenství, které není společenstvím osudu v podobě podřízení jednomu národnímu systému hodnocení vědy a výzkumu (Metodice 17+), ale především společenstvím sdílené dobré akademické praxe, intelektuální otevřenosti a odvahy, společenské odpovědnosti, dialogu, vzájemné podpory a rovných příležitostí. Takové společenství (dobré) akademické praxe je nicméně třeba utvářet především na samotných pracovištích.

ZÁVĚREM

Sebevědomí bez provinčních snah o národní svébytnost, schopnost skutečně přispívat k univerzálně chápanému poznání mezinárodně propojená se spoluutvářením společenských vztahů, do jejichž přediva je akademická komunita zasazena, a důraz na akademickou kulturu a obsah vedle formální scientometrie – to jsou charakteristiky akademické komunity, o jakou bychom měli usilovat. Není to rozhodně vize prostá a bez dilemat. Právě proto bude v zájmu otevřeného a věcného projednávání další budoucnosti této komunity jen dobře, pokud budou její vize, a vize MV jako domácího časopisu, který splnil během své letité a úctyhodné historie pro komunitu několik důležitých funkcí, rozpojeny. Prospěje to oběma.

POZNÁMKY

- 1 Název příspěvku odkazuje, s jistou ironií, k Drápalově sborníku nesocialistické publicistiky z let 1945–1948 (Drápala 2000). Za cenné připomínky k první verzi rukopisu tohoto příspěvku by autor rád poděkoval Janu Danielovi, Dagmar Vorlíček, Jakubu Eberlemu a Jakubu Záhorovi.
- 2 Posledním souhrnným příspěvkem k strategiím malých států, jehož inspirace navíc leží v české akademické komunitě mezinárodních vztahů, je Weiss – Edwards (2022). K tezi o revizionismu slabších aktérů viz Egel – Ward (2022).
- 3 K *parrhesii* a rétorické sofistice jako strategiím akademické publicistiky srv. Ditrych (2020).
- 4 Bibliometrické zprávy a komentáře oborových panelů jsou veřejně přístupné viz <<https://m17.rvvi.cz/>>. Pro zde zmíněný argument jsou zvlášť relevantní zprávy a komentáře pro oborovou skupinu FORD 5.6 Political Science a její podobor International Relations.

ZDROJE

- C Císař, Ondřej (2022): Sociální věda česky? *Mezinárodní vztahy*. Vol. 57, No. 4, s. 125–134, <<https://doi.org/10.32422/mv-cjir.501>>
- D Ditrych, Ondřej (2010): Anarchie a utopie v díle G. Lowese Dickinsona. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 45, No. 2, s. 135–148.
- Ditrych, Ondřej (2020): The Logic of Strategic Inhumanity and the Cost of Publicism. *New Perspectives*, Vol. 28, No. 1, s. 112–117, <<https://doi.org/10.1177/2336825X20908468>>.
- Drápala, Milan (ed.) (2000): *Na ztracené vartě Západu: Antologie české nesocialistické publicistiky z let 1945–1948*. Praha: Prostor.
- Drulák, Petr (2002): Záblesk v totalitní temnotě: Pokus o výzkum mezinárodních vztahů v období reformního komunismu. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 37, No. 1, s. 40–57.
- Drulák, Petr (2009): Přestaňme dohánět, začněme tvořit! Budoucnost českého oboru mezinárodních vztahů. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 44, No. 3, s. 95–109.
- Dunne, Tim – Hansen, Lene – Wight, Colin (2013): The End of International Relations Theory? *European Journal of International Relations*, Vol. 19, No. 3, s. 405–425, <<https://doi.org/10.1177/1354066113495485>>.
- E Eberle, Jakub – Smékal, Hubert – Ocelík, Petr – Krpec, Oldřich (2021): Political Science in Central and Eastern Europe: Integration with Limited Convergence in Czechia. *European Political Science*, Vol. 20, s. 183–203, <<https://doi.org/10.1057/s41304-020-00311-9>>.
- Egel, Naomi – Ward, Stewen (2022): Hierarchy, Revisionism, and Subordinate Actors: The TPNW and the Subversion of the Nuclear Order. *European Journal of International Relations*, Vol. 28, No. 4 (first online), <<https://doi.org/10.1177/13540661221112611>>.
- CH Chotiner, Isaac (2022): Why John Mearsheimer Blasts the U.S. for the Crisis in Ukraine. Interview s Johnem Mearsheimerem. *New Yorker*, 1. 3. 2022, <<https://www.newyorker.com/news/q-and-a/why-john-mearsheimer-blames-the-us-for-the-crisis-in-ukraine>>.
- K Karlas, Jan (2022): Mezinárodní vztahy 2000–2017: rozbor jedné základní etapy vývoje časopisu. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 57, No. 4, s. 75–94, <<https://doi.org/10.32422/mv-cjir.497>>.
- Keohane, Robert (1988): International Institutions: Two Approaches. *International Studies Quarterly*, Vol. 32, No. 4, s. 379–396, <<https://doi.org/10.2307/2600589>>.
- Kerr, Philip (1928): The Outlawry of War. *International Affairs*, Vol. 7, No. 6, s. 361–388, <<https://doi.org/10.2307/3014936>>.

- Kratochvíl, Petr (2016): Strukturální problémy české sociální vědy: O hybridním charakteru oboru mezinárodních vztahů. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 51, No. 1, s. 17–29.
- M Mearsheimer, John (2014): Why the Ukraine Crisis is the West's Fault. *Foreign Affairs*, September – October 2014, <<https://www.foreignaffairs.com/articles/russia-fsu/2014-08-18/why-ukraine-crisis-west-s-fault>>.
- Müller, Jan-Werner (2016): *What is Populism?* Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- O Osiander, Andreas (2001): Sovereignty, International Relations, and the Westphalian Myth. *International Organization*, Vol. 55, No. 2, s. 251–287, <<https://doi.org/10.1162/00208180151140577>>.
- P Ponsonby, Arthur (1928): Disarmament by Example. *International Affairs*, Vol. 7, No. 4, s. 225–240, <<https://doi.org/10.2307/3015494>>.
- R Růžička, Jan (2016): Výzkum mezinárodních vztahů na semiperiferii. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 51, No. 1, s. 30–40.
- S Schmidt, Brian C. (1997): *The Political Discourse of Anarchy*. New York: SUNY Press.
- W Weiss, Tomáš – Edwards, Geoffrey (eds.) (2022): *Small States and Security in Europe*. London: Routledge, <<https://doi.org/10.4324/9781003082453>>.
- Wenger, Etienne (1998): *Communities of Practice: Learning, Meaning, and Identity*. Cambridge: Cambridge University Press, <<https://doi.org/10.1017/CBO9780511803932>>.
- Wimmer, Andreas – Glick Schiller, Nina (2002): Methodological Nationalism and Beyond. *Global Networks*, Vol. 2, No. 4, 301–334, <<https://doi.org/10.1111/1471-0374.00043>>.
- Wolff, Larry (1998): *Inventing Eastern Europe: The Map of Civilization in the Mind of the Enlightenment*. Palo Alto: Stanford University Press.

NOTE

This contribution is a result of the project TL05000626 The Communication of Expertise as a Means of Strengthening Societal Resilience in the Postfactual Era supported by the Technology Agency of the Czech Republic.

AUTHOR BIOGRAPHY

Ondřej Ditrych is Director of the Institute of International Relations Prague, and Associate Professor of Political Science at the Institute of Political Studies, Charles University. He was previously a Senior Researcher at the Institute of International Relations, a Fulbright Research Fellow at Harvard University, an Associate Fellow at the European Union Institute for Security Studies (EUISS), a Visiting Scholar at Sciences Po Paris or a Visiting Researcher at Stiftung Wissenschaft und Politik Berlin. His research interests include terrorism and revolutionary violence, Transatlantic security and global strategic foresight.

Mezinárodní vztahy a jejich význam pro českou odbornou komunitu

Mezinárodní vztahy and its Importance for the Czech Academic
Community

VÍT BENEŠ	Metropolitan University Prague, Czech Republic
E-MAIL	vit.benes@mup.cz
ORCID	https://orcid.org/0000-0003-2057-4303
DOI	https://doi.org/10.32422/mv-cjir.503

V tomto příspěvku krátce shrnu vývoj publikační strategie časopisu *Mezinárodní vztahy* (dále MV), s důrazem na význam, jaký v této strategii hrál jazyk, ve kterém časopis dlouhou dobu vycházel. Vycházím z premisy, že rozhodnutí o vydávání časopisu v češtině souvisí s jeho identitou jakožto komunitního časopisu. Pod pojmem komunitní časopis mám na mysli časopis nesloužící pouze jako platforma pro publikování výsledků výzkumu jednotlivých badatelů a badatelek, ale spoluutvářející a formující českou odbornou komunitu jako takovou. Pro úplnost podotýkám, že tento příspěvek je subjektivní reflexí člověka, který působil v redakci časopisu v době, kdy vycházel výlučně v českém (a slovenském) jazyce – od roku 2005 jako asistent/zástupce šéfredaktorky (šéfredaktora) a mezi lety 2009–2018 jako šéfredaktor časopisu MV.

HISTORICKÝ KONTEXT

Časopis MV vznikl v roce 1966 s cílem poskytnout badatelům zabývajícím se složitou tematikou mezinárodních vztahů platformu „*k publikování výsledků své badatelské činnosti i k výměně názorů na jednotlivé problémy i metodickou stránku výzkumu mezinárodních vztahů*“ (REDAKCE 1966). V období společenského uvolňování v druhé polovině šedesátých let se časopis profileoval jako akademická platforma. Přestože vycházel v češtině, příspěvky publikované v té době na stránkách MV do určité míry reflektovaly stav disciplíny mimo úzce vymezenou československou odbornou komunitu. Probíhající studená válka nutila tehdejší autory nejenom zkoumat zahraniční a bezpečnostní politiku západních mocností, ale také studovat odbornou literaturu západní provenience. Debaty, které se v té době vedly v západní disciplíně mezinárodních vztahů (např. tzv. druhá velká debata mezi historizujícím a behaviorálním přístupem k jejich zkoumání) se promítala i do diskusí na stránkách mladých MV.

Normalizace rozvoj časopisu přerušila a z MV se stává hlásná trouba propagandy tehdejšího režimu. Ke svému původnímu akademickému zaměření se časopis vrací až po sametové revoluci. Nicméně přechod na standardy běžné v západních časopisech nebyl automatický a okamžitý. Charakter odborného časopisu mu vrátila až nová redakce pod vedením Otty Picka, přičemž první číslo MV pod novým šéfredaktorem vychází v roce 1992. Redakce v té době řešila stejný problém, který o několik desítek let později vedl k přechodu na angličtinu a k ukončení vydávání časopisu

v češtině, tedy jakým způsobem mohou MV zprostředkovávat komunikaci mezi českou odbornou komunitou a mezinárodní, převážně anglickojazyčnou odbornou komunitou.

Slovy tehdejšího předsedy redakční rady profesora Picka, první výzvou bylo překonání „neblahé situace“, kdy „*česká a slovenská veřejnost byla dlouhá léta odrážena od politického, hospodářského a politologického vývoje ve světě*“ (PICK 1992). Tehdejší redakce se snažila tuto výzvu překonat důrazem na „vysokou vědeckou úroveň jednotlivých příspěvků“, která by ovšem neměla být na úkor srozumitelnosti. Prostor na stránkách MV dostávají jednak ti čeští a slovenští odborníci, kteří byli obeznámeni s vývojem světové politologie a mezinárodních vztahů, ale i autoři zahraniční. V devadesátých letech časopis běžně publikoval české překlady textů od německých, britských, amerických, ale i francouzských a dalších akademiků, diplomatů a politiků. Připomínám, že v té době o publikaci rozhodovala pouze redakce (nikoliv anonymní recenzenti), jež tak měla zcela volnou ruku při oslovování zahraničních autorů a výběru článků k publikaci. Do češtiny se překládaly příspěvky zahraničních odborníků na konferencích, ale také články již dříve publikované v zahraničních recenzovaných časopisech, ale i komentáře a projevy diplomatů a politiků.

Ještě dlouhá léta po rozpadu Československa mohli autoři publikovat své články ve slovenštině s veškerým servisem včetně jazykových korektur.¹ Důvod byl trojí. Prvním důvodem byla snaha poskytnout slovenským kolegům platformu pro publikování jejich výzkumu v době autoritářského mečiarismu. Druhý důvod byl pragmatický. Rukopisů ve slovenštině bylo málo, ale i tak představovaly další potenciální zdroj textů pro časopis potýkající se s dlouhodobým nedostatkem kvalitních rukopisů. Třetí důvod byl nostalgický – časopis vznikl v roce 1966 a publikováním ve slovenštině si zachovával část své československé identity.

Druhou výzvou, před kterou tehdejší redakce stála, bylo hledání cesty, jak umožnit slovenským a českým kolegům „*oslovení světové veřejnosti*“ (PICK 1992). Řešením mělo být podle prof. Picka anglické vydání časopisu, přičemž se plánovalo, že „*Mezinárodní vztahy budou vycházet s českými a slovenskými příspěvky čtyřikrát a v anglickém vydání dvakrát ročně*“ (IBID.).² V roce 1993 začaly anglické články skutečně vycházet, ovšem nikoliv v podobě anglického vydání časopisu MV, ale jako svébytný časopis *Perspectives*.

Review of Central European Affairs, od č. 13 (Winter 1999/2000) jako *Perspectives. The Central European Review of International Affairs*. Jazyková politika MV byla tedy od začátku devadesátých let vlastně až do nedávné minulosti úzce spjata s osudem časopisu *Perspectives*. *Perspectives* sice vznikly jako samostatný časopis, ale dlouhou dobu fungovaly jako „sesterský“ časopis MV. Redakce obou časopisů zůstávaly v úzkém kontaktu, koordinovaly své publikační strategie, a hlavně mezi nimi fungovala jasná dělba práce z hlediska jazyka publikování. *Perspectives* vycházely v angličtině a v souladu s původním zadáním z počátku devadesátých let dávaly autorům z České republiky i širšího středoevropského regionu šanci oslovit „světovou veřejnost“. Bohužel, ve skutečnosti byl jejich dopad omezený a co do čtenosti zaostávaly i za českými MV.³

Existence „sesterského“ anglickojazyčného časopisu *Perspectives* byla jedním z hlavních důvodů, proč redakce MV dlouhá léta ani neuvažovala o publikování v angličtině. Autoři anglickojazyčných rukopisů byli automaticky směřováni do *Perspectives* a MV se soustředily na publikování výlučně v češtině – a slovenštině. Poptávku českých autorů po publikování v angličtině pokrývaly *Perspectives* a v čím dál větší míře i zahraniční anglickojazyčné recenzované časopisy.⁴ *Mezinárodní vztahy* neuvažovaly o přechodu na angličtinu, protože nechtěly konkurovat časopisu *Perspectives*.

MEZINÁRODNÍ VZTAHY JAKO KOMUNITNÍ ČASOPIS

Publikování v češtině bylo základním determinantem publikační strategie celého časopisu, od kterého se – pokud bychom použili marketingovou terminologii – následně odvíjela struktura slabých a silných stránek časopisu i příležitostí i hrozeb, kterým musel časopis čelit. Na nejobecnější úrovni, publikování v češtině diktovalo identitu časopisu a jeho profil. Co se týče identity, už v době svého vzniku v roce 1966 časopis sám sebe definoval jako *komunitní* – tedy časopis sloužící české a slovenské komunitě badatelů v oblasti mezinárodních vztahů. Tento étos, podle něhož se autoři i čtenáři časopisu rekrutují z řad českých a slovenských výzkumníků, je jasně patrný i ve způsobu, jakým je rámována identita obnovených MV v roce 1992 (PICK 1992). Jakým způsobem ovlivňovalo publikování v češtině celkovou publikační strategii časopisu?

V prvé řadě, česká komunita odborníků na mezinárodní vztahy je relativně malá, a aby v ní dokázal českojazyčný časopis přežít a rozvíjet se, musel si udržet dominantní postavení. Jinými slovy, pokud má časopis patřit komunitě, musí i komunita patřit časopisu. V šedesátých letech vznikly MV jako první a v té době jediná platforma pro publikování výzkumu v oboru mezinárodních vztahů. V devadesátých letech se sice objevuje konkurence zejména ze strany obecných politologických časopisů, v oboru mezinárodní vztahy si ale časopis MV zachovává prestižní a do značné míry i dominantní postavení. To, že časopis „patří“ české komunitě jako celku, se projevovalo mj. i ve struktuře autorů. Zatímco v některých českojazyčných politologických časopisech dominovali autoři z „domácí“ instituce vydavatele, MV se dařilo přilákat autory z akademických pracovišť z celé České republiky (HOLZER ET AL. 2009: 126).

Inkluzivita a otevřenost časopisu se projevovala i v jeho tematickém vymezení. *Mezinárodní vztahy* publikují výsledky výzkumu nejenom z oboru mezinárodní vztahy, ale i jakýchkoliv jiných společenskovedních disciplín – jediným tematickým omezením byl a je požadavek, aby se rukopis zabýval „otázkami přesahujícími hranice jednoho státu“. Na stránkách časopisu jsme tak mohli najít texty věnující se čínské rozvojové pomoci, lobbingu u evropských institucí nebo kosmickému odpadu. Časopis si zachovával pluralitu i z hlediska teoretických východisek jednotlivých článků a použitých metod, které dost často odrážely svébytné disciplinární, institucionální či ideové ukotvení jednotlivých autorů.

Otevřenost a pluralita jednak vycházely ze strategie vědomě prosazované redakcí časopisu,⁵ zároveň ovšem byly nevyhnutelným důsledkem rozhodnutí o publikování v češtině a bezprostředně souvisely s identitou MV jakožto „komunitního“ časopisu. Česká komunita je relativně malá a českojazyčný časopis si nemůže dovolit selekci nebo tematickou profilaci – jediným kritériem publikování tak zůstávala odborná kvalita posuzovaného rukopisu. Kombinace malé komunity a otevřeného „komunitního“ časopisu vedla k tomu, že velká část českých odborníků v mezinárodních vztazích (a souvisejících disciplínách) má publikační zkušenost z časopisu MV. Můžeme proto prohlásit, že články publikované v MV představovaly reprezentativní vzorek toho, co se v českém oboru mezinárodní vztahy a v příbuzných disciplínách vyprodukovalo.

Tím se dostáváme k roli MV ve vztahu k české akademické komunitě. *Mezinárodní vztahy* nesloužily pouze jako neutrální platforma pro publikaci výsledků výzkumu české odborné komunity, ale do určité míry tuto komunitu reprezentovaly a pomáhaly ji utvářet. Pluralita článků v MV reprezentovala pluralitu témat, teoretických a metodologických přístupů, ale i výzkumných pracovišť a institucí působících v ČR. Časopis nabízel svým čtenářům – tedy členům české odborné komunity (nikdo jiný MV nečetl) – poměrně dobrý přehled o tom, jakým tématům, zemím, regionům, teoriím a metodologiím se věnují ostatní česky a slovensky píšící autoři v oboru mezinárodní vztahy a příbuzných disciplínách. *Mezinárodní vztahy* tak pomáhaly udržovat mezi členy české komunity povědomí nejenom o tom, co dělají ostatní členové této komunity, ale i povědomí o existenci této komunity jako takové. Velká část českých badatelů v určité fázi své kariéry publikovala článek v MV – postupně se tak vytvořilo očekávání, že každý, kdo aspiruje na členství v této komunitě, by měl v MV publikovat. Publikování v časopise se tak stalo zdrojem sociálního kapitálu v rámci české odborné komunity.

RECENZNÍ ŘÍZENÍ A VYMEZENÍ ČESKÉ ODBORNÉ KOMUNITY

Mezinárodní vztahy pomáhaly formovat českou komunitu vědců věnujících se (široce pojímaným) mezinárodním vztahům i skrze své recenzní řízení. Zavedení recenzního řízení můžeme vnímat jako příklad přebírání vnějších (západních) norem výzkumu a akademického publikování v kontextu „znovuzaložení“ českého oboru. Na počátku devadesátých let se český obor mezinárodních vztahů a potažmo i nově (re)formovaná komunita českých badatelů nacházely na výzkumné periferii, pokouší se dohánět západní obor nejenom absorpcí a přebíráním substantivních poznatků a teorií západní vědy (DRULÁK 2001), ale i standardů výzkumu, pravidel publikování a „disciplinačních technik“, které podle některých kritiků tvoří nadosobní struktury udržující českou odbornou komunitu v semiperiferním postavení (KRATOCHVÍL 2016).

Časopis MV se zpočátku pokoušel zprostředkovávat poznatky zahraničních odborníků a světového (západního) oboru mezinárodních vztahů překládáním článků západních autorů.⁶ Na mezinárodní (tj. západní) standardy výzkumu a akademického publikování ovšem časopis přecházel pouze postupně. Zatímco politologické časopisy založené v devadesátých

letech zavedly recenzní řízení už v okamžiku svého vzniku, MV zavádí oboustranně anonymní recenzní řízení až se zpožděním v roce 2000, kdy se stává šéfredaktorem Petr Drulák (2001). Publikační strategie MV v té době prošla výraznějšími změnami, kromě zavedení recenzního řízení se upustilo od dosavadní praxe překladů cizích článků do češtiny. Posiluje se důraz na odbornou kvalitu publikovaných statí v tom smyslu, že od autorů se očekává, že nebudou pouze prezentovat „*názory na otázky mezinárodní politiky*“ (PICK 1992), ale výsledky vlastního vědeckého výzkumu. Posiluje důraz na teorie a metodologie. Časopis i nadále publikuje několik kategorií článků, nicméně hlavní rubrika „*statí*“ je vyčleněna pro výsledky teoreticky informovaného výzkumu.

Co je důležité, zavedení recenzního řízení bylo nejenom výrazem přijímání vnějších (západních) norem výzkumu a akademického publikování (KRATOCHVÍL 2016), ale reagovalo na bezprostřední lokální kontext, tedy stav české akademické komunity, a pomáhalo tuto komunitu utvářet a formovat. V první řadě, zavedení recenzního řízení a požadavek, aby publikované články (statí) prezentovaly výsledky výzkumu, umožnilo jasněji vykreslit hranice odborné komunity v době, kdy teprve vznikala a formovala se. Ještě v devadesátých letech v MV publikovali své názory bývalí a současní politici a diplomaté. Zavedení recenzního řízení znamená, že členem odborné komunity se nemůže stát kdokoliv, kdo má názor na mezinárodní politiku, jakkoliv by byl podepřený mnohaletou diplomatickou praxí, ale pouze ten, kdo se systematicky věnuje zkoumání mezinárodních vztahů.

Recenzní řízení symbolizuje nezávislost akademické obce na politické sféře. Pro dokreslení kontextu připomínám, že samotný ÚMV na počátku devadesátých let stále ještě fungoval jako „odkladistiště“ vysloužilých diplomatů (DRULÁK 2007: 281) a teprve ho čekalo „osamostatnění“ – tedy institucionální transformace z příspěvkové organizace MZV na veřejnou výzkumnou instituci. Zavedení recenzního řízení znamenalo, že o tom, kdo bude publikovat v MV, a potažmo i o tom, kdo bude součástí akademické komunity, nerozhodovala ani politická sféra, ani MZV, ani ÚMV jako vydavatel časopisu, ani redakce, ale sobě rovní členové odborné komunity (*peers*) skrze oboustranně anonymní recenzní řízení. Zavedení recenzního řízení mělo praktický význam pro jednotlivé autory, pro fungování časopisu, ale i důležitý symbolický význam pro etablování autonomní české odborné komunity.

RECENZNÍ ŘÍZENÍ A KONEC PŘÁTELSKÉHO POPLÁČÁVÁNÍ PO ZÁDECH

Českojazyčný odborný časopis s anonymním recenzním řízením sehrál důležitou roli v artikulaci pravidel odborné komunikace a nastavení vztahů uvnitř rodící se české komunity. Podotýkám, že nejenom autoři, ale samozřejmě i recenzenti se rekrutovali z členů české akademické komunity. Ta v devadesátých letech trpěla některými neduhy souvisejícími s tím, že se jedná o malou komunitu, kde se (skoro) všichni znají a kde se do odborné diskuse mohou promítat osobní sympatie a antipatie. V odborné komunikaci (např. při recenzích knih) jsme se tak mohli potkat se dvěma extrémy: za prvé s tzv. „poplácáváním po zádech“, tedy nekritickým vychválením odborného textu, které může být motivováno institucionální loajalitou, statutem autora uvnitř komunity či obyčejnými osobními sympatiemi – neochotou kritizovat (a poškodit) autora či autorku, ke kterému máme přátelský vztah. Druhým extrémem pak byla kritika založená na institucionální či politické afliaci autora či vzájemných osobních antipatiích.

Recenzní řízení v MV bylo zavedeno s cílem odbourat oba nešvary. Recenzní řízení bylo *anonymní*, zároveň ale *moderované* redakcí MV. Anonymitu recenzního řízení bychom mohli připodobnit k Rawlsově závoji nevěděni (RAWLS 1999). Oponenti nejenom hypoteticky, ale i de facto posuzují rukopisy z Rawlsovy originální pozice, ve které jsou si oponent s autorem rovni, protože o sobě a o druhém nemají dostatečné informace a nemohou spolu napřímo komunikovat. Oponent zároveň ví, že se dříve či později ocitne na druhé straně závoje – v pozici toho, kdo bude (anonymně) posuzován. Oponent posuzuje autorův text z originální pozice, v níž je zbaven svého statusu, svého společenského a akademického kapitálu. Oponent neví, kdo je autor, nemůže s ním komunikovat a tudíž nemůže (ani kdyby chtěl) využít svůj akademický / sociální kapitál k prosazení své vůle vůči autorovi. Stejně tak je svého statusu a společenského a akademického kapitálu zbaven i autor.⁷ Nezná totiž své *relativní* postavení vůči oponentovi, a nemůže proto odmítnout kritiku oponenta odkazem na svůj vyšší sociální a akademický status. V rámci anonymního recenzního řízení jsou si oponent a autor rovni. To se v praxi projevovalo třeba i tím, že rukopisy seniorních odborníků mohli kriticky posuzovat a hodnotit akademici nacházející se teprve na začátku své kariéry (doktorandi).

Recenzní řízení je zároveň moderované redakcí. Redakce ponechává rozhodnutí o přijetí či nepřijetí rukopisu k publikaci na samotných oponentech, zároveň ale jasně signalizuje, že očekává kritické zhodnocení silných a slabých stránek rukopisu s tím, že oponent by měl svůj finální verdikt odůvodnit odkazem na konkrétní nedostatky v textu. Česká odborná komunita je malá a v některých případech oponent mohl uhádnout autora rukopisu. I v tomto případě ale platí, že oponent zůstává na druhé straně závoje – své připomínky a výtky nemůže autorovi komunikovat přímo, ale pouze zprostředkovaně přes redakci. Závoj nevědění proto funguje dokonce i v situaci, kdy je anonymita recenzního řízení kompromitována. I když oponent tuší nebo ví, kdo je na druhé straně závoje, je nucen i nadále setrvat v pozici za závojem a předstírat své nevědění. Je nucen ignorovat případné rozdíly v sociálním a akademickém statutu mezi ním a autorem, protože ví, že redakce by nikdy neakceptovala ad hominem argumenty o kvalitách (resp. nedostacích) autora, o jeho sociálním a akademickém statusu (resp. absenci tohoto statusu) jako odůvodnění pro přijetí či zamítnutí autorova rukopisu.

SNIŽOVÁNÍ BARIÉR PRO VSTUP DO ODBORNÉ KOMUNITY

V předcházejících pasážích jsme zmínili roli odborného časopisu při vymezení hranic české odborné komunity. Komunitní časopis pomáhá vymezovat hranice autonomní odborné komunity, zároveň ale snižuje bariéry vstupu do této komunity pro začínající badatele. *Mezinárodní vztahy* jakožto komunitní časopis vycházející v češtině pomáhal vychovávat nové generace výzkumníků, pomáhal jim budovat jejich kariéru a získávat sociální kapitál v rámci odborné komunity. Hlavní roli zde sehrávalo recenzní řízení, které, jak jsme se již zmínili, zajišťovalo díky závoji anonymity rovné příležitosti pro autory bez ohledu na jejich akademický status (BENEŠ 2009).

Na individuální rovině, recenzní řízení v MV znamená pro juniorní badatele cennou zkušenost v metodologii, akademickém psaní a pravidlech akademického publikování. V tomto se význam MV příliš neliší od významu běžných anglickojazyčných časopisů, ať již vydávaných českými institucemi nebo zahraničními vydavateli. Publikování v komunitním časopise, jako jsou MV, má ale i svoji rovinu sociální: pro juniorní badatele je zdrojem sociálního kapitálu v rámci české komunity. Je ovšem třeba zdůraznit, že MV mohly tuto svoji roli plnit jenom díky svému postavení

komunitního časopisu, kterou nedokáží anglickojazyčné časopisy nahradit. Aby mohla být publikace v časopise zdrojem sociálního kapitálu v rámci komunity, musí být splněno několik podmínek.

Za prvé, časopis, ve kterém je článek publikován, musí být čten nebo alespoň prolisován členy dané komunity včetně těch, kteří se nezabývají daným tématem. Pokud se komunita o publikaci nedozví, autor si nemůže připsat sociální kapitál. Za druhé, publikování v komunitním časopise je zdrojem sociálního kapitálu, protože nemalá část členů této komunity má osobní zkušenost s tímto časopisem – ať již jako autoři nebo jako oponenti v rámci recenzního řízení. Publikováním v MV se mohou juniorní badatelé přímo poměřovat se svými seniorními kolegyněmi a kolegy, kteří sami v tomto časopise publikovali. Časopis má v české komunitě renomé a článek v něm je cenným úspěchem pro začínající badatele ani ne tak kvůli výši citačních metrik, ale proto, že řada českých akademiků v MV publikovala (nebo alespoň vypracovala posudek v rámci recenzního řízení). Členové české odborné komunity časopis znají, mohou tak lépe posoudit jeho kvalitu. V tom se MV liší od řady zahraničních impaktovaných časopisů, jejichž kvalitu odhadujeme pouze na základě impakt faktoru a citačních metrik.

ZVEŘEJŇOVÁNÍ VÝSLEDKŮ VÝZKUMU

České časopisy samozřejmě nejsou jediným místem, kde čeští badatelé a badatelky publikují výsledky svého výzkumu. Od badatelů v oboru mezinárodní vztahy, včetně těch juniorních, se stále více očekává, že budou výsledky svého výzkumu publikovat v první řadě v anglickojazyčných impaktovaných časopisech. Tento tlak na publikování v angličtině byl nepochybně hlavním důvodem zániku českojazyčných odborných časopisů. Ukončení vydávání MV v češtině totiž není izolovaným jevem a dnes jsme v situaci, kdy i ostatní českojazyčné časopisy buď zanikly, nebo přešly na vydávání v angličtině. *Politologický časopis* (vydáváný Mezinárodním politologickým ústavem Masarykovy univerzity v Brně) ukončil už v roce 2014 publikování v češtině a vydává pouze anglickojazyčné články. V roce 2018 skončil časopis *Středoevropské politické studie* (vydáváný tamtéž) a v roce 2021 bylo ukončeno vydávání *Politologické revue* (Česká společnost pro politické vědy).

Publikování v angličtině má svůj smysl. Na individuální rovině dávají anglickojazyčné časopisy cennou zkušenost v oblasti akademického psaní a metodologie. Publikováním v angličtině zpřístupňujeme výsledky našeho výzkumu mnohem širšímu okruhu potenciálních čtenářů a uživatelů. Články v angličtině jsou snadněji dohledatelné, mají větší dopad (impakt) a přináší autorům tolik ceněné citace. Na institucionální a materiální rovině jsou publikace v angličtině podmínkou pro kariérní postup v rámci výzkumného pracoviště, získávání grantů a akademických titulů. Dokáží však anglickojazyčné časopisy nahradit roli MV na sociální rovině – tedy při formování odborné komunity a distribuci sociálního kapitálu v rámci této komunity?

K zodpovězení této otázky je třeba si uvědomit význam zveřejňování výsledků výzkumu pro formování odborné komunity. Publikace totiž slouží jako zdroj sociálního kapitálu pouze v okamžiku, kdy se jedná o *zveřejnění* v plném slova smyslu – tedy pokud si článek přečte nebo se o něm alespoň dozví širší odborná veřejnost, nikoliv jen ti, kteří text použijí a ocitují ve svém vlastním výzkumu. Zdrojem uznání, sociálního statusu a sociálního kapitálu je odborná komunita jako celek, včetně těch kolegů a kolegyn, kteří se věnují jiným výzkumným tématům, využívají jiné teorie a metodologie, a tudíž zveřejněný článek nikdy nepoužijí a neocitují. Pokud se o článku komunita nedozví, jeho autorovi nemůže být (z definice) touto odbornou komunitou žádný kredit připsán. Jinými slovy, akumulace a přerozdělování sociálního kapitálu může fungovat, pouze pokud má komunita *sdílenou* platformu pro *zveřejňování* výsledků výzkumu.

Problém anglickojazyčných časopisů spočívá v jejich publikační strategii. Anglickojazyčné časopisy operují v rámci širokého globalizovaném trhu a k tomu, aby přežily a rozvíjely se, je vhodná a vlastně i nezbytná specializace na vybranou subdisciplínu, region, teoretické paradigma či způsob zpracování dat. Explicitní či implicitní profilace umožňuje časopisu odlišit se na širokém trhu, přilákat špičkové autory specializující se na dané téma a vybudovat si okruh stálých přispěvatelů a čtenářů. Daní za profilaci a specializaci je to, že žádný anglickojazyčný časopis není čtený napříč celou českou komunitou (a potažmo ani napříč celou mezinárodní komunitou).

Články vycházející v anglickojazyčných časopisech jsou *dohledatelné* v tom smyslu, že čtenář (badatel), jenž se zajímá o konkrétní subdisciplínu, region, téma, teorii, konceptuální rámec či metodologický postup, si dokáže zmíněný článek vyhledat pomocí indexovacích a vyhledávacích služeb (Google Scholar, JSTOR, EBSCO a další). V praxi to ovšem znamená, že o vydání článku se dozví pouze ti badatelé, kteří článek aktivně hledají. Jinými slovy, články vycházející v anglickojazyčných (specializovaných) časopisech nejsou *zveřejněné*: o jejich vydání se nedozví širší odborná veřejnost – ani česká, ale ani ta mezinárodní. Každý publikujeme a čteme v jiných časopisech a o výsledcích výzkumu ostatních se nedozvíme. Dozvíme se pouze o člancích, jež jsme si sami aktivně vyhledali v rámci rešerše literatury pro náš konkrétní výzkumný projekt.

To vše má samozřejmě svůj dopad na formování odborné komunity jako takové. Anglickojazyčné časopisy neplní roli sdílené platformy, která by *zveřejňovala* výsledky výzkumu – pouze je činí *dohledatelnými* a občas i *přístupnými*.⁸ O vydání článku v anglickojazyčném impaktu se ostatní badatelé nedozví – samotné vydání článku proto autorovi nepřináší sociální kapitál v rámci dané komunity. Mizí sdílená platforma pro zveřejňování výsledků výzkumu a na úrovni komunity jako takové pak přestává fungovat přerozdělování sociálního kapitálu. Ztrácí se sdílený referenční bod a v konečném důsledku se vytrácí i představa, že přes rozdíly ve zkoumaných tématech, regionech, či v teoriích a metodologiích, které používáme, náležíme k jedné komunitě odborníků v oboru mezinárodní vztahy.

ZÁVĚREM

Posláním MV jakožto českojazyčného časopisu bylo usnadnit jednotlivým odborníkům publikování výsledků jejich badatelské činnosti (Redakce 1966). Jak jsem se ale snažil ukázat, časopis hrál i důležitou roli ve vztahu k české komunitě odborníků na mezinárodní vztahy jako takové. Roli, kterou nemohou anglickojazyčné časopisy vydávané zde nebo v zahraničí plně zastoupit.

Časopis pomáhal formovat nově se rodící českou akademickou komunitu odborníků na mezinárodní vztahy. Zásadní dopad na rozvoj akademické komunity přitom mělo zavedení oboustranně anonymního recenzního řízení. Jasněji vymezilo, kdo patří do komunity „sobě rovných“

(peer) odborníků na mezinárodní vztahy, a posílilo autonomii a nezávislost odborné komunity na sféře diplomacie a politiky. V rámci této komunity pak přispělo ke kultivaci profesionálních vztahů mezi badateli a nastavilo pravidla odborné diskuse. Anonymní recenzní funguje jako „závoj nevěděni“ zajišťující spravedlivé a rovné příležitosti začínajícím i zkušeným autorům, bez ohledu na jejich institucionální pozici nebo počáteční sociální kapitál. To má svůj význam nejenom pro kariéerní vzestup mladých odborníků, ale i pro rozvoj odborné komunity jako takové.

Význam a poslání MV jakožto českojazyčného komunitního časopisu úzce souvisel s jeho publikační strategií. Zatímco pro anglickojazyčné časopisy je specializace nutnou podmínkou přežití na širokém (globálním) trhu, komunitní časopis musí mít co nejširší čtenářskou a autorskou základnu. Co se týče autorů, komunitní časopis reprezentuje komunitu jako celek, a proto logicky usiluje o dominanci v rámci relativně malé komunity česky píšících autorů. Co se týče čtenářů, komunitní časopis cílí na širší odbornou veřejnost v oboru mezinárodních vztahů, nejen na odborníky věnující se specifickému tématu, regionu či teoretickému paradigmatu. Pouze komunitní časopis s širokou čtenářskou základnou, byť v rámci malé odborné komunity, může hrát roli platformy pro *zveřejňování* výsledků výzkumu a publikování v něm může být zdrojem sociálního / akademického kapitálu v rámci dané komunity.

Podobně jako tomu bylo u starých MV, publikační strategie *Czech Journal of International Relations* (dále CJIR) bude ve vleku rozhodnutí o jazyku publikace. Zatímco českojazyčné MV reprezentovaly českou odbornou komunitu jako celek, a vědomě proto usilovaly o maximální pluralitu témat, teoretických a metodologických přístupů, pro anglickojazyčný CJIR bude asi nevyhnutelná nějaká forma specializace a profilace – např. geografické zaměření na ČR a širší region střední Evropy. Rozdíl v publikační strategii obou časopisů je ostatně patrný i z jejich názvů: MV publikovaly články na jakémkoliv téma „přesahující hranice jednoho státu“, naopak slovo „Czech“ v názvu CJIR implikuje specializaci na ČR, resp. na region střední Evropy.

Přechod MV/CJIR na angličtinu byl důsledkem tlaku zevnitř české disciplíny a institucí na české autory (nejenom doktorandy), aby publikovali primárně v angličtině. Proto se českojazyčné MV potýkaly s dlouhodobým

nedostatkem kvalitních českých rukopisů, který následně kompenzují přechodem na angličtinu ve snaze přilákat autory mimo český obor mezinárodních vztahů. Přísun nových autorů ale logicky znamená, že CJIR přestává plnit roli komunitního časopisu reprezentujícího český obor mezinárodních vztahů. Tato změna na straně autorů má samozřejmě své důsledky i na straně čtenářů – tedy na to kdo, proč a jakým způsobem CJIR bude číst. Původní MV jsme (občas) prolistovali jako celek, třeba jenom ze zvědavosti, abychom zjistili, kdo a na jaké téma v českém oboru mezinárodních vztahů badá a publikuje. Toto „prolistování“ čtenářem, který se věnuje jinému tématu, samozřejmě autorům nemuselo přinést citace a nebylo ani zachyceno v žádných citačních metrikách. Autoři ovšem získali sociální / akademický kapitál, protože o článku, a tudíž i o výsledku výzkumu, se dozvěděla širší odborná veřejnost. Článek byl zveřejněn.

Naopak anglickojazyčný CJIR s největší pravděpodobností⁹ nebude (s výjimkou monotematických čísel) „prolistován“ a čten jako celek, ale pouze po jednotlivých článcích, které si potenciální čtenáři musí nejdříve vyhledat v databázi. Spíše než platforma pro *zveřejňování* výsledků výzkumu bude CJIR sloužit jako platforma pro *zpřístupňování* výsledků výzkumu. Otevřený přístup (*open access*) bude nutnou, nikoliv však dostatečnou podmínkou čtenosti článků publikovaných v CJIR. Rozhodující bude *dohledatelnost* článků publikovaných v CJIR. Pro časopis bude naprosto klíčové, aby se v něm publikované články objevovaly ve výsledcích vyhledávání nejpoužívanějších akademických vyhledávacích služeb, tedy: Google Scholar, JSTOR, Ebsco a ProQuest. Teprve v druhém sledu bude důležité, aby byl CJIR indexovaný službami, které měří citovanost jednotlivých článků (a časopisu jako celku): Web of Science, Scopus.

Přechod MV/CJIR na angličtinu má svůj dopad na českou odbornou komunitu. Český obor mezinárodních vztahů přichází o svůj komunitní časopis, který reprezentoval českou odbornou komunitu, sloužil jako platforma pro *zveřejňování* výsledků výzkumu této komunity a skrze vydávání článků v češtině – ale i skrze recenzní řízení – pomáhal udržovat povědomí o tom, že přes pluralitu zkoumaných témat, regionů a používaných teorií a metod stále náležíme k jedné odborné komunitě. České odborné komunitě hrozí fragmentace: podle jednotlivých pracovišť, podle zkoumaných témat a podle podoborů.¹⁰ Jestli se podaří roli MV jakožto komunitního časopisu něčím nahradit, si nejsem jistý. Možná by roli „komunitní platformy“ mohly

plnit sociální síť (Twitter, Facebook), resp. jejich akademické ekvivalenty (Academia.edu, Researchgate.net), ovšem pouze za předpokladu, že povedou k vytvoření širokých sítí kontaktů, a ne uzavřených bublin tvořených badateli ze stejného výzkumného pracoviště nebo věnujících se jednomu úzce vymezenému tématu.

POZNÁMKY

- 1 Poslední článek ve slovenském jazyce vyšel dokonce až v roce 2020 (Profant 2020).
- 2 Všimněme si, že stejnou jazykovou politiku přijal v té době i *Sociologický časopis*, který od roku 1993 vychází ve čtyřech českých vydáních a dvou anglických. Přesněji řečeno, anglická čísla začala vycházet jako samostatný časopis *Czech Sociological Review* (Janák – Klobučký 2014: 648).
- 3 V roce 2015 před přechodem na otevřený přístup (*open access*) vycházely MV v nákladu 500 kusů, zatímco *New Perspectives* v nákladu 400 kusů (Ústav mezinárodních vztahů 2016).
- 4 Jakožto časopis editovaný a vydávaný ÚMV si zároveň *Perspectives* zachovávaly i lokální středoevropskou identitu a mohly tak přitáhnout i rukopisy cizích autorů zajímajících se o středoevropský region jako takový.
- 5 Od okamžiku zavedení recenzního řízení jsme si v redakci MV nemohli vybírat, kterým autorům a kterým pracovištím budou v časopise vycházet články. Pluralitu například institucemi, tématy a (sub)disciplínami mezinárodních vztahů jsme ovšem cíleně prosazovali například při výběru oponentů v rámci recenzního řízení nebo při výběru členů redakční rady.
- 6 Podotýkám, že „západní“ nelze ztotožňovat s „anglosaský“ a mezi přeloženými články převládají autoři z kontinentální Evropy. Na stránkách MV publikovali autoři z Německa, Velké Británie, Francie, USA, Itálie, Rakouska, Švédska, Kanady a dalších zemí západní Evropy a Severní Ameriky. Kromě odborníků z akademické sféry a think-tanků se mezi autory objevila i řada diplomatů a politiků těchto zemí.
- 7 Naprostá většina autorů publikujících v MV tyto pravidla hry akceptovala. Pouze velmi zřídka se stávalo, že autor nelibě nesl „ponížení“ svého společenského a akademického postavení spočívající v tom, že byl jeho text podroben anonymnímu recenznímu řízení.
- 8 Podotýkám, že stejně jako je třeba rozlišovat mezi dohledatelností a zveřejněním, je třeba rozlišovat i mezi zpřístupněním a zveřejněním. Zpřístupnění – ideálně skrze otevřený přístup (*open access*) – znamená, že ten, kdo se o vydání článku dozví, si jej může i přečíst. Zveřejnění znamená, že o vydání článku se dozví široká odborná veřejnost, nejenom ten, kdo si jej aktivně vyhledá.
- 9 Czech Journal of International Relations by mohl být čtený jako celek v případě, že by se podařilo úspěšně završit proces profilace a specializace časopisu. Potom by mohl být čtený jako celek odborníky, kteří se věnují regionu střední Evropy. Druhou situací, kdy by byl CJIR čtený jako celek, jsou monotematická čísla.
- 10 Příkladem takové fragmentace budiž pokusy o institucionalizaci „bezpečnostních studií“ jako svébytného oboru s vlastními katedrami a studijními programy.

ZDROJE

- B Beneš, Vít (2009): Editorial. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 44, No. 1, s. 5–6.
- D Drulák, Petr (2001): Mezinárodní vztahy – časopis a disciplína. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 36, No. 1, s. 5–7.
- Drulák, Petr (2007): Ústav mezi pokrokem a věčným návratem téhož. In: Drulák, Petr – Kratochvíl, Petr (eds.): *50 let českého výzkumu mezinárodních vztahů: Od ÚMPE k ÚMV*. Praha: ÚMV, s. 277–285.
- H Holzer, Jan – Chytilík, Roman – Pšejda, Pavel – Šindelář, Michal (2009): Kým a kde se produkuje česká politická věda. Personálně-institucionální analýza publikací v českých recenzovaných politologických časopisech. *Středoevropské politické studie*, Vol. 11, No. 2–3, s. 107–132 <<https://journals.muni.cz/cepsr/article/view/4447>>.
- J Janák, Dušan – Klobucký, Robert (2014): Co bychom věděli o sociologii, kdybychom četli pouze Sociologický časopis a Sociologii? Obsahová analýza dvou sociologických periodik od „sametové revoluce“ do současnosti. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, Vol. 50, No. 5, s. 645–670, <<https://doi.org/10.13060/00380288.2014.50.5.118>>.
- K Kratochvíl, Petr (2016): Strukturální problémy české sociální vědy: O hybridním charakteru oboru mezinárodních vztahů. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 51, No. 1, s. 17–29, <<https://cjr.iir.cz/index.php/cjr/article/view/238>>.
- P Pick, Otto (1992): Úvodem. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 27, No. 2, s. 5.
- Profant, Tomáš (2020): Rasismus v rozvoji a v rozvojové spolupráci. *Mezinárodní vztahy / Czech Journal of International Relations*, Vol. 55, No. 1, s. 21–40.
- R Rawls, John (1999): *A Theory of Justice*. Oxford: Oxford University Press.
- Redakce (1966): Úvodem. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 1, No. 1, s. 3.
- Ú Ústav mezinárodních vztahů, v.v.i. (2016): *Zpráva o činnosti Ústavu mezinárodních vztahů, v. v. i., za rok 2015*. Praha: ÚMV <https://www.iir.cz/priloha?page_id=67&p=19&type=document_group_cs>.

AUTHOR BIOGRAPHY

Vít Beneš is a lecturer at the Department of International Relations and European Studies, Metropolitan University Prague. He holds a PhD degree from the University of Economics, Prague and has a teaching experience from various universities in Prague. His research interests focus on the political and institutional aspects of the European integration, EU institutional reform and EU enlargement. He is also studying Czech foreign policy, Czech policy towards the EU. He is the author of numerous articles in peer-reviewed journals (*Journal of Common Market Studies; Cooperation and Conflict*, and others) and chapters in monographs on the topics of research methodology, theory of international relations, EU enlargement and the European dimension of Czech foreign policy.

Knihovna ÚMV

MEZINÁRODNÍ BEZPEČNOST / VOJENSTVÍ

64 292

Busby, Joshua W.

States and nature: the effects of climate change on security / Joshua W. Busby. – Cambridge; New York; Port Melbourne; New Delhi; Singapore: Cambridge University Press, 2022. – xiii, 334 stran. – (The Politics of climate change).
Survival, Vol. 64, Is. 3 (2022), s. 211–212.
ISBN 978-1-108-95846-2 (brožováno).

64 288

Davies, Lance, 1988–

Russian conflict management and European security governance: policy and practice / Lance Davies. – Lanham; Boulder; New York; London: Rowman & Littlefield Publishers, 2020. – xxii, 295 stran.
International Affairs, Vol. 98, Is. 2 (March 2022), s. 795–796.
ISBN 978-1-78660-838-3 (brožováno).

64 289

Liddick, Donald R.

Transnational organized crime and natural resources trafficking: funding conflict and stealing from the world's most vulnerable citizens / Donald R. Liddick Jr. – Lanham; Boulder; New York; London: Lexington Books, 2020. – x, 216 stran.
ISBN 978-1-4985-7833-2 (brožováno).

64 286

Mankoff, Jeffrey, 1977–

Empires of Eurasia: how imperial legacies shape international security / Jeffrey Mankoff. – New Haven; London: Yale University Press: CSIS, Centre for Strategic and International Studies, [2022]. – xi, 371 stran.
Survival, Vol. 64, Is. 4 (Aug 2022), s. 172–178.
ISBN 978-0-300-24825-8 (vázáno).

64 202

Pannier, Alice, 1988–

Rivals in arms: the rise of UK-France defence relations in the twenty-first century / Alice Pannier. – Montreal; Kingston; London; Chicago: McGill-Queen's University Press, [2020]. – xx, 274 stran. – (Human dimensions in foreign policy, military studies, and security studies; 11).
International Affairs, Vol. 98, Is. 2 (March 2022), s. 788–790.
ISBN 978-0-2280-0356-4 (brožováno).

64 200

Rid, Thomas, 1975–

Active measures: the secret history of disinformation and political warfare / Thomas Rid. – London: Profile Books, 2021. – vi, 513 stran.
Foreign Affairs, Vol. 100, Is. 1 (Jan/Feb 2021), s. 176–182; International Affairs, Vol. 97, Is. 1 (Jan 2021), s. 244–245.
ISBN 978-1-78816-075-9 (brožováno).

64 224

Rudd, Kevin

The Avoidable war: the dangers of a catastrophic conflict between the US and Xi Jinping's China / Kevin Rudd. – New York:

Public Affairs, 2022. – viii, 420 stran.

Survival, Vol. 64, Is. 4 (August-September 2022), s. 166–167.
ISBN 978-1-5417-0129-8 (vázáno).

MEZINÁRODNÍ POLITIKA / VZTAHY

64 293

Byrne, Malcolm

Worlds apart: a documentary history of US-Iranian relations, 1978–2018 / Malcolm Byrne, Kian Byrne. – Cambridge; New York; Port Melbourne; New Delhi; Singapore: Cambridge University Press, 2022. – xxxiv, 306 stran.
Survival, Vol. 64, Is. 2 (Apr 2022), s. 186–191.
ISBN 978-1-108-97154-6 (brožováno).

64 249

Contemporary

The Contemporary Middle East in an age of upheaval / edited by James L. Gelvin; afterword by Moncef Marzouki. – Stanford, California: Stanford University Press, [2021]. – x, 353 stran.
ISBN 978-1-5036-2769-7 (brožováno).

D 64 218

Current

Current populism in Europe: gender-backlash and counter-strategies / Martin Mejstřík, Vladimír Handl (eds.). – Prague: Heinrich Böll Stiftung, 2021. – 129 stran.
ISBN 978-80-88289-25-8 (brožováno).

64 279

Getachew, Adom

Worldmaking after empire: the rise and fall of self-determination / Adom Getachew. – Princeton; Oxford: Princeton University Press, 2020. – xii, 271 stran.
ISBN 978-0-691-20234-1 (brožováno).

64 268 PK

Governance

Governance of emerging space challenges: the benefits of a responsible cosmopolitan state policy / Nikola Schmidt, editor. – Cham: Springer, [2022]. – xvii, 255 stran. – (Space and Society, ISSN 2199-3882).
ISBN 978-3-030-86554-2 (vázáno).

64 248

Chrysogelos, Angelos

Party systems and foreign policy change in liberal democracies: cleavages, ideas, competition / Angelos Chrysogelos. – London; New York: Routledge, 2021. – xi, 196 stran. – (Routledge studies in foreign policy analysis).
ISBN 978-0-367-64770-4 (brožováno).

64 290

Lough, John

Germany's Russia problem: the struggle for balance in Europe / John Lough. – Manchester: Manchester University Press, [2021]. – viii, 310 stran. – (Russian strategy and power).
Survival, Vol. 64, Is. 1 (Feb 2022), s. 213–214.
ISBN 978-1-5261-6923-5 (brožováno).

64 295

Organized

Organized crime and corruption across borders: exploring the Belt and Road Initiative / edited by T. Wing Lo, Dina Siegel, and Sharon I. Kwok. – Abingdon; New York: Routledge, 2021. – xii, 282 stran. – (Routledge studies in crime and justice in Asia and the Global South).

ISBN 978-0-367-77746-3 (brožováno).

64 210

Radnitz, Scott, 1978–

Revealing schemes: the politics of conspiracy in Russia and the post-Soviet region / Scott Radnitz. – New York: Oxford University Press, [2021]. – xiii, 244 stran.

ISBN 978-0-19-757354-9 (brožováno).

64 225

Russia-China

Russia-China relations: emerging alliance or eternal rivals? / Sarah Kirchberger, Svenja Sinjen, Nils Wörmer editors. – Cham: Springer International Publishing, [2022]. – xxi, 315 stran. – (Global Power Shift).

ISBN 978-3-030-97014-7 (brožováno).

64 283

Spohr, Kristina

Postwall, post square: rebuilding the world after 1989 / Kristina Spohr. – London: William Collins, 2020. – 768 stran.

International Affairs, Vol. 98, Is. 2 (March 2022), s. 790–791.

ISBN 978-0-00-828011-6 (brožováno).

64 250

Stein, Ewan, 1974–

International relations in the Middle East: hegemonic strategies and regional order / Ewan Stein. – Cambridge; New York; Port Melbourne; New Delhi; Singapore: Cambridge University Press, 2021. – vii, 255 stran.

ISBN 978-1-316-63302-1 (brožováno).

64 262

Védrine, Hubert

Une vision du monde / Hubert Védrine. – Paris: Bouquins éditions, 2022. – 827 stran. – (Bouquins, la collection).

ISBN 978-2-38292-131-9 (brožováno).

64 284

Zubok, Vladislav Martinovič, 1958–

Collapse: the fall of the Soviet Union / Vladislav M. Zubok. – New Haven; London: Yale University Press, 2022. – xix, 535 stran.

ISBN 978-0-300-26817-1 (brožováno).

STÁT / POLITIKA / SPOLEČNOST

64 277

Brown, Jeremy, 1976–

June fourth: the Tiananmen protests and Beijing Massacre of 1989 / Jeremy Brown. – Cambridge; New York; Port Melbourne; New Delhi; Singapore: Cambridge University Press, 2021. – xxvi, 266 stran. – (New approaches to Asian history).

ISBN 978-1-107-65780-9 (brožováno).

64 223

Cockell, Charles S.

Interplanetary liberty: building free societies in the cosmos / Charles S. Cockell. – New York: Oxford University Press, [2022]. – xvii, 444 stran.

ISBN 978-0-19-286624-0 (vázáno).

64 299

Frear, Matthew

Belarus under Lukashenka: adaptive authoritarianism / Matthew Frear. – Abingdon; New York: Routledge, 2020. – viii, 194 stran. – (BASEES/Routledge series on Russian and East European studies).

ISBN 978-0-367-58629-4 (brožováno).

64 204

French, Howard W., 1957–

Born in blackness: Africa, Africans, and the making of the modern world, 1471 to the Second World War / Howard W. French. – New York: Liveright Publishing Corporation, 2022. – 499 stran.

Survival, Vol. 64, Is. 1 (2022), s. 201–202; Foreign Affairs, Vol. 101, Is. 1 (May/Jun 2022), s. 182–186.

ISBN 978-1-324-09240-7 (brožováno).

64 276

Gueorguiev, Dimita D.

Retrofitting Leninism: participation without democracy in China / Dimitar D. Gueorguiev. – New York: Oxford University Press, [2021]. – xiii, 237 stran.

Foreign Affairs, Vol. 101, Is. 1 (May/Jun 2022), s. 211.

ISBN 978-0-19-755567-5 (brožováno).

64 287

Gustafson, Thane

Klimat: Russia in the age of climate change / Thane Gustafson. – Cambridge, Massachusetts; London, England: Harvard University Press, 2021. – 312 stran.

International Affairs, Vol. 98, Is. 2 (March 2022), s. 793–795.

ISBN 978-0-674-24743-7 (vázáno).

64 296

Herd, Graeme P.

Understanding Russian strategic behavior: imperial strategic culture and Putin's operational code / Graeme P. Herd. – London; New York: Routledge, 2022. – xiii, 248 stran. – (Contemporary security studies).

Survival, Vol. 64, Is. 3 (Jun 2022), s. 193–200.

ISBN 978-0-367-20522-5 (brožováno).

64 280

Jones, Marc Owen

Digital authoritarianism in the Middle East: deception, disinformation and social media / Marc Owen Jones. – London: Hurst & Company, 2022. – xvi, 392 stran.

ISBN 978-1-78738-479-8 (vázáno).

64 214

Kalmar, Ivan Davidson

White but not quite: Central Europe's illiberal revolt / Ivan Kalmar. – Bristol: Bristol University Press, 2022. – vii, 325 stran.

ISBN 978-1-5292-1360-7 (brožováno).

64 216

Lewis, David, 1967–

Russia's new authoritarianism: Putin and the politics of order / David G. Lewis. – Edinburgh: Edinburgh University Press, [2021]. – xiii, 280 stran.
 Europe-Asia Studies, Vol. 73, Is. 5 (Jun 2021), s. 965–967.
 ISBN 978-1-4744-5477-3 (brožováno).

TEORETICKÉ OTÁZKY

64 215

McCourt, David

The New constructivism in international relations theory / David M. McCourt. – Bristol: Bristol University Press, 2022. – x, 214 stran.
 International Affairs, Vol. 98, Is. 5 (September 2022), s. 1783–1784.
 ISBN 978-1-5292-1782-7 (vázáno).

64 278

Morefield, Jeanne

Unsettling the world: Edward Said and political theory / Jeanne Morefield. – Lanham; Boulder; New York; London: Rowman & Littlefield Publishers, [2022]. – lix, 284 stran. – (Modernity and political thought).
 ISBN 978-1-5381-6862-2 (brožováno).

64 211

Pamuk, Zeynep, 1988–

Politics and expertise: how to use science in a democratic society / Zeynep Pamuk. – Princeton; Oxford: Princeton University Press, [2021]. – xiii, 239 stran.
 ISBN 978-0-691-21893-9 (vázáno).

64 228

Táíwò, Olúfẹ́mi, 1956–

Against decolonisation: taking African agency seriously / Olúfẹ́mi Táíwò. – London: Hurst & Company, 2022. – xvii, 270 stran. – (African arguments).
 ISBN 978-1-78738-692-1 (brožováno).

